

Utreda barn och unga

Handbok för socialtjänstens arbete enligt
socialtjänstlagen

Ändringarna avser uppdaterad referens till Grundbok i BBIC (s 12, 37, 102, 166, 169) samt Sex mot ersättning- utbildningsmaterial om stöd och skydd till unga (s 139, 169). Bild på BBIC-triangel (s 38). Inga innehållsmässiga förändringar av texten.

Du får gärna citera Socialstyrelsens texter om du uppger källan, exempelvis i utbildningsmaterial till självkostnadspris, men du får inte använda texterna i kommersiella sammanhang. Socialstyrelsen har ensamrätt att bestämma hur detta verk får användas, enligt lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk (upphovsrättslagen). Även bilder, fotografier och illustrationer är skyddade av upphovsrätten, och du måste ha upphovsmannens tillstånd för att använda dem.

ISBN 978-91-7555-259-0

Artikelnummer 2015-1-9

Omslagsfoto Susanne Walstrom / age fotostock

Sättning Edita Bobergs

Tryck Första upplagan, andra tryckningen med ändringar
Edita Bobergs AB, Falun, juni 2016

MILJÖMÄRKT Trycksak 341 359

Förord

Alla barn har rätt till en trygg uppväxt. När vårdnadshavare inte kan ta ansvar för sina barn fullt ut behöver samhället stödja och skydda barn som annars riskerar en ogynnsam utveckling. Ansvaret för det ligger ytterst på kommunens socialnämnd.

Den här handboken är ett komplement till Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2014:6) om handläggning av ärenden som gäller barn och unga. Handboken syftar till att ge socialnämndens handläggare, chefer och politiker vägledning genom att samlat redogöra för lagstiftning, föreskrifter, allmänna råd, förarbeten och beslut från Justitieombudsmannen (JO) när det gäller socialnämndens ansvar i ärenden som gäller barn och unga. Handboken syftar också till att stärka barns och familjers rättssäkerhet och underlätta arbetet med tillsyn och uppföljning av verksamheten.

Handboken är skriven av utredaren Helena Stålhammar i samarbete med juristerna Shriti Radia, Cecilia Molinder Berglund, Monica Jacobson och projektledaren Petra Rinman. Projektet har drivits i nära samarbete med Sveriges Kommuner och Landsting, SKL, och de regionala utvecklingsledare som arbetar inom ramen för överenskomsten mellan staten och SKL. Projektet har fått in viktiga synpunkter från flera myndigheter och organisationer bland annat IVO, Åklagarmyndigheten och Rikspolisstyrelsen.

I arbetet med handboken har barns och ungas synpunkter på kontakten med socialtjänsten inhämtats. Socialstyrelsen har pratat med ungdomar vid Statens institutionsstyrelses ungdomshem Björkbacken och Bärby samt med verksamheter som kommer i kontakt med barn och unga. Dessa verksamheter är Jourhavande kompis i Uppsala (Röda Korset), Maskrosbarn, BRIS, Rädda Barnen och Barnrättsbyrån i Stockholm. Även erfarenheter som inhämtats från Socialstyrelsens ungdomsråd har ingått i arbetet.

Taina Bäckström
ställföreträdande generaldirektör

Innehåll

Förord.....	3
Läsanvisning.....	11
Avgränsningar	11
Socialstyrelsens publikationer	12
Centrala publikationer om arbete med barn och unga	12
Begreppsförklaringar	13
Flödesschema	15
Del 1	
Utgångspunkter för barn- och ungdomsvården.....	17
Utgångspunkter för barn- och ungdomsvården	18
Barns situation i Sverige i dag.....	18
Vårdnadshavarens ansvar	18
SoL och barnkonventionen	19
Barnets rätt att inte diskrimineras	20
Artikel 2 barnkonventionen	20
SoL omfattar alla som vistas i Sverige.....	21
Barnets rätt till liv och utveckling.....	22
Artikel 6 barnkonventionen	22
Socialnämndens ansvar för barns utveckling	23
Principen om barnets bästa	24
Artikel 3 barnkonventionen	24
Barnets bästa i SoL och LVU.....	25
Barnets rätt till delaktighet	26
Artikel 12 Barnkonventionen.....	26
Barnets rätt att komma till tals enligt SoL	27
Helhetssyn, frivillighet och självbestämmande	29
Vetenskap och beprövad erfarenhet.....	30
Kompetens och kvalitet	33
Kompetenskrav.....	33
Ledningssystem för kvalitet.....	34
Lex Sarah ingår i kvalitetsarbetet.....	35
Bemötandets betydelse	36
Barns behov i centrum – BBIC	37

Samverkan kring barn som riskerar att fara illa	39
Socialnämnden är skyldig att samverka.....	39
Samverkan kan behövas i olika skeden	40
Framgångsfaktorer vid samverkan	42
Sekretessbestämmelser	43
Huvudregeln inom socialtjänsten	43
Parts rätt till insyn i ett ärende	44
Barnets rätt till insyn i sin egen personakt	44
Vårdnadshavarens rätt till insyn	45
Sekretess i förhållande till vårdnadshavare	45
Sekretess i förhållande till förälder som inte är vårdnadshavare.....	46
Sekretess i förhållande till god man	46
God man för ensamkommande barn.....	46
Uppgiftsskyldigheten för anmälningsskyldiga	47
Sekretessprövning.....	47
Sekretessbrytande bestämmelser	48
Skyldighet att lämna ut uppgifter till Migrationsverket m.fl.	48
Sekretess vid samverkan.....	49
 Del 2	
Aktualisera och förhandsbedöma	51
Aktualisera och förhandsbedöma	52
Ansökan.....	52
Anmälan	53
Information på annat sätt	53
Förhandsbedömning	54
Beslut om att inte inleda utredning ska dokumenteras	55
Information till berörda vid beslut efter en anmälan	56
 Särskilt om anmälan.....	59
Ta emot en anmälan	59
Möjlighet till konsultation	60
Dokumentation av en anmälan	61
Bekräftelse till anmälare	61
Om anmälaren är anonym	62
Omedelbar skyddsbedömning	63
Dokumentation av en skyddsbedömning.....	64
Vilken information får hämtas in under en förhandsbedömning?	64
Tidsgräns för förhandsbedömning	66
Anmälningsmöte.....	66
I vissa situationer kan det vara olämpligt med ett möte	67
Anmälningsmötets syfte	67
Återkoppling till anmälare	69

Del 3

Utreda och fatta beslut	71
Utreda och fatta beslut	72
Socialnämndens utredningsskyldighet	72
Barnets hemmiljö eller eget beteende	73
Ensamkommande asylsökande barn	73
Skyddsfaktorer kan motverka riskfaktorer	74
Dokumentera beslut om utredning	74
Inleda utredning under pågående insats	75
Underrättelse om att en utredning inleds	76
Särskilda skäl att inte genast underrätta vårdnadshavaren	78
Utredningens ramar	81
Utredningens syfte	81
Utredningens omfattning	82
Utredningstid	83
Hur utredningstiden beräknas	83
Särskilda skäl till att förlänga utredningstiden	83
Utreda och fatta beslut	84
Utreda ofödda barn	84
Planera en utredning	85
Vad ska planeras?	85
Vem ska delta vid planeringen av en utredning?	86
Vem ska bidra med information till utredningen?	87
Planeringen kan behöva revideras	88
Om barnet flyttar under pågående utredning	88
Genomföra en utredning	89
Utredningen kräver struktur	89
Hur ska informationen till utredningen hämtas in?	90
Samtal med barn	90
Vårdnadshavarens medgivande till samtal	92
Var kan man tala med ett barn?	93
Samtal på barnets initiativ	94
Stödperson	94
Sakkunniga och referenspersoner	95
Utdrag ur misstanke- och belastningsregister	96
Om barnet eller vårdnadshavaren inte medverkar i utredningen	100
Beslut	101
Dokumentation av en utredning	101
Innehåll i beslutsunderlaget	102

Utformning av beslut	103
Undantag från motiveringsskyldigheten	104
Tidsbegränsade beslut	105
Vilka ska underrättas om beslutet?	105
Vem får överklaga?	106
Nämnden kan väcka talan om umgänge	107
Del 4	
Om insatser och uppföljning	109
Om insatser och uppföljning	110
Uppföljning när en utredning avslutats utan insats.....	110
Överenskommelse om uppföljning	110
Uppföljning oberoende av samtycke.....	111
Nämnden har rätt att ta kontakter	112
Dokumentation av uppföljning av en utredning.....	113
Bevilja insats	115
Insats enligt SoL eller LVU	115
Insatser utan vårdnadshavarens samtycke.....	116
När vårdnadshavarna inte är överens.....	117
Insatser under utredningens gång	119
Olika insatser	121
Tillgång till olika insatser	121
Kontaktperson, kontaktfamilj och särskilt kvalificerad kontaktperson.....	122
Placering utanför hemmet	122
När ett mål eller ärende om vårdnad m.m. har avgjorts	123
Insatser till enskilda i form av "service"	123
Planera insatser.....	125
Uppdrag till utföraren	125
Dokumentation av uppdrag till utföraren.....	126
Individuell plan	127
Följa upp beslutade insatser.....	129
Uppföljningsansvar	129
Särskilt uppföljningsansvar.....	130
Dokumentera uppföljningen	131
Om barnet flyttar under pågående insats	131
Förebyggande insatser enligt LVU.....	133
När kan LVU användas förebyggande?	134
Behandlingsplan	134

Om beslutet inte följs	135
Omprövning, överklagande och upphörade	135
Del 5	
Brott mot barn	137
Brott mot barn	138
Vid misstanke om brott mot barn	138
Brottsoffer enligt Sol	138
Vem betraktas som närstående?	139
Socialnämndens ansvar vid misstanke om brott mot barn	140
Inleda utredning	140
Bedöm barnets behov av skydd	140
Utreda barnets behov	141
Stödja barnet och familjen	142
Initiera samverkan	143
Socialtjänstens möjlighet att polisanmäla misstänkta brott mot barn	145
Vissa brott bör anmälas till polisen	145
Sekretessbrytande regler	146
Skäl för polisanmälan	146
Rättsprocessen är viktig för barnets behov av skydd, rättsäkerhet och rätt till skadestånd	146
Prevention	147
Den misstänktes intresse	147
Om nämnden avstår från eller avvaktar med en polisanmälan	147
Vem ska göra en polisanmäla?	147
Vad ska polisanmälan innehålla?	148
Polisens förundersökning vid misstanke om brott mot barn	151
Hur lång tid tar förundersökningen?	151
Förundersökningssekretess	152
Förhör med barn	152
Läkarundersökning och rättsintyg	153
När barn är brottsoffer	155
Barnet kan få en särskild företrädare	155
Den särskilda företrädarens uppgifter	155
Barnet kan få ett målsägandebiträde	156
Målsägandebiträdets uppgifter	157
Socialekreterare har vittnesplikt	157
När barn misstänks för brott	159
Unga lagöverträdare	159

Sekretessbrytande bestämmelser	159
Förebyggande av brott	159
Polisanmälan när ett brott har begåtts	160
Samverkan kring barn som begår brott	160
Del 6	
Särskilt om unga 18 -20 år	161
Särskilt om unga 18 -20 år	161
Beslut om en utredning	162
Ramar för utredningen	163
Sekretessbrytande bestämmelser	164
Socialnämndens möjlighet att polisanmäla brott mot unga	165
Förebyggande av brott	165
Polisanmälan när ett brott har begåtts	165
Särskilda insatser	165
Samverkansskyldighet enligt SoL	166
Referenser	167
Propositioner:	167
Betänkanden/utredningar	168
Socialstyrelsens författningsregister	168
Handböcker från socialstyrelsen	168
Meddelandeblad från Socialstyrelsen	169
Övriga publikationer från Socialstyrelsen	169
Övrig litteratur:	170
Webbplatser:	170
Bilagor	171
Sakregister	172
SOSFS 2014-5	175
SOSFS 2014-6	203

Läsanvisning

Handboken är uppdelad i sex delar. Den första delen beskriver utgångspunkter för den sociala barn- och ungdomsvården. Del två till fyra följer en kronologisk ordning för handläggning av ett ärende från aktualisering till avslut. Den femte delen beskriver den särskilda handläggningen när det gäller brott mot barn. I den avslutande sjätte delen finns information om några aspekter för handläggning av ärenden om unga i åldern 18–20 år.

Handboken kompletterar Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2014:6) om handläggning av ärenden som gäller barn och unga. Handboken ger vägledning genom att samlat redogöra för lagstiftning, föreskrifter, allmänna råd, förarbeten och beslut från Justitieombudsmannen (JO) när det gäller socialnämndens ansvar för att ta emot en anmälan, göra en förhandsbedömning, utreda, genomföra och följa upp öppenvårdsinsatser i ärenden som gäller barn och unga enligt socialtjänstlagen (2001:453), SoL. I handboken beskrivs också förebyggande insatser enligt lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU.

Handboken är en del av den information som behövs som stöd för handläggningen men för att få hela bilden av hur handläggningen bör gå till behövs andra handböcker, vägledningar och skrifter. I handboken ges därför tydliga läshänvisningar till andra publikationer från Socialstyrelsen.

Synpunkter från barn och unga har förts in i relevanta avsnitt i handboken och markeras på särskilt sätt i form av pratbubblor.

Avgränsningar

Handboken beskriver inte socialnämndens ansvar för generellt förebyggande arbete och inte heller socialnämndens ansvar för ärenden som handläggs med stöd av föräldrabalken, FB.

Handboken tar inte heller upp socialnämndens ansvar för barn som är placerade i samhällsvård eller socialnämndens ansvar för barn en-

ligt lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS.

Socialstyrelsens publikationer

Socialstyrelsen ger ut olika typer av publikationer:

- Föreskrifter är regler som bestämmer hur någon ska handla. Föreskrifter är bindande regler som exempelvis socialtjänsten är skyldiga att följa.
- Allmänna råd är generella rekommendationer om tillämpningen av en författning som anger hur någon kan eller bör handla i ett visst hänseende.
- Handböcker, vägledningar och kunskapsstöd är olika former av stöd för hur det praktiska arbetet kan utföras.

Centrala publikationer om arbete med barn och unga

För att få fördjupad kunskap om socialnämndens ansvar för dokumentation, se Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2014:5) om dokumentation i verksamhet som bedrivs med stöd av SoL, LVU, LVM och samt *Handläggning och dokumentation inom socialtjänsten* (2015).

Många kommuner har licens för att arbeta enligt BBIC. Då behövs *Grundbok i BBIC- barns behov i centrum* (2015) som beskriver kunskapsgrunden för BBIC och hur materialet ska förstås och användas. Boken utgör även en del av Socialstyrelsens utbildningsmaterial i BBIC.

Socialnämndens ansvar för barn som är eller har varit utsatta för våld eller andra övergrepp av en närstående eller har bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot en närstående beskrivs i Socialstyrelsens föreskrifter (SOSFS 2014:4) om våld i nära relationer samt publikationen *Våld - handbok om socialnämndens och hälso- och sjukvårdens arbete med våld i nära relationer*.

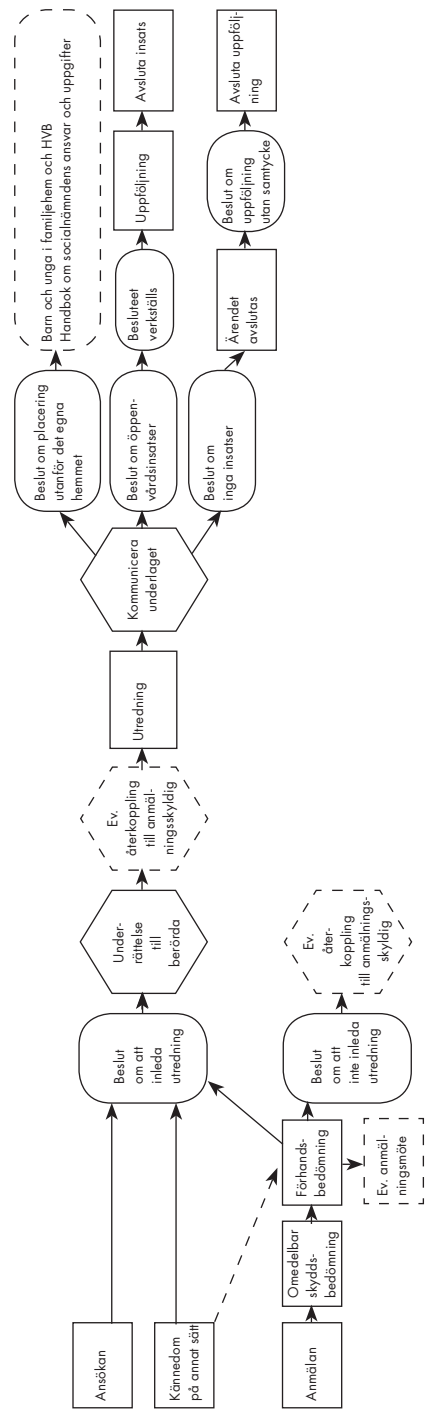
Begreppsförklaringar

Några centrala begrepp och hur de används i den här handboken.

<i>Barn</i>	Personer under 18 år.
<i>Unga</i>	Personer som fyllt 18 år men inte 21 år.
<i>Socialnämnd</i>	Den del av kommunen som har ansvar för kommunens uppgifter enligt SoL. I en del kommuner har den här nämnden ett annat namn, men det finns alltid en nämnd med samma funktion. I den här handboken används begreppet socialnämnd även för den tjänsteman som utför uppgifter på socialnämndens delegation. Vid något tillfälle används begreppet socialsekreterare eller handläggare.
<i>Ärende</i>	En avgränsad fråga som handläggs av en socialnämnd och som det ska fattas beslut i. En person kan beröras av flera ärenden.
<i>Handläggning</i>	Omfattar alla åtgärder från det att ett ärende anhängiggörs till dess att det avslutas genom beslut.
<i>Utredning</i>	Den verksamhet som syftar till att göra det möjligt för en nämnd att fatta beslut i ett ärende hos den egna nämnden eller att lämna ett begärt yttrande i ett ärende. Begreppet utredning avser också det beslutsunderlag som utredningen resulterar i.
<i>Insats</i>	Handling som är inriktad på ett visst resultat. Begreppet används för att benämna stöd, vård eller behandling som den enskilde beviljas enligt beslut av socialnämnden.
<i>Uppföljning</i>	Nämndens arbete med att följa upp att en enskild individ får de beslutade insatserna och att insatserna ger avsedd effekt.

Samverkan Här används begreppet i betydelsen ”att någon tillför sina specifika resurser, kompetenser och/eller kunskaper till en uppgift som man gemensamt ska genomföra”.

Flödesschema

OBS. Särskilda regler om när ett barn är eller har varit utsatt för våld eller andra övergrepp av närstående eller bevitnat våld eller andra övergrepp av eller mot en närstående finns i SOSFS 2014:4

Del 1

Utgångspunkter för barn- och ungdomsvården

Utgångspunkter för barn- och ungdomsvården

I den här delen beskrivs de grundläggande utgångspunkterna för socialnämndens arbete med barn och unga. Här beskrivs även socialnämndens ansvar för samverkan kring barn och unga liksom regler om sekretess när det gäller ärenden om barn.

Barns situation i Sverige i dag

De flesta barn i Sverige lever under trygga och goda förhållanden tillsammans med sina familjer- föräldrar och syskon.¹ Barns hälsa och sociala förhållanden är generellt sett goda, även i jämförelse med andra välfärdsländer.² Samtidigt finns barn som behöver skydd och stöd från samhället.

Den sociala barn- och ungdomsvården har under de senaste decennierna genomgått stora förändringar.³ Bland annat har barnets ställning stärkts i lagstiftningen vid flera tillfällen, och kraven på dokumentation har ökat i syfte att stärka rättsäkerheten för den enskilde.

Vårdnadshavarens ansvar

6 kap. 1 § FB

Barn har rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran. Barn ska behandlas med aktning för sin person och egenart och får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling.

Föräldrarna är i regel de viktigaste personerna i ett barns liv. De har ansvaret för att ge barnet lämplig ledning och råd när barnet, utifrån utveckling och förmåga, utövar sina rättigheter.⁴

Barnets vårdnadshavare har ansvar för barnets personliga förhållanden och ska se till att barnets behov av omvårdnad, trygghet och

¹ Proposition 2012/13:10 Stärkt stöd och skydd för barn och unga s. 24

² Se vidare Socialstyrelsens rapport *Barn och ungas hälsa, vård och omsorg 2013*

³ Proposition 2006/07:129 Utveckling av den sociala barn- och ungdomsvården m.m.

⁴ Prop. 2006/07:129 s. 24

en god fostran blir tillgodosedda (6 kap. 2 § andra stycket föräldrabalken, FB). Av förarbeten till FB framgår att i barnets rätt till trygghet ingår bland annat att få leva under stabila förhållanden och att ha någon att lita på. Till en god vård och fostran hör att barnet får känna sig behövd och att barnet får möjlighet att utveckla sina inneboende resurser och efterhand frigöra sig från föräldrarna. Barnet har med stigande ålder rätt till ett allt starkare integritetsskydd.⁵

Vårdnadshavaren har ett ansvar för att barnets behov blir tillgodosedda men kan ibland behöva stöd. Att söka stöd kan vara ett sätt för vårdnadshavarna att kunna uppfylla det ansvar som åligger dem enligt FB.

Samhället har en viktig uppgift i att stödja och vid behov komplettera föräldrarna under barnets hela uppväxt. Syftet är då att erbjuda föräldrarna det stöd och den hjälp de kan behöva för att bättre klara av föräldraskapet. Ett tidigt och brett generellt föräldrastöd kan förbygga framtida hälsorelaterade- och sociala problem hos barnet.⁶

SoL och barnkonventionen

FN:s konvention om barnets rättigheter, barnkonventionen har blivit ett verktyg för att skapa ett samhälle som i alla sina delar utgår från ett tydligt barnrättsperspektiv.⁷

Sverige ratificerade barnkonventionen 1990. Barnkonventionen är inte svensk lag men genom ratificeringen har Sverige förbundit sig att följa den. Det är statens ansvar att se till att denna förpliktelse fullföljs. Hur staten gör detta – genom centrala organ, genom regionala eller lokala myndigheter eller genom privata organisationer – bestäms av varje stat, så länge genomförandeprocessen ligger i linje med konventionens principer. Det räcker inte med att konventionen återspeglas i den nationella lagstiftningen. För att säkerställa barnets rättigheter krävs en kombination av åtgärder, varav lagstiftning är en.

Andra åtgärder kan vara att åstadkomma effektiva styrmedel, opinionsbildning och upplysning.⁸

Barnkonventionen uttrycker ett förhållningssätt till barn som sätter

⁵ Proposition 1981/82:168 Om vårdnad och umgänge m.m. s. 59

⁶ Se prop. 2012/13:10 s. 24

⁷ Prop. 2012/13:10 s. 35

⁸ Jfr proposition 1997/98:182 strategi för att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter i Sverige s.9 och proposition 2009/10:232 Strategi för att stärka barnets rättigheter i Sverige

barnet i fokus vid beslut eller åtgärder som kan beröra ett enskilt barn eller en grupp barn. Att ha ett barnperspektiv innebär att inför ett beslut eller en åtgärd ska ansvarig beslutsfattare överväga om det berör barnet eller barnen och i så fall på vilket sätt. Att anamma ett barnperspektiv handlar om både attityder, kunskap och arbetssätt. Det speglar synen på barn som fullvärdiga medborgare och kompetenta individer som ska bemötas med respekt i alla sammanhang. Om åtgärden eller beslutet bedöms få konsekvenser för barnet eller barnen ska hänsyn tas till de mänskliga rättigheter som barn har enligt bland annat barnkonventionen. Att på så sätt säkerställa barnets rättigheter i åtgärder eller vid beslut som rör barn innebär att ha ett barnrättsperspektiv.⁹

I de texten nedan beskrivs barnkonventionens grundprinciper och hur dessa återspeglas i den svenska lagstiftningen.

Barnets rätt att inte diskrimineras

Artikel 2 barnkonventionen

- 1. Konventionsstaterna ska respektera och tillförsäkra varje barn inom deras jurisdiktion de rättigheter som anges i denna konvention utan åtskillnad av något slag, oavsett barnets eller dess föräldrars eller vårdnadshavares ras, hudfärg, kön, språk, religion, politiska eller annan åskådning, nationella, etniska eller sociala ursprung, egendom, handikapp, börd eller ställning i övrigt.*
- 2. Konventionsstaterna ska vidta alla lämpliga åtgärder för att säkerställa att barnet skyddas mot alla former av diskriminering eller bestraffning på grund av föräldrars, vårdnadshavares eller familjemedlemmars ställning, verksamhet, uttryckta åsikter eller tro.*

Artikel 2 anger alltså att rättigheterna i barnkonventionen ska tillförsäkras varje barn inom statens rättskipningsområde. Därför gäller rättigheterna alla barn som finns inom landets gränser, det vill säga även besökare, asylsökande, barn till migrerande arbetare och personer som håller sig undan verkställighet av ett beslut om avvisning eller utvisning och personer som befinner sig i Sverige utan att ha nödvändiga tillstånd för att vistas i landet.¹⁰

⁹ Prop. 2009/10:232 s. 11

¹⁰ Jfr FN:s barnrättskommitté General Comment nr 6 p. 18 (2005)

SoL omfattar alla som vistas i Sverige

I 1 kap. 2 § regeringsformen (1974:152) anges att det allmänna ska verka för att alla människor ska kunna uppnå delaktighet och jämlikhet i samhället och för att barns rätt tas till vara. Det allmänna ska motverka diskriminering av människor på grund av kön, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, språklig eller religiös tillhörighet, funktionshinder, sexuell läggning, ålder eller andra omständigheter som gäller den enskilde som person. Även enligt 2 kap. 13 § diskrimineringslagen (2008:567) är diskriminering förbjuden i verksamhet inom socialtjänsten.

Varje kommun ansvarar enligt 2 kap. 1 § SoL för socialtjänsten inom sitt område och har det yttersta ansvaret för att enskilda får det stöd och hjälp som de behöver. Kommunens ansvar omfattar även barn som exempelvis är asylsökande eller personer som befinner sig i Sverige utan att ha nödvändiga tillstånd för att vistas i landet. Detta medför att även dessa barn har rätt att få en ansökan om bistånd prövad av vistelsekommunen enligt 2 a kap.1 § SoL. Kommunens ansvar kan dock i vissa fall komma att begränsas till insatser i en akut nödsituation.¹¹ När det gäller barn måste socialtjänsten i varje enskilt fall bedöma vilket stöd eller skydd enligt SoL som han eller hon kan tänkas behöva utifrån barnets bästa som anges i 1 kap. 2 § SoL. Om barnet är en EU- eller EES-medborgare som har uppehållsrätt i Sverige ska barnet vid en ansökan om bistånd behandlas på samma sätt som den som är bosatt i Sverige.

Om barnet behöver vård i ett annat hem än det egna och vårdnadshavarna eller barnet, när han eller hon fyllt 15 år, däremot inte samtycker till sådan vård kan det bli aktuellt med vård med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU.

Vid ärenden som bland annat rör placering av barn som inte har hemvist i Sverige kan internationella regler behöva beaktas. Se exempelvis Rådets förordning (EG) nr 2201/2003 (så kallade Bryssel II-förordning) eller 1996 års Haagkonvention som har införlivats i svensk rätt genom lag (2012:318) om 1996 års Haagkonvention.

Läs mer: Rätten till socialt bistånd för medborgare inom EU/EES-området - en vägledning. (2014)

¹¹ Jfr JO:s ämbetsberättelse 1994/95 s. 272 och RÅ 1995 ref. 70

För asylsökande barn är även regler i lag (1994:137) om mottagande av asylsökande m.fl., LMA tillämpliga. När Migrationsverket anvisat en kommun om ett ensamkommande barn ska det anses att barnet vistas i den kommunen vilket framgår av 3 § LMA.

Läs mer: Socialtjänstens arbete med ensamkommande barn och ungdomar- en vägledning. (2013)

Barnets rätt till liv och utveckling

Artikel 6 barnkonventionen

- 1. Konventionsstaterna erkänner att varje barn har en inneboende rätt till livet.*
- 2. Konventionsstaterna ska till det yttersta av sin förmåga säkerställa barnets överlevnad och utveckling.*

I varje barns grundläggande rättigheter ingår att få omvårdnad, att få växa upp under trygga förhållanden med närvarande vuxna och att få utvecklas i sin egen takt utifrån sina egna förutsättningar. Det är föräldrarna som i första hand har ansvaret för ett barns uppföstran och välmående. Barn som av olika anledningar riskerar att fara illa ska få det stöd, hjälp och skydd som de behöver. Samhället har därför en viktig uppgift i att stödja och vid behov komplettera föräldrarna under hela barnets uppväxt.¹²

¹² Prop. 2012/13:10 s. 23–24

Socialnämndens ansvar för barns utveckling

5 kap. 1 § SoL

Socialnämnden ska

- verka för att barn och ungdom växer upp under trygga och goda förhållanden,
- i nära samarbete med hemmen främja en allsidig personlighetsutveckling och en gynnsam fysisk och social utveckling hos barn och ungdom,
- bedriva uppsökande verksamhet och annat förebyggande arbete för att förhindra att barn och ungdom far illa,
- aktivt arbeta för att förebygga och motverka missbruk bland barn och ungdom av alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel eller beroendeframkallande medel samt dopningsmedel,
- tillsammans med samhällsorgan, organisationer och andra som berörs, uppmärksamma och verka för att barn och ungdom inte vistas i miljöer som är skadliga för dem,
- med särskild uppmärksamhet följa utvecklingen hos barn och ungdom som har visat tecken till en ogynnsam utveckling,
- i nära samarbete med hemmen sörja för att barn och ungdom som riskerar att utvecklas ogynnsamt får det skydd och stöd som de behöver och, om den unges bästa motiverar det, vård och fostran utanför det egna hemmet,
- i sin omsorg om barn och ungdom tillgodose det särskilda behov av stöd och hjälp som kan finnas sedan ett mål eller ärende om vårdnad, boende, umgänge eller adoption har avgjorts,
- i sin omsorg om barn och ungdom tillgodose det särskilda behov av stöd och hjälp som kan finnas sedan vård och fostran utanför det egna hemmet upphört.

I SoL finns grundläggande bestämmelser för samhällets skyldighet att se till att barn och ungdomar får växa upp under trygga förhållanden. I socialnämndens arbete för att se till att barn och deras familjer vid behov får tillgång till detta stöd och skydd har det förebyggande arbetet en central betydelse.¹³ Inom ramen för det förebyggande arbetet kan olika former av rådgivning och stöd erbjudas.

¹³ Prop. 2012/13:10 s. 96

Socialnämnden ska utan dröjsmål inleda utredning av vad som genom ansökan, anmälan eller på annat sätt har kommit till nämndens kännedom och som kan föranleda åtgärd av nämnden (11 kap. 1 § SoL). Efter utredning kan barn, unga och familjer vid behov erbjudas insatser (4 kap. 1 § SoL).

Socialnämndens olika insatser för barn bygger på frivillig medverkan och samtycke, och ska utformas i samråd med barnet och hans eller hennes vårdnadshavare (jfr 1 kap. 1 § och 3 kap. 5 § SoL). Socialnämnden har dock möjlighet att under vissa förhållanden ge barn det stöd och skydd de behöver även om vårdnadshavaren eller barnet, när han eller hon fyllt 15 år, inte samtycker till nödvändiga insatser. Detta regleras i LVU. I vissa fall kan ett barn under 18 år få insatser mot vårdnadshavarens vilja med stöd av SoL, se vidare avsnittet *Insatser utan vårdnadshavarens samtycke* s. 116. I vissa speciella fall kan ett barn få insatser mot den ene vårdnadshavarens vilja enligt FB, se *När vårdnadshavarna inte är överens* s 117.

Principen om barnets bästa

Artikel 3 barnkonventionen

Vid alla åtgärder som rör barn, vare sig de vidtas av offentliga eller privata sociala välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ, ska barnets bästa komma i främsta rummet.

Konventionsstaterna åtar sig att tillförsäkra barnet sådant skydd och sådan omvårdnad som behövs för dess välfärd, med hänsyn tagen till de rättigheter och skyldigheter som tillkommer dess föräldrar, vårdnadshavare eller andra personer som har lagligt ansvar för barnet, och ska för detta ändamål vidta alla lämpliga lagstiftnings- och administrativa åtgärder.

Konventionsstaterna ska säkerställa att institutioner, tjänster och inrättningar som ansvarar för vård eller skydd av barn uppfyller av behöriga myndigheter fastställda normer, särskilt vad gäller säkerhet, hälsa, personalens antal, och lämplighet samt behörig tillsyn.

Barnkonventionens utgångspunkt för barnets bästa är respekten för barnets fulla människovärde och integritet. Barnkonventionen kräver inte att vad som är bäst för barnet alltid ska vara utslagsgivande, men barnets bästa ska väga tungt i vågskålen när beslut som rör barn ska fattas. Beslutande myndigheter bör därför enligt förarbetena så långt som möjligt ha försäkrat sig om att barnets bästa har kommit med i avvägningen och redovisats i beslutsprocessen.¹⁴

Inför ett beslut eller en åtgärd ska därför ansvarig beslutsfattare överväga om beslutet eller åtgärden berör barnet eller barnen och i så fall på vilket sätt, det vill säga ha ett barnperspektiv. Om åtgärden eller beslutet bedöms få konsekvenser för barnet eller barnen ska hänsyn tas till de mänskliga rättigheter som barn har enligt bland annat barnkonventionen. Att på så sätt säkerställa barnets rättigheter i åtgärder eller vid beslut som rör barn innebär att ha ett barnrättsperspektiv.¹⁵

Barnets bästa i SoL och LVU

1 kap. 2 § SoL

Vid åtgärder som rör barn ska barnets bästa särskilt beaktas. Vid beslut eller andra åtgärder som rör vård- eller behandlingsinsatser för barn ska vad som är bäst för barnet vara avgörande. Med barn avses varje människa under 18 år.

1 § femte stycket LVU

Vid beslut enligt denna lag ska vad som är bäst för den unge vara avgörande.

Principen om barnets bästa finns i SoL och LVU (se 1 kap. 2 § och 11 kap. 10 § SoL samt 1 § och 36 § LVU). SoL och LVU går i vissa avseenden längre än barnkonventionens skrivningar om barnets bästa. Av 1 kap. 2 § SoL framgår att barnets bästa ska *beaktas* i alla ärenden som rör barn men vara *avgörande* vid beslut och åtgärder som rör vård- eller behandlingsinsatser för barn.

¹⁴ Prop. 1997/98:182 s. 8 och s.13

¹⁵ Prop. 2009/10:232 s. 15

I samtliga beslut som fattas enligt LVU ska det som är bäst för den unge vara *avgörande* (1 § femte stycket LVU). Enligt förarbetena till lagen är det en given förutsättning att principen om barnets bästa ska tillämpas inom de ramar som lagens övriga bestämmelser ger. I förarbetena betonas vidare att reglerna i 11 kap. 10 § SoL om barnets bästa och barnets rätt att komma till tals ska tolkas i förhållande till varandra. Det innebär att informationen från barnet kan påverka både bedömningen av barnets bästa och hur barnet ska ges möjlighet att uttrycka sina åsikter.¹⁶

Vad som är barnets bästa definieras inte närmare i vare sig SoL eller LVU. Inte heller i barnkonventionen finns någon definition. Vad som är barnets bästa är en bedömning i varje enskild situation. Det får sin betydelse först i ett givet sammanhang och är en process i flera steg, enligt förarbetena till den nya bestämmelsen i SoL. Processen innebär att

- vetenskap och beprövad erfarenhet beaktas
- underlag hämtas in från närstående och yrkespersoner som har kunskap om barnet
- det som barnet själv ger uttryck för beaktas i enlighet med barnkonventionens artikel 12.¹⁷

Det är upp till socialnämnden respektive domstolen att bedöma vad som är barnets bästa i det enskilda fallet. I förarbetena understryks betydelsen av att dokumentera både barnets berättelse och önskemål och de analyser som ligger till grund för bedömningen av barnets bästa. Båda dessa delar utgör delar av beslutsunderlaget.¹⁸

Läs mer: Dokumentation av barnets bästa inom socialtjänsten (2012)

Barnets rätt till delaktighet

Artikel 12 Barnkonventionen

Konventionsstaterna ska tillförsäkra det barn som är i stånd att bilda egna åsikter rätten att fritt uttrycka dessa i alla frågor som

¹⁶ Se prop. 2012/13:10 s. 37

¹⁷ Prop. 2012/13:10 s. 36

¹⁸ Prop. 2012/13:10 s. 37

rör barnet, varvid barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.

För detta ändamål ska barnet särskilt beredas möjlighet att höras, antingen direkt eller genom företrädare eller ett lämpligt organ och på ett sätt som är förenligt med den nationella lagstiftningens procedurregler, i alla domstols- och administrativa förfaranden som rör barnet.

Rätten att fritt uttrycka sina åsikter och att bli hörd är en grundläggande princip i barnkonventionen som kommer till uttryck i artikel 12.¹⁹ Artikel 12 handlar om barns deltagande och medinflytande och konstaterar att alla barn har rätt att få uttrycka sina åsikter och få sin åsikt beaktad, med hänsyn till sin ålder och mognad.

Barnets rätt att komma till tals enligt Sol

11 kap. 10 § Sol

När en åtgärd rör ett barn ska barnet få relevant information. Ett barn ska ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör barnet. Om barnet inte framför sina åsikter, ska hans eller hennes inställning så långt det är möjligt klarläggas på annat sätt. Barnets åsikter och inställning ska tillmätas betydelse i förhållande till hans eller hennes ålder och mognad.

Ett barn som har fyllt 15 år har rätt att föra sin egen talan i mål och ärenden enligt denna lag. Ett barn som är yngre får höras i domstol, om barnet inte kan antas ta skada av det.

Rätten att framföra sina åsikter och att bli hörd finns införd i 11 kap. 10 § Sol. Barnets rätt att uttrycka sina åsikter i saker som berör honom eller henne personligen innebär enligt förarbetena att dess inställning ska klargöras utan att barnet för den skull ställs inför svåra valsituationer.²⁰ Behovet av att klarlägga barnets inställning är särskilt stort i de fall då barnet är i behov av skydd. Ett barn kan framföra sina åsikter muntligt, skriftligt eller på annat sätt.²¹

¹⁹ Prop. 1997/98:182 s. 9

²⁰ Proposition 1996/97:124 Ändring i socialtjänstlagen s. 98

²¹ Prop. 2012/13:10 s. 135

Det är enligt förarbetena viktigt att ta reda på om barnet har kunnat ta emot och kunnat förstå vad informationen innebär. Socialnämnden har en skyldighet att se till att barnet får relevant information om vad som pågår, vad som planeras och som har med barnets situation att göra. Av förarbetena framgår också att information bör ges vid flera tillfällen under hela handlägningsprocessen. Vidare är det angeläget att informationen inte ges på sätt som är olämpligt för barnet. Det krävs då lyhördhet från den som ska informera. Att informera barnet kräver förmåga att lyssna till och förstå barnet och att leva sig in i hans eller hennes situation. Informationen måste alltså anpassas på ett sådant sätt att barnet eller den unge kan ta till sig den.²²

Principen om barnets bästa påverkar också hur barnet ska ges möjlighet att framföra sina åsikter. Att barns åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till ålder och mognad ställer till exempel krav på att socialnämnden har kunskap om barns fortlöpande utveckling, behov och förmåga. Det finns dock inga specifika åldersgränser för barnets betydelsefulla delaktighet i beslutsfattanden. Av förarbetena framgår att mognad i det här fallet handlar om förmågan att förstå och bedöma vilka konsekvenser den aktuella frågan medför. Ett yngre barn kräver vanligen mer ledning än ett äldre barn. Men det är viktigt att ta hänsyn till individuella skillnader i barns förmåga vid samma ålder och hur de reagerar i olika situationer.²³

Att samtalsmiljön känns trygg för barnet och att metoder och arbetssätt är väl anpassade till barnets förutsättningar är andra betydelsefulla faktorer för att barnets åsikter ska kunna inhämtas.²⁴

Förhållandena i det enskilda fallet kan vara sådana att barnet av någon anledning inte *kan* eller inte *vill* framföra sina åsikter. I så fall behöver barnets inställning så långt det är möjligt klarläggas på annat sätt. Barnets åsikter kan till exempel inhämtas via barnets närstående eller någon annan företrädare för barnet. Barnets åsikter kan också klarläggas genom dokumentation av vad barnet tidigare har framfört till socialnämnden.²⁵

²² Jfr prop. 2006/07:129 s. 38 och s. 112

²³ Se prop. 2012/13:10 s. 37-39

²⁴ Se prop. 2012/13:10, s. 37-39

²⁵ Prop. 2012/13:10 s. 38

Helhetssyn, frivillighet och självbestämmande

1 kap. 1 § SoL

Samhällets socialtjänst ska på demokratins och solidaritetens grund främja människornas

- ekonomiska och sociala trygghet,
- jämlikhet i levnadsvillkor,
- aktiva deltagande i samhällslivet.

Socialtjänsten ska under hänsynstagande till människans ansvar för sin och andras sociala situation inriktas på att frigöra och utveckla enskildas och grupper egna resurser.

Verksamheten ska bygga på respekt för människornas självbestämmanderätt och integritet.

Helhetssynen innebär enligt förarbetena att varje enskilt ärende ska bearbetas i alla sina aspekter och med insats av alla de resurser socialtjänsten förfogar över. Även insatser från andra samhällsorgan ska initieras och samordnas.²⁶

Helhetssynen innebär vidare att en enskilds eller en grupp sociala situation och de problem den enskilde eller gruppen upplever ska ses i förhållande till hela den sociala miljön. Inte bara familjen och närmiljön i övrigt utan också den enskildes förhållanden i vidare mening hör hit. Det rör frågor om möjlighet att få arbete, bostad, positiva fritidsförhållanden, att kunna undvika utslagning, segregation och fattigdom i både materiell och mer vidsträckt mening, det vill säga att kunna nå värden som brukar sammanfattas i begreppet livskvalitet. De mänskliga resurser som anhöriga och andra närstående utgör ska givetvis tas till vara vid behandlingsplaneringen och när behandlingsinsatserna genomförs.²⁷

Socialtjänstens verksamhet ska bygga på respekt för människors självbestämmanderätt och integritet (1 kap. 1 § SoL). Vidare ska socialnämndens insatser utformas och genomföras tillsammans med den enskilde (3 kap. 5 § SoL). Det är alltså inte möjligt att med stöd av SoL besluta om insatser mot den enskildes vilja. Frivillighet och den

²⁶ Prop. 1979/80:1 del A om socialtjänsten s. 116

²⁷ Prop. 1979/80:1 Del A s. 207-208

enskildes självbestämmande ska vara vägledande. Detta innebär att den enskilde själv bestämmer om han eller hon ska ta emot erbjudanden om en insats. Frivillighet och självbestämmande innebär inte att socialtjänsten ska vara kravlös. Till socialtjänstens uppgifter hör att på olika sätt försöka motivera den enskilde till en viss insats.²⁸

Vid några speciella situationer kan dock insatser beviljas ett barn utan en eller båda vårdnadshavarnas samtycke. Se *Insatser utan vårdnadshavarens samtycke*, s. 116 och *När vårdnadshavarna inte är överens*, s. 117.

Vetenskap och beprövad erfarenhet

Socialnämndens arbete styrs av lagstiftning och av myndigheters föreskrifter och allmänna råd. Arbetet styrs också av vetenskap och beprövad erfarenhet där kunskapsbasen utgörs av teorier och forskning från flera discipliner och på praktiska kunskaper och erfarenheter.

Evidensbaserad praktik innebär att socialnämnden vid beslut om insatser väger samman professionell expertis med bästa tillgängliga kunskap och med den enskildes situation, erfarenheter och önskemål. En evidensbaserad praktik är ett förhållningssätt för ett ständigt och systematiskt lärande, där enskilda människor och professionella, utifrån bästa tillgängliga kunskap, tillsammans fattar beslut om lämpliga insatser. Vetenskapen blir användbar först när den integreras med professionell erfarenhet och förmåga samt den enskildes situation och önskemål.²⁹

Evidensbaserad praktik brukar beskrivas grafiskt i form av fyra överlappande cirklar, se bild 1. Det är i skärningsfältet mellan dessa fyra informationskällor som den evidensbaserade praktiken finns.³⁰

²⁸ Jfr prop. 1979/80:1 del A s. 207-211

²⁹ Se prop. 2012/13:10 s. 25

³⁰ Om evidensbaserad praktik, Socialstyrelsen (2012), s. 7

Bild 1, Evidensbaserad praktik

I bilden av den evidensbaserade praktiken består ”Personens erfarenhet och önskemål” av två delar när det gäller barn: barnets vilja och vårdnadshavarens vilja (eller annan legal företrädarens vilja). Ibland kan dessa viljor vara motstridiga och när det är så behöver nämnden synliggöra de olika viljorna vid beslut om insatser. Se även *Insatser utan vårdnadshavarens samtycke* s. 116.

Kompetens och kvalitet

I det här kapitlet beskrivs de kompetenskrav som ställs på socialnämndens personal. Här beskrivs också några förutsättningar för att nämnden ska bedriva en socialtjänst med god kvalitet.

Kompetenskrav

3 kap. 3 a § andra och tredje stycket SoL

Socialnämnden ska använda handläggare som har avlagt svensk socionomexamen eller annan relevant examen på grundnivå i högskolan eller som har utländsk utbildning som erkänts enligt 3 b § andra stycket för utförande av sådana uppgifter inom socialtjänsten rörande barn och ungdom som innefattar

1. bedömning av om utredning ska inledas,
2. utredning och bedömning av behovet av insatser eller andra åtgärder, eller
3. uppföljning av beslutade insatser.

Socialnämnden ansvarar för att den handläggare som självständigt utför arbetsuppgifter som avses i andra stycket har tillräcklig erfarenhet för uppgiften.

Ett av socialtjänstens svåraste uppdrag är arbetet med barn och unga som far illa eller riskerar att fara illa, och arbetet med deras familjer. Personalens kompetens är väsentlig för att kunna uppnå rättssäkerhet och upprätthålla en god kvalitet på arbetet.³¹

Handläggare hanterar ofta komplexa sociala problem och gör kvalificerade bedömningar. Arbetet handlar i många fall om att fatta svåra beslut, som för barn och deras föräldrar innebär ett stort ingripande. Ansvaret omfattar ett stort antal arbetsuppgifter, från att bedöma om en utredning ska inledas eller inte, till att utreda och bedöma behovet

³¹ Prop. 2012/13:175 Vissa frågor om behörighet för personal i hälso- och sjukvården och socialtjänsten s. 52

av insatser, föreslå insatser eller andra åtgärder och sedan följa upp de beslutade insatserna och åtgärderna.³²

Från den 1 juli 2014 gäller därför att den som utför vissa uppgifter rörande barn och unga inom socialtjänsten ska ha en socionomexamen eller annan relevant examen på grundnivå i högskolan. Detta framgår av 3 kap. 3 a § andra stycket SoL. Socialstyrelsen reglerar i föreskrifter vad som kan anses utgöra examen på grundnivå i högskolan (SOSFS 2014:7).

I förarbetena har uttalats att utöver relevant utbildning är det också viktigt att den personal som ska utföra uppgifterna har erfarenhet av arbetet, med hänsyn till svårighetsgraden inom den sociala barn- och ungdomsvården. Därför bör den som är nyutexaminerad socionom enligt förarbetena få lämplig introduktion och handledning i arbetet. Samma sak gäller för personer som har annan relevant utbildning och ska börja arbeta med myndighetsutövning inom den sociala barn- och ungdomsvården. Introduktionen bör även enligt förarbetena ges till den som har arbetat med andra frågor i socialtjänsten men är oerfaren på just detta område.³³

Socialnämnden ska enligt den nya lagstiftningen vidare ansvara för att den handläggare som självständigt utför arbetsuppgifterna som avses i 3 kap. 3 a § andra stycket SoL har tillräcklig erfarenhet för uppgiften. Detta framgår av 3 kap. 3 a § tredje stycket SoL.

Socialnämnden får även som det framgår av 3 kap. 3 a § andra stycket SoL använda handläggare med utländsk utbildning under vissa förutsättningar som anges i 3 kap. 3 b § SoL. I de fallen är det Socialstyrelsen som bedömer om kraven enligt 3 kap. 3 b § första stycket SoL är uppfyllda.

Läs mer: Socialtjänstens föreskrifter (SOSFS 2014:7) om behörighet att utföra vissa arbetsuppgifter i socialtjänstens barn och ungdomsvård

Ledningssystem för kvalitet

Insatser inom socialtjänsten ska vara av god kvalitet och verksamheternas kvalitet ska fortlöpande utvecklas och säkras (3 kap. 3 § SoL). Kvalitet innebär att verksamheten uppfyller de krav och mål som

³² Se Prop. 2012/13:175 s. 51

³³ Se Prop. 2012/13:175 s. 53-54

gäller för verksamheten enligt lagar, föreskrifter och beslut som har meddelats med stöd av sådana föreskrifter. Detta framgår av 2 kap. 1 § Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2011:9) om ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete.

Den som bedriver socialtjänst ska identifiera, beskriva och fastställa de processer i verksamheten som behövs för att säkra verksamhetens kvalitet (4 kap. 2 § SOSFS 2011:9). Med stöd av ledningssystemet ska socialnämnden planera, leda, kontrollera, följa upp, utvärdera och förbättra verksamheten. Det ingår i arbetet att identifiera, beskriva och fastställa de aktiviteter och rutiner i verksamheten som behövs för att säkra verksamhetens kvalitet. Föreskriften innehåller också regler om hur socialnämnden ska utöva egenkontroll och allmänna råd om vad denna egenkontroll kan innefatta, se 2 kap. 1 § och 5 kap. 2 § SOSFS 2011:9.

Läs mer: Ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete- Handbok för tillämpningen av föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2011:9) om ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete

I 3 kap. 3 a § första stycket SoL framhålls att det ska finnas rutiner för att förebygga, upptäcka och åtgärda risker och missförhållanden inom socialtjänstens verksamhet rörande barn och ungdom.

Lex Sarah ingår i kvalitetsarbetet

En del av det systematiska kvalitetsarbetet är att uppmärksamma och åtgärda missförhållanden och risk för missförhållanden enligt lex Sarah.³⁴ Syftet med bestämmelserna om lex Sarah (14 kap. 3–7 §§ SoL) är att verksamheten ska utvecklas och att missförhållanden ska rättas till för att förhindra att liknande missförhållanden uppkommer igen.³⁵

Bestämmelserna om lex Sarah omfattar flera skyldigheter. De riktar sig i de flesta fall till den som bedriver en verksamhet inom socialtjänsten eller inom Statens institutionsstyrelse (SiS). Men skyldigheten att rapportera missförhållanden och påtagliga risker för missförhållanden (rapporteringsskyldigheten) gäller för var och en som fullgör uppgifter inom respektive verksamhet (14 kap. 3 §

³⁴ Se proposition 2009/10:131 Lex Sarah och socialtjänsten – förslag om vissa förändringar s. 21 och s. 31

³⁵ Prop. 2009/10:131 s. 31

SoL). Motsvarande bestämmelser finns för verksamheter enligt lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS.

Andra centrala skyldigheter i bestämmelserna om lex Sarah är bland annat utredningsskyldigheten, skyldigheten att avhjälpa eller undanröja missförhållandet och anmälningsskyldigheten (14 kap. 6–7 §§ SoL).

Läs mer: Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2011:5) om lex Sarah och Handbok om tillämpningen av bestämmelserna om lex Sarah

Bemötandets betydelse

För att uppnå god kvalitet i det sociala arbetet är det betydelsefullt att socialnämndens arbete präglas av ett gott bemötande. Hur den som är i behov av nämndens tjänster blir bemött kan vara avgörande för hur verksamheten uppfattas och bedöms av både den enskilde själv och andra berörda.

Ur den enskildes perspektiv är det betydelsefullt att till exempel

- bli bemött med respekt
- få tillräcklig information för att kunna ta till vara sina rättigheter
- verksamheten är lättillgänglig
- både utredning och handläggning är snabb och effektiv
- verksamheten bedrivs rättssäkert
- det finns möjlighet att få byta handläggare.

När ett barn och en familj har kontakt med socialnämnden blir ofta relationen till socialsekreteraren betydelsefull.

Barn tycker att det är viktigt med en regelbunden kontakt med socialtjänsten. Det påtalar de i Socialstyrelsens arbete med att inhämta barns och ungas synpunkter. Det är också viktigt för barnen att det finns överenskommelser om hur kontakten ska se ut, till exempel hur ofta man ska träffas och vem som ska ta initiativ till möten. De har även betonat att det är viktigt med en socialsekreterare som visar att den bryr sig om barnet som person. Det kan bland annat visa sig genom att socialsekreteraren ställer frågor till barnet om hur ett möte ska utformas eller hur barnet vill delta vid mötet.

Barns behov i centrum – BBIC

Som stöd för socialnämndens arbete med barn och unga har Socialstyrelsen utvecklat handläggnings- och dokumentationssystemet Barns behov i centrum (BBIC). Systemet ger stöd genom hela processen, från aktualisering till dess att en eventuell insats är avslutad. Det är även tänkt att fungera som ett verktyg för systematisk verksamhetsuppföljning på aggregerad nivå av socialnämndens arbete med barn och unga. BBIC kan vara ett stöd för nämnden i arbetet med att utveckla ett ledningssystem för kvalitet.

Kunskapsgrunden i BBIC brukar illustreras med hjälp av en triangel som utgår från en helhetssyn på barn och unga, se bild 2. Barnets behov i triangeln återspeglar de mänskliga rättigheter som barnet har enligt barnkonventionen.

Läs mer: **Grundbok i BBIC (2015)**

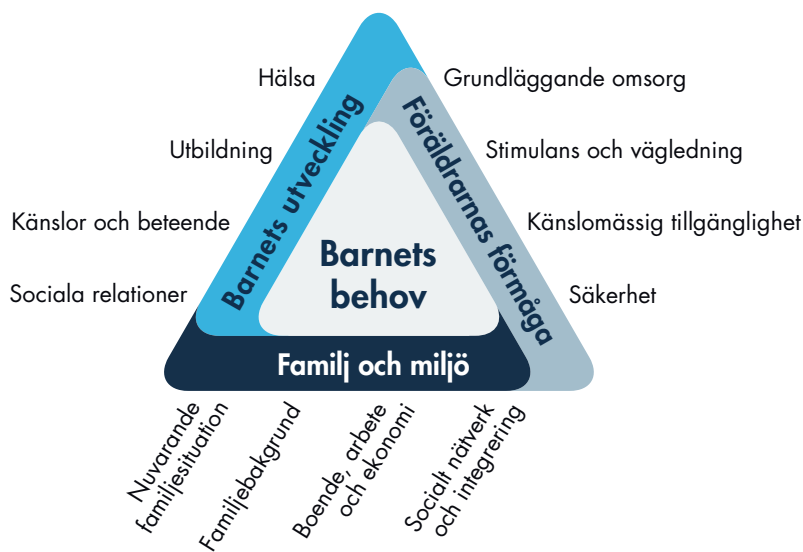

Bild 2, BBIC-triangeln.

Samverkan kring barn som riskerar att fara illa

I det här kapitlet beskrivs vad som gäller vid samverkan kring barn som far illa eller riskerar att fara illa. Samverkan mellan myndigheter tillför olika perspektiv. Den kan därmed bidra till en helhetsbedömning av ett barns behov, exempelvis inom ramen för en utredning. Samverkan kan också handla om att olika verksamheters resurser bidrar till samlade insatser för barnet.

När det gäller samverkan kring unga personer hänvisas till del 6, *Särskilt om unga 18-20 år* s 161.

Socialnämnden är skyldig att samverka

5 kap. 1 a § SoL

Socialnämnden ska i frågor som rör barn som far illa eller riskerar att fara illa samverka med samhällsorgan, organisationer och andra som berörs. Ifråga om utlämnande av uppgifter gäller de begränsningar som följer av 15 kap. denna lag och av offentlighets- och sekretesslagen (2009:400). Nämnden ska aktivt verka för att samverkan kommer till stånd.

Alla myndigheter har en allmän lagstadgad skyldighet att samverka. Detta framgår av 6 § förvaltningslagen (1986:223), FL. Socialnämnden har dessutom en särskild skyldighet att samverka med andra samhällsorgan, organisationer och andra som berörs i frågor som rör barn som far illa eller riskerar att fara illa. Denna särskilda skyldighet framgår av bestämmelser i 5 kap. 1 a § SoL.

Socialnämnden ska enligt 5 kap. 1 § SoL aktivt verka för att en samverkan verkligen kommer till stånd. Samverkansparter kan finnas i exempelvis fritids- och kultursektorn, ideella organisationer samt andra offentliga och privata företrädare för olika samhällsintressen.³⁶

³⁶ Se Strategi för samverkan- kring barn som far illa eller riskerar att fara illa. (2007), s 13

Även i 4 kap. 5 § SOSFS 2011:9 ställs krav på att socialnämnden ska samverka. Ytterligare bestämmelser om samverkan när det gäller barn finns i polislagen (1984:387), hälso- och sjukvårdslagen (1982:763), HSL och i skollagen (2010:800).

Samverkan kan behövas i olika skeden

4 kap. 5 § SOSFS 2011:9

Den som bedriver socialtjänst eller verksamhet enligt LSS ska identifiera de processer enligt 2 § där samverkan behövs för att säkra kvaliteten på de insatser som ges i verksamheten.

Det ska framgå av processerna och rutinerna hur samverkan ska bedrivas i den egna verksamheten.

Det ska genom processerna och rutinerna även säkerställas att samverkan möjliggörs med andra verksamheter inom socialtjänsten eller LSS och med vårdgivare, myndigheter, föreningar och andra organisationer.

För att kunna hjälpa barn och deras familjer kan samverkan behövas i olika skeden under hela handläggningen. Behovet av samverkan kan se olika ut i de olika skedena i processen.

Av rapporten Strategi för samverkan barn som far illa eller riskerar att fara illa framgår att målet för samverkan kan vara att hjälp och stöd sätts in i ett så tidigt skede som möjligt för att förebygga ohälsa och förhindra att problem uppstår eller förvärras. Samverkan behöver organiseras både på ett övergripande plan och på det individuella planet runt det enskilda barnet eller familjen. Enligt rapporten bör samverkan vidare omfatta alla myndigheter och verksamheter som kan vara berörda och även inkludera ideella organisationer och privatpersoner i familjens nätverk.³⁷ Hur samverkan sker beror naturligtvis på vad syftet med samverkan är.

Läs mer: Strategi för samverkan- kring barn och unga som far illa eller riskerar att fara illa (2007)

³⁷ Strategi för samverkan: kring barn som far illa eller riskerar att fara illa. Myndigheten för skolutveckling och Socialstyrelsen 2007

SOSFS 2014:6

Socialnämndens samverkan med andra huvudmän enligt 5 kap. 1 a § SoL under utredningen bör syfta till att dels få en god helhetsbild av barnets situation, dels samordna eventuella insatser.

Samverkan i enskilda ärenden kan bestå av att de olika aktörerna tillför kunskap om barnet och olika perspektiv för att komma fram till en helhetsbedömning av ett barns behov, exempelvis inom ramen för en utredning.

Samverkan kan också innebära att olika verksamheters resurser bidrar till gemensamma insatser för barnet.³⁸ Arbetet med att planera insatser påbörjas ofta redan under utredningen av ett barns behov där samverkansparter kan lämna information till utredningen och dels ge information om vilka möjligheter deras organisation har för att stödja barnet. Vid uppföljningen av insatserna kan samverkan fortsätta så som den initierades under utredningen.

De myndigheter som samverkar omfattas av de sekretessregler som gäller för respektive myndighet. Se vidare i kapitel om *Sekretessbestämmelser* s. 43.

Samverkan kan behövas av olika skäl, och se olika ut beroende på situationen:

- På strukturell nivå. Samverkan kan skapa samsyn och öka kunskapen om olika kompetenser hos olika myndigheter när det gäller barn som far illa eller riskerar att fara illa.
- Vid oro för att ett barn far illa. Samverkan kan ske till exempel i form av ett möte med anledning av en anmälan (14 kap. 1 a § SoL). Läs i avsnittet *Anmälningsmöte* s. 66.
- Under en utredning där andras medverkan kan bidra till en helhetsbild av barnets situation (11 kap. 2 § SoL). Läs mer i avsnitten *Genomföra en utredning* s. 89 och *Planera en utredning* s. 85.
- Vid val, utformning och genomförande av insatser. Andra aktörer kan vara viktiga parter i den insats som beviljas (3 kap. 5 § SoL). Läs mer i avsnittet *Planera insatser* s. 125.

³⁸ Strategi för samverkan: kring barn som far illa eller riskerar att fara illa. Myndigheten för skolutveckling och Socialstyrelsen 2007

- När ett barn har behov av insatser från både socialnämnden och hälso- och sjukvården kan samverkan behövas genom att myndigheterna gemensamt utarbetar en individuell plan (se 2 kap. 7 § SoL och 3 f § HSL), ofta benämnd samordnad individuell plan. Se *Individuell plan* s. 127.
- Om ett barn är eller har varit utsatt för våld eller andra övergrepp eller har bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot närstående finns särskilda krav på samverkan i 3 kap. 9-10 §§ SOSFS 2014:4. Se även *Initiera samverkan* s. 143.

Framgångsfaktorer vid samverkan

Att samverka kan ibland vara problematiskt eftersom olika verksamheter har olika uppdrag och ansvar. Förutsättningarna för en fungerande samverkan kan därför enligt rapporten Strategi för samverkan kring barn som far illa eller riskerar vara

- att allas yrkesroller och ansvar är tydliga
- att man hyser respekt för varandras kompetens
- att parterna har gemensamma och tydliga mål
- att det finns samsyn, struktur och styrning.³⁹

Läs mer: Samverka för barns bästa- en vägledning om barns behov av insatser från flera aktörer. (2013)

En viktig effekt av att myndigheter samverkar med varandra är att det leder till ökad kunskap om olika verksamheter och deras möjligheter och begränsningar. Denna kunskap kan ge förutsättningar för att kunna erbjuda individanpassade lösningar.

Läs mer: Samverkan i sociala insatsgrupper- vägledning för lokalt arbete i syfte att motverka en kriminell livsstil bland unga. (2012)

³⁹ Strategi för samverkan: kring barn som far illa eller riskerar att fara illa. Myndigheten för skolutveckling och Socialstyrelsen 2007

Sekretessbestämmelser

I det här kapitlet beskrivs kortfattat vilka sekretessregler som gäller enligt offentlighets- och sekretesslagen (2009:400), OSL, när ett ärende berör barn. När det gäller sekretessregler som berör unga personer i åldern 18-20 år finns mer information i kapitlet *Särskilt om unga 18-20 år* s. 161 och i handboken *Handläggning och dokumentation inom socialtjänsten* (2015). Vissa sekretessregler som gäller vid polisanmälan av brott finns beskrivna på s. 145 och s. 159.

Huvudregeln inom socialtjänsten

Huvudregeln när det gäller sekretess inom socialtjänsten är att sekretess gäller för uppgift om en enskilds personliga förhållanden, om det inte står klart att en uppgift kan röjas utan att den enskilda eller någon honom eller henne närstående lider men (så kallat omvänt skaderekvisit) vilket framgår av 26 kap. 1 § första stycket OSL.

Begreppet ”men” har en mycket vid innebörd. I första hand syftar det på att någon blir utsatt för andras missaktning om hans eller hennes personliga förhållanden blir kända. Redan den omständigheten att vissa personer känner till en för någon enskild ömtålig uppgift kan i många fall anses tillräckligt för att medföra men. Utgångspunkten för en bedömning av om men föreligger är den berörda personens egen upplevelse.⁴⁰

Vad som menas med ”personliga förhållanden” ska bestämmas med ledning av vanligt språkbruk. Uttrycket avser så vitt skilda förhållanden som till exempel en persons adress eller yttringar av ett psykiskt sjukdomstillstånd. Även uppgifter om en persons ekonomi kan falla under begreppet personliga förhållanden.⁴¹

En sekretessbelagd uppgift får inte röjas för varken enskilda eller för andra myndigheter om inte annat anges i OSL eller annan lag eller förordning som OSL hänvisar till vilket framgår av 8 kap. 1 § OSL. Sekretessen gäller också mellan olika verksamhetsgrenar inom en

⁴⁰ Se prop. 1979/80:2 med förslag till sekretesslag m.m. Del A s. 83

⁴¹ Prop. 1979/80:2 Del A s. 84

myndighet, när de är att betrakta som självständiga i förhållande till varandra (8 kap. 2 § OSL).

Parts rätt till insyn i ett ärende

En sökande, klagande eller annan part har som huvudregel rätt att ta del av det som har tillförts ärendet, om det gäller myndighetsutövning mot någon enskild (se 16 § FL och 10 kap. 3 § OSL). Huvudregeln innebär att sekretessen inte hindrar en part från att ta del av en handling eller annat material i sitt eget ärende.

Undantag från huvudregeln kan bara göras under de förutsättningar som finns i 10 kap. 3 § OSL när ”det av hänsyn till allmänt eller enskilt intresse är av synnerlig vikt att sekretessbelagd uppgift i materialet inte röjs”. Det kan hända att myndigheten inte anser sig kunna lämna ut en sekretessbelagd uppgift till den som är part i ärendet. I så fall ska myndigheten enligt bestämmelsen på annat sätt lämna upplysning om vad materialet innehåller, i den mån det behövs för att parten ska kunna ta till vara sin rätt.

Sekretessen hindrar dock aldrig att en part får ta del av ett beslut eller en dom i ett ärende (10 kap. 3 § andra stycket OSL).

Barnets rätt till insyn i sin egen personakt

Eftersom sekretessen är till för att skydda den enskildes integritet, i detta fall barnets, gäller den i princip inte mot barnet självt (12 kap. 1 § OSL). Barnet är part i sitt ärende och har därmed med vissa undantag rätt att ta del av journalanteckningar och andra handlingar som förvaras i personakten (jfr 10 kap. 3 § OSL). Beroende av barnets ålder och mognad behöver dock nämnden ta hänsyn till om det är barnet eller vårdnadshavaren som förfogar över sekretessen, jämför med *Vårdnadshavarens rätt till insyn* och *Sekretess i förhållande till vårdnadshavare*.

Barnet däremot har inte rätt att ta del av alla uppgifter om personliga förhållanden som gäller vårdnadshavaren eller andra personer som antecknats i barnets personakt. Anledningen är att sådana uppgifter inte rör barnet själv. Dessa uppgifter får inte lämnas ut till barnet utan att socialnämnden först gör en sekretessprövning enligt 26 kap. 1 § OSL.

Vårdnadshavarens rätt till insyn

Vårdnadshavare har enligt 6 kap. 11 § FB rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör barnets personliga angelägenheter. Vårdnadshavarens förpliktelser förutsätter att denne har insyn i barnets angelägenheter och huvudprincipen är därför enligt 12 kap. 3 § OSL att relevanta uppgifter om barnet kan lämnas till vårdnadshavaren.⁴² I vissa situationer kan emellertid uppgifter sekretessbeläggas i förhållande till vårdnadshavaren, läs mer i nästa avsnitt *Sekretess i förhållande till vårdnadshavare*.

Vårdnadshavaren ska i takt med barnets stigande ålder och utveckling ta allt större hänsyn till barnets synpunkter och önskemål. Om ett barn med viss mognad och omdömesförmåga själv har lämnat sekretessbelagda uppgifter till exempelvis en läkare torde därmed vårdnadshavaren inte kunna göra anspråk på att få kännedom om uppgifterna utan samtycke från barnet.⁴³

Sekretess i förhållande till vårdnadshavare

Huvudregeln är som ovan nämnt att en vårdnadshavare i egenskap av part har rätt att ta del av allt material som tillförs ett pågående ärende (16 § FL och 10 kap. 3 § OSL). Denna rätt är dock inte oinskränkt. Av 10 kap. 3 § OSL framgår att en uppgift, en handling eller annat material inte får lämnas ut om det med hänsyn till allmänt eller enskilt intresse är *av synnerlig vikt* att sekretessbelagt material inte röjs.

I 12 kap. 3 § OSL finns en särskild bestämmelse om sekretess i förhållande till vårdnadshavare och som gäller oavsett barnets ålder. Enligt denna bestämmelse gäller sekretess även i förhållande till vårdnadshavaren bland annat om det kan antas att den underårige lider *betydande men* om uppgiften röjs för vårdnadshavaren. Med betydande men avses exempelvis att barnet kan skadas allvarligt psykiskt, fysiskt eller på annat sätt om uppgiften lämnas ut.⁴⁴

Sekretessregeln tar sikte på de mest angelägna fallen, där det kan finnas behov av att skydda barnet mot vårdnadshavaren. Det kan vara fråga om särskilt integritetskänsliga uppgifter eller andra uppgifter som kan missbrukas av vårdnadshavaren på ett sätt som allvarligt

⁴² Proposition 1988/89:67 Om sekretessfrågor i undervisningsväsendet m.m. s. 36-37

⁴³ Proposition 2008/09:150 Offentlighets- och sekretesslag s. 370-371

⁴⁴ Se prop. 1988/89:67 s. 38

skadar barnet. Det framgår av lagens förarbeten att det inte är tillräckligt att barnet tycker att det är obehagligt eller tror att vårdnadshavaren kommer att vidta åtgärder som han eller hon motsätter sig, men som inte kan anses medföra betydande men för barnet.⁴⁵

Sekretess i förhållande till förälder som inte är vårdnadshavare

Om en förälder, som inte är vårdnadshavare, begär att få ta del av uppgifter i barnets personakt ska socialnämnden göra en sedvanlig sekretessprövning enligt 26 kap. 1 § OSL för att kunna ta ställning till om och i så fall vilka uppgifter som kan lämnas ut.

Sekretess i förhållande till god man

Att en person utsetts till god man åt ett barn medför inte att han eller hon per automatik har rätt att ta del av uppgifter om barnet. Men för att den gode mannen ska kunna fullgöra sitt uppdrag kan det finnas ett berättigat intresse för den gode mannen att få ta del av känsliga uppgifter om barnet. Socialnämnden kan därför inom ramen för sekretessprövningen enligt 26 kap. 1 § SoL behöva ta hänsyn till vad för slags uppdrag den gode mannen har och om uppgifterna behövs för att denne ska kunna fullgöra sitt uppdrag. Enligt förarbetena torde det i allmänhet dock inte finnas något motstående intresse i dessa fall.⁴⁶

God man för ensamkommande barn

En god man för ett ensamkommande barn har både förmyndarens och vårdnadshavarens befogenheter. Den gode mannen ansvarar för barnets personliga förhållanden och ska sköta barnets angelägenheter. Detta framgår av 2 § lagen (2005:429) om god man för ensamkommande barn. Av detta följer att en god man har rätt att ta del av de uppgifter som en vårdnadshavare eller förmyndare skulle få ta del av. En prövning om uppgiften kan lämnas ut ska göras på samma sätt som om det var en vårdnadshavare eller en förmyndare som önskade ta del av uppgifterna. Den som verkar som god man enligt FB omfattas inte av regler om tystnadsplikt.⁴⁷

⁴⁵ Se prop. 1988/89:67 s. 38

⁴⁶ Jfr prop. 1988/89:67 s. 39

⁴⁷ Se proposition 2004/05:136 Stärkt skydd för ensamkommande barn s. 31

Uppgiftsskyldigheten för anmälningsskyldiga

Sekretess hindrar inte att en uppgift lämnas till annan myndighet, om uppgiftsskyldighet följer av lag eller förordning (10 kap. 28 § OSL). En sådan uppgiftsskyldighet finns i 14 kap. 1 § SoL. De som är anmälningsskyldiga enligt 14 kap. 1 § *första stycket* SoL är enligt *tredje stycket* även skyldiga att till socialnämnden lämna alla uppgifter som kan vara av betydelse för utredning av ett barns behov av stöd och skydd.

Skyldigheten att lämna ut uppgifter gäller bara sådant som har betydelse för den aktuella situationen. Det innebär att andra uppgifter om en person som kan finnas hos exempelvis en myndighet inte behöver lämnas ut.⁴⁸ Den myndighet som har uppgifterna hos sig prövar vilka uppgifter som kan lämnas ut.⁴⁹ Även uppgifter som ligger längre tillbaka i tiden kan ha betydelse för en utredning hos socialnämnden. Socialnämnden har som regel möjlighet att överklaga ett beslut att inte lämna ut en uppgift, vilket följer av 6 kap. 7 § andra stycket OSL.

Sekretessprövning

Sekretessprövning görs först i samband med att en uppgift begärs ut. Socialnämnden ska därför ta ställning till om uppgiften kan lämnas ut när någon begär att få ta del av uppgifter kring barnet (6 kap. 4 § OSL).

Socialnämnden måste i varje enskilt fall bedöma om uppgiften kan lämnas till den som begärt ut uppgiften. Nämnden ska då ta ställning till om det finns något sekretesshinder för att lämna ut uppgiften. Detta gäller även när en part begär en uppgift.

Om det bedöms att en handling inte kan lämnas ut ska den enskilde informeras om det. I samband med detta ska även den enskilde informeras om möjligheten att begära myndighetens prövning och att det krävs ett skriftligt beslut av myndigheten för att beslutet ska kunna överklaga (6 kap. 3 § OSL).

Läs mer: Handläggning och dokumentation inom socialtjänsten (2015)

⁴⁸ Proposition 1989/90:28 Om vård i vissa fall av barn och ungdomar s. 132

⁴⁹ Jfr JO dnr 6772-2012

Sekretessbrytande bestämmelser

Sekretesskyddade uppgifter kan lämnas ut om den enskilde samtycker till utlämnandet (10 kap. 1 § och 12 kap. 2 § OSL).

Socialnämnden kan i vissa fall lämna ut uppgifter som annars är sekretesskyddade, om det är nödvändigt för att nämnden ska kunna fullgöra sin verksamhet (10 kap. 2 § OSL). Nämnden kan med stöd av denna bestämmelse till exempel lämna ut sekretessbelagda uppgifter vid konsultationer och kontakter om det är nödvändigt för att en utredning ska kunna genomföras enligt 11 kap. 2 § SoL.⁵⁰

Socialnämnden har också möjlighet att till åklagare och polis lämna uppgifter som angår misstanke om att ett barn kan ha utsatts för vissa brott. Denna möjlighet ges genom bestämmelsen i 10 kap. 21 § OSL, läs mer i avsnittet *Socialnämndens möjlighet att polisanmäla misstänkta brott mot barn* s. 145.

Sekretessreglerna hindrar vidare inte att en uppgift om ett barn eller en närstående till denne lämnas från en myndighet inom socialtjänsten till en annan sådan myndighet eller till en myndighet inom hälso- och sjukvården om det behövs för att barnet ska få nödvändig vård, behandling eller annat stöd (26 kap. 9 § OSL). I första hand bör myndigheterna få ett samtycke till att utbyta information, men om en berörd person motsätter sig eller om saken brådskar, så kan bestämmelsen bli tillämplig. Undantaget bör enligt förarbetena användas med urskiljning och varsamhet.⁵¹

Skyldighet att lämna ut uppgifter till Migrationsverket m.fl.

Socialnämnden har i vissa fall skyldighet att lämna ut uppgifter om en utlännings personliga förhållanden. Sådana fall kan vara när Polismyndigheten, Säkerhetspolisen, Migrationsverket, en migrationsdomstol eller Migrationsöverdomstolen *begär* det. Uppgifterna ska lämnas ut, om de behövs för att avgöra ett ärende om uppehållstillstånd eller ett ärende om tredjelandsmedborgares ställning som varaktigt bosatt i Sverige, eller om de behövs för att verkställa ett beslut om avvisning eller utvisning. Detsamma gäller när det har

⁵⁰ Se prop. 1996/97:124 s. 180

⁵¹ Se proposition 1990/91:111 Om sekretess inom och mellan myndigheter på vårdområdet m.m. s. 17

uppkommit en fråga om utlänningslagen har uppehållsrätt (17 kap. 1 § utlänningslagen (2005:716)).

Socialnämnden är däremot *inte* skyldig att på eget initiativ lämna information till de ovan nämnda myndigheterna, om nämnden exempelvis får kännedom om att en person vistas i landet utan nödvändiga tillstånd.

Sekretess vid samverkan

Den omständigheten att flera myndigheter samverkar innebär ingen förändring i den sekretess som råder mellan myndigheter.⁵² Om myndigheter deltar vid till exempel en samrådsgrupp företräder alltså varje tjänsteman sin myndighet och är bunden av den sekretess som gäller för myndigheten. Läs mer i kapitlet om *Samverkan kring barn som riskerar att fara illa*, s. 39.

Om uppgifterna om barnet är avidentifierade finns det inget hinder mot att samråda i ett enskilt ärende. Utbyte av information om personliga förhållanden i identifierade ärenden kräver däremot antingen att den enskilde samtycker eller att utbytet är möjligt med hänsyn till rådande sekretesslagstiftning.

Exempel på sekretessbrytande regler har beskrivits tidigare. För socialnämndens möjlighet att lämna ut uppgifter till de brottsutredande myndigheterna, se även vidare i avsnitten *Socialtjänstens möjlighet att polisanmäla misstänkta brott mot barn*, s 145. *När barn misstänks för brott s. 159, och Särskilt om unga 18-20 år s. 161.*

⁵² JO:s ämbetsberättelse 1987/88 s. 148

Del 2

Aktualisera och förhandsbedöma

Aktualisera och förhandsbedöma

I det här kapitlet beskrivs hur socialnämnden kan få kännedom om att ett barn kan vara i behov av skydd och stöd och nämndens uppgifter och skyldigheter med anledning av detta.

Ansökan

En ansökan om bistånd enligt SoL innebär att nämnden ska inleda en utredning enligt 11 kap. 1 § SoL.⁵³ En ansökan kan gälla såväl hjälp i en akut situation som hjälp för att förändra en situation långsiktigt.

En ansökan till socialnämnden kan vara muntlig eller skriftlig. Det finns inga formella krav i vare sig FL eller SoL på hur en ansökan ska vara utformad. Ibland kan det råda osäkerhet om en person har gjort en ansökan, till exempel när nämnden under ett samtal får en fråga om stöd. Det är socialnämndens ansvar att i dessa situationer ta reda på om den enskilde avsåg att göra en ansökan eller inte. JO har uttalat att om det inte är helt klart att den enskilde vid kontakt med nämnden endast önskar upplysningar ska hans eller hennes begäran uppfattas som en ansökan om bistånd och således avgöras i ett beslut. Om det är osäkert vad personen menar, bör nämnden fråga den enskilde.⁵⁴

En ansökan om bistånd avslutas med ett beslut där det framgår om ansökan beviljas eller avslås. Om den enskilde tar tillbaka sin ansökan är huvudregeln att ärendet ska avslutas. Om ärendet gäller ett barn kan socialnämnden under sin handläggning av ansökan ha fått en sådan oro för barnets situation att utredningen fortsätter trots att ansökan återtagits (jfr 11 kap. 2 § SoL och 1 § LVU). Läs mer i avsnitten *Utredningstid* s. 83 och *Genomföra en utredning* s. 89.

Ett barn som fyllt 15 år har rätt att själv föra sin talan i mål och ärenden enligt 11 kap. 10 § SoL och kan på egen hand ansöka om bistånd från socialnämnden. Vårdnadshavarens inställning till ansökan och behov av bistånd behöver dock hämtas in under utredningen.⁵⁵ Se även avsnitten *Samtal med barn* s. 90, *Insatser utan vårdnadshavarens samtycke* s. 116 och *Särskilda skäl att inte genast underrätta vårdnadshavaren* s. 78.

Om ett barn som är yngre än 15 år själv vänder sig till socialnämnden

⁵³ Prop. 2012/13:10 s. 60

⁵⁴ Se JO:s ämbetsberättelser 1997/98 s. 347, 1987/88 s. 151 och 2002/03 s. 218

⁵⁵ JO:s ämbetsberättelse 1989/90 s. 219 och RÅ 1983 2:18

den med en ansökan om stöd eller hjälp i någon form, kan det vara ett tecken på att förhållandena i hemmet inte är tillfredsställande. Barnets ansökan leder då inte automatiskt till en utredning men informationen kan ändå ge socialnämnden anledning att inleda en utredning av barnets situation.

Läs mer: Handläggning och dokumentation inom socialtjänsten (2015)

Anmälan

Socialnämnden behöver få kännedom om barn som far illa eller misstänks fara illa för att kunna fullgöra sin uppgift att förebygga, erbjuda stöd eller vidta åtgärder till barns skydd.⁵⁶ En anmälan om misstanke om att ett barn far illa eller riskerar att fara illa kan komma från exempelvis skolan, polisen, hälso- och sjukvården eller allmänheten. Läs mer i kapitlet *Särskilt om anmälan* s. 59.

En person eller en myndighet som omfattas av anmälningsskyldigheten i 14 kap. 1 § SoL är genast skyldig att anmäla om de i sin verksamhet får kännedom om eller misstänker att ett barn far illa.

Andra personer bör göra en anmälan med stöd av 14 kap. 1 c § SoL om de får kännedom om eller misstänker att ett barn far illa.

Läs mer: Anmäla oro för barn- Stöd för anmälningsskyldiga och andra anmälare. (2014)

Information på annat sätt

Socialnämnden kan också på annat sätt få information som leder till oro för ett barn och som kan föranleda en utredning. Här följer några exempel på sådana situationer. Socialnämnden kan göra egna iakttagelser när de handlägger ärenden. Det kan också komma information från en tjänsteman från en annan enhet inom nämnden. Beroende på hur socialnämndens arbete är organiserat kan uppgiften behöva föras vidare till den enhet inom nämnden som arbetar med utredningar om barn. Detta ställer krav på intern samverkan.

En anvisning från Migrationsverket om ansvarig kommun gällande ett ensamkommande asylsökande barn är en sådan information där socialnämnden ska inleda utredning om barnets behov och vidta de

⁵⁶ Se Prop. 2013/13:10 s. 44

insatser som behövs till exempel i form av placering.⁵⁷

Om någon begär ett yttrande från socialnämnden ska nämnden alltid inleda en utredning. Ett exempel är när en åklagare begär ett yttrande.⁵⁸ Ett yttrande från nämnden kan ligga till grund för hur en ung person kan dömas i ett brottmål.

Ett annat exempel är när kriminalvården begär ett yttrande om ett spädbarn kan medfölja sin vårdnadshavare till en anstalt. Socialnämnden ska då yttra sig om ifall det är lämpligt för barnet att vistas med sin vårdnadshavare på anstalten. Detta framgår av 11 § fängelseförordningen (2010:2010).

Förhandsbedömning

Socialnämnden ska utan dröjsmål inleda utredning av vad som genom ansökan, anmälan eller på annat sätt har kommit till nämndens kännedom och som kan föranleda någon åtgärd av nämnden (11 kap. 1 § SoL). En utredning bör enligt förarbetena inte inledas om det redan från början står klart att nämnden inte kan eller bör vidta några åtgärder.⁵⁹

En sådan bedömning kan grunda sig på uppgifter om barnet eller familjen som finns i till exempel personakt eller tidigare inkomna anmälningar.⁶⁰

I förarbetena betonas att en förhandsbedömning inte är en mindre utredning, utan en bedömning av om socialnämnden ska inleda en utredning eller inte. Det är inte acceptabelt att en förhandsbedömning tenderar att bli en form av miniutredning för att undvika utredning. Om en förhandsbedömning blir för omfattande eller drar ut på tiden blir situationen rättsosäker för både barn och föräldrar.⁶¹

Av JO beslut framgår att om några uppgifter hämtas in från utomstående personer anses en utredning ha inletts.⁶² Även ett hembesök eller annan individuellt inriktad uppsökande åtgärd bör ses som en inledd utredning, vilket framgår av förarbeten till SoL.⁶³

⁵⁷ Jfr proposition 2005/06:46 Mottagande av ensamkommande barn s. 20 och prop. 2012/13:10 s.61

⁵⁸ Jfr Prop. 2012/13:10 s. 60

⁵⁹ Prop. 1979/80:1 Del A s. 562

⁶⁰ Se prop. 2012/13:10 s. 57-58

⁶¹ Se prop. 2012/13:10 s. 57-58

⁶² Jfr JO:s ämbetsberättelser 1995/96 s. 312 och 1999/2000 s. 238 samt JO:s beslut den 3 oktober 2011, dnr 1909-2010

⁶³ Prop. 1979/80:1 del A s. 400

Om det finns skäl för upprepade kontakter med familjen kan det i sig vara ett skäl för att inleda en utredning. Det kan enligt förarbetena finnas en fara i att ha upprepade kontakter med en familj med det medvetna eller omedvetna syftet att undvika en utredning. Ett sådant förfarande kan leda till att det uppstår en förhandlingssituation där familjen går med på serviceinsatser för att undvika en utredning. I en sådan situation finns en risk att barnets behov inte synliggörs.⁶⁴

Om det under en förhandsbedömning framkommer uppgifter om att ett barn kan ha utsatts för våld eller andra övergrepp av en närstående eller bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot en närstående ska en utredning om barnets behov av stöd och hjälp inledas utan dröjsmål. Detta framgår av 6 kap. 1 § SOSFS 2014:4.

När det gäller anmälningar enligt 14 kap. 1 § SoL om att ett barn kan fara illa gäller särskilda regler bland annat om bedömning av barnets omedelbara behov av skydd, se *Särskilt om anmälan* s. 59.

Beslut om att inte inleda utredning ska dokumenteras

5 kap. 2 § SOSFS 2014:5

Om nämnden efter en förhandsbedömning beslutat att inte inleda en utredning enligt SoL, ska detta dokumenteras med uppgifter om

1. att en utredning inte inleds,
2. skälen för nämndens beslut,
3. beslutsdatum, och
4. namn och befattning eller titel på den som har fattat beslutet.

Om förhandsbedömningen gäller ett barn, och barnet inte har kommit till tals, ska anledningen till detta dokumenteras. Detsamma gäller vuxna som inte har kommit till tals.

För regler om dokumentation av den omedelbara skyddsbedömningen se s. 64.

Om nämnden beslutar att inte inleda en utredning är det inte givet var beslutet ska dokumenteras utan en fråga som nämnden själv får ta ställning till. Om barnet redan har en personakt hos nämnden, bör

⁶⁴ Se prop. 2012/13:10 s. 59

beslutet att inte inleda en utredning antingen dokumenteras i personakten eller antecknas på eller i anslutning till den inkomna eller upprättade handlingen som låg till grund för förhandsbedömningen (allmänna råd till 5 kap. 2 § SOSFS 2014:5).

Om barnet *inte* redan har en personakt bör beslutet att inte inleda en utredning antecknas på eller i anslutning till den inkomna eller upprättade handlingen som låg till grund för nämndens förhandsbedömning (allmänna råd till 5 kap. 2 § SOSFS 2014:5).

Av 5 kap. 1 § OSL framgår att allmänna handlingar som huvudregel ska registreras. Utöver de undantag som anges i bestämmelsen finns för socialnämnder ett särskilt undantag i 2 § offentlighets och sekretessförordning (2009:641) vad avser handlingar som hör till enskildas personakter.

Om en personakt inte finns måste handlingen diarieföras. I praktiken sker det ofta genom att handlingen sätts i kronologisk ordning i en eller flera diarieförda pärmar.⁶⁵

Läs mer: Handläggning och dokumentation inom socialtjänsten (2015)

Information till berörda vid beslut efter en anmälan

Det finns inga bestämmelser om att barnet eller vårdnadshavaren ska underrättas om att det inkommit en anmälan när den lett fram till att socialnämnden fattat beslut om att inte inleda utredning. Skyldigheten att underrätta inträder först när det fattas beslut om att inleda utredning (se 11 kap. 2 § SoL). Detta har också uttalats av JO.⁶⁶

Enligt 6 kap. 2 § FB har dock vårdnadshavaren ansvar för barnets personliga förhållanden och har i enlighet med 6 kap. 11 § FB rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör barnets personliga angelägenheter. De förpliktelser som innefattas i vårdnadsskyldigheten förutsätter att vårdnadshavaren har insyn i barnets angelägenheter. För förhållandet mellan föräldrar och barn framgår av förarbeten att det naturligtvis är mycket viktigt att relevanta uppgifter om barnet kan lämnas ut till föräldrarna.⁶⁷

Om anmälan motiverar att kontakt tas med ett barns vårdnadshavare bör båda vårdnadshavarna informeras enligt JO. Om en sådan

⁶⁵ Jfr JO:s beslut den 18 december 1998, dnr 1998-3500

⁶⁶ JO:s ämbetsberättelse 2010/11 s. 353

⁶⁷ Prop. 1988/89:67 s. 36

kontakt inte anses nödvändig för nämndens bedömning har JO uttalat att nämnden ändå bör – om inte särskilda skäl föranleder annat – underrätta den andre vårdnadshavaren om den inkomna anmälan i situationer där vårdnadshavarna inte bor tillsammans.⁶⁸

⁶⁸ JO:s ämbetsberättelse 2010/11 s. 353

Särskilt om anmälan

I det här kapitlet beskrivs de särskilda regler som gäller när en anmälan om oro för ett barn kommer in till socialnämnden.

Ta emot en anmälan

5 kap. 2 § SOSFS 2014:5

Socialnämnden bör se till att det på kommunens webbplats finns lättillgänglig och lättförståelig information om hur en anmälan om missförhållanden enligt 14 kap. 1 § eller 1 c § socialtjänstlagen (2001:453) kan göras såväl under som efter kontorstid.

Olika kommuner har olika lösningar på hur de tar emot ansökningar om akut hjälp och anmälningar utanför kontorstid. I vissa kommuner är det till exempel socialjourens uppgift att hantera anmälningar. Ibland kommer dock anmälningarna direkt till enskilda tjänstemän. Det är viktigt att nämnden säkerställer att alla anmälningar hanteras på ett rättssäkert sätt oavsett hur anmälan har kommit till nämnden. En bedömning av barnets behov av skydd ska göras genast enligt 11 kap. 1 a § SoL, se *Omedelbar skyddsbedömning* s. 63.

Socialnämnden bör, som det framgår av SOSFS 2014:6, se till att det på kommunens webbplats finns information om hur en anmälan kan göras såväl under som efter kontorstid. Socialnämnden behöver i sammanhanget vara uppmärksam på att information som tas emot elektroniskt, till exempel via e-post, ska hanteras på ett sätt så att personuppgifter är skyddade i enlighet med 31 § personuppgiftslagen (1998:204).

Nämnden bör kontrollera med anmälaren att muntlig uppgifter som har antecknats av nämnden uppfattats korrekt (SOSFS 2014:6).

Möjlighet till konsultation

Ibland kan en anmälare vara osäker på om förhållandena kring ett barn är sådana att en anmälan ska göras. I dessa fall kan den som överväger en anmälan konsultera socialnämnden. Konsultationen innebär enligt förarbetena att den som är osäker på om en situation eller ett barns förhållande bör anmälas kan diskutera det med socialnämnden och få vägledning och stöd. För att det ska anses vara konsultation får dock inte barnets identitet uppges.⁶⁹ Om barnets identitet röjs under konsultationen har socialnämnden fått kännedom om barnets förhållanden och ska ta ställning till om en utredning enligt 11 kap. 1 § SoL ska inledas.

I Socialstyrelsens vägledning Barn som far illa eller riskerar att fara illa- en vägledning för hälso- och sjukvården samt tandvården gällande anmälningsskyldighet och ansvar uttalas att en konsultation inte får medföra att en anmälan fördröjs. En konsultation kan aldrig ersätta en anmälan om det finns skäl att göra en sådan.⁷⁰

5 kap. 1 § SOSFS 2014:5

Dokumentation av en ansökan, begäran eller anmälan ska innehålla uppgifter om

1. vad saken gäller,
2. vem eller vilka som uppgifterna avser,
3. vem som har lämnat uppgifterna såvida de inte har lämnats anonymt,
4. när och hur uppgifterna har lämnats till nämnden, och
5. namn och befattning eller titel på den som har tagit emot uppgifterna.

Av dokumentationen ska det också framgå vilka andra uppgifter av betydelse för saken som har lämnats till nämnden.

Uppgifter som har kommit till nämndens kännedom på annat sätt än genom en ansökan, begäran eller anmälan och som kan föranleda någon åtgärd av nämnden enligt 11 kap. 1 § SoL ska dokumenteras enligt första och andra styckena.

⁶⁹ Jfr prop. 1996/97:124 s. 106 och proposition 2002/03:53 Stärkt skydd för barn i utsatta situationer m.m. s. 47 och s. 66

⁷⁰ Barn som far illa eller riskerar att fara illa- en vägledning för hälso- och sjukvården samt tandvården gällande anmälningsskyldighet och ansvar.(2014) s 21.

Dokumentation av en anmälan

En anmälan kan komma in till socialnämnden i såväl skriftlig som muntlig form. Om anmälan är muntlig kan nämnden be att få in anmälan skriftligt för att undvika missförstånd men de kan inte begära det. Det är nämndens ansvar att dokumentera uppgifter som kommer in muntligt.⁷¹ JO har i flera beslut ansett att en anmälan som rör barn enligt 14 kap. 1 § SoL bör göras skriftligt med hänsyn till de ingripande åtgärder av socialnämnden som den kan medföra.⁷²

Socialnämnden bör kontrollera med anmälaren att muntliga uppgifter som har antecknats av nämnden uppfattas korrekt (SOSFS 2014:6). För att undvika missförstånd bör det även av dokumentationen framgå att nämnden har kontrollerat med uppgiftslämnaren att muntliga uppgifter har uppfattats korrekt (allmänna råd till 5 kap. 1 § SOSFS 2014:5).

Bekräftelse till anmälare

SOSFS 2014:6

När en anmälan har kommit in bör socialnämnden informera den som har gjort anmälan om att anmälan tagits emot och av vem.
/.../

Socialnämnden bör bekräfta till anmälaren att anmälan har tagits emot och vem som tagit emot den. En bekräftelse gör det tydligt för den som har anmält att uppgifterna har inkommit till socialnämnden.

Av SOSFS 2014:6 framgår att om anmälan gäller ett barn bör Socialnämnden informera anmälaren om vilka möjligheter han eller hon har att få återkoppling om huruvida en utredning har inletts, inte har inletts eller redan pågår, se *Återkoppling till anmälare* s. 69.

⁷¹ Jfr JO:s ämbetsberättelse 2012/13 s. 272

⁷² Se JO 1996/97 s. 268, JO 1992/93 s. 341 och JO beslut 30 oktober 2002, dnr 1746-2000

Om anmälaren är anonym

En privatperson har möjlighet att lämna uppgifter till socialnämnden utan att uppge sitt namn. JO har i ett beslut konstaterat att det ligger i sakens natur att en anonym anmälan måste behandlas med särskild försiktighet men att en anmälan inte kan avfärdas enbart med skälet att den är anonym. Avgörande för hur nämnden ska hantera en anmälan måste vara själva innehållet. Även en anonym anmälan kan således, menar JO, ligga till grund för en utredning.⁷³

SOSFS 2014:6

/.../

Om en anmälan görs anonymt, bör nämnden be anmälaren att återkomma vid ett senare angivet tillfälle för att vid behov svara på kompletterande frågor.

Om anmälaren inte har uppgett sitt namn ska socialnämnden i allmänhet inte forska efter eller dra slutsatser om vem som har gjort en anmälan. JO har angående detta uttalat bland annat följande:

Även om socialtjänsten i princip inte ska forska efter vem som har gjort en anonym anmälan kan det inte helt uteslutas att det skulle kunna finnas fall där en sådan efterforskning rimligen måste få ske. Detta förutsätter emellertid att förhållandena som beskrivs i den anonyma anmälan är av sådant slag att det närmast är fråga om en nödsituation. Enligt min mening är det endast i sådana mycket speciella fall som en efterforskning bör kunna försvaras, t.ex. om åtgärden är oundgängligen nödvändig för att tillgodose ett barns omedelbara behov av skydd.⁷⁴

Det kan också hända att en person som ringer och anmäler visserligen uppger sitt namn för socialnämnden, men vill vara anonym i förhållande till den som anmälan rör. En anmälare, som röjt sin egen identitet för socialnämnden, kan inte själv bestämma att han eller hon ska vara anonym i förhållanden till den anmälan rör och kan heller inte av myndigheten utlovas anonymitet. I vissa fall kan dock uppgifter om en anmälares identitet hemlighållas för den som anmä-

⁷³ JO:s ämbetsberättelse 2002/03 s. 229

⁷⁴ JO:s ämbetsberättelse 2010/11 s. 318

lan avser. En uppgift i en anmälan kan omfattas av sekretess om det kan antas att anmälaren eller någon närstående till denne riskerar att utsättas för våld eller annat allvarligt men om uppgiften röjs. Detta framgår av 26 kap. 5 § OSL. Det omfattar även uppgifter som direkt kan leda till att peka ut vem som gjort en anonym anmälan.⁷⁵ Om den som anmälan avser begär ut uppgiften är myndigheten skyldig att först göra en sekretessprövning och sedan fatta beslut i frågan om det råder sekretess.⁷⁶

Den som anmälan gäller har möjlighet att överklaga ett beslut om att inte lämna ut uppgifter om vem som är anmälare (6 kap. 7 § OSL). Se också *Sekretessprövning* s. 47.

Omedelbar skyddsbedömning

11 kap. 1 a § första stycket SoL

När en anmälan enligt 1 § rör barn eller unga ska socialnämnden genast göra en bedömning av om barnet eller den unge är i behov av omedelbart skydd. En sådan bedömning ska dokumenteras.

Barnets eller den unges behov av skydd kan behöva övervägas vid flera tillfällen under en utredning om skydd eller stöd. Det specifika för den omedelbara skyddsbedömningen som regleras i 11 kap. 1 a § SoL är att socialnämnden ska bedöma barnets eller den unges behov av skydd samma dag eller senast dagen efter om anmälan kommer in sent på dagen.⁷⁷ För att kunna göra en skyddsbedömning behöver det alltså finnas tillgång till personal för att bedöma de inkomna uppgifterna inom tidsfristen.

En bedömning av barnets eller den unges behov av omedelbart skydd ska alltid göras när det har kommit in en anmälan oavsett om anmälan omgående leder till beslut att inleda utredning eller tillförs en redan pågående utredning.

Informationen i anmälan ger i normalfallet tillräckligt underlag för bedömning av barnets eller den unges behov av omedelbart skydd. I

⁷⁵ RÅ 1994 not 603

⁷⁶ JO:s beslut den 6 november 2012, dnr 4151-2011

⁷⁷ Se prop. 2012/13:10 s. 60

andra fall kan handläggaren behöva ta kontakt med den som brörs av anmälan och eventuellt en förnyad kontakt med anmälaren. Skyddsbedömningen kan leda till att en utredning behöver inledas omgående.⁷⁸

Dokumentation av en skyddsbedömning

5 kap 4 § SOSFS 2014:5

Dokumentationen av en omedelbar skyddsbedömning enligt 11 kap. 1 a § SoL ska innehålla uppgifter om

1. vilken bedömning som har gjorts av barnets eller den unges behov av omedelbart skydd,
2. vilka faktiska omständigheter och händelser av betydelse som ligger till grund för nämndens bedömning,
3. när bedömningen har gjorts, och
4. namn och befattning eller titel på den som har gjort bedömningen.

Skyddsbedömningen ska dokumenteras och motiveras så att det framgår vad som ligger till grund för bedömningen och vilket behov barnet har av skydd.⁷⁹ Regeringen uttalar i förarbetena att socialnämnden behöver ta fram rutiner för hur en skyddsbedömning ska göras.⁸⁰

Reglerna om omedelbar skyddsbedömning gäller både barn och unga. Se även *Särskilt om unga 18-20 år*, s. 161.

Vilken information får hämtas in under en förhandsbedömning?

I normalfallet borde anmälan enligt förarbetena ge tillräcklig information som grund för nämndens beslut om en utredning ska inledas eller inte.⁸¹ Om en anmälan behöver förtydligas kan förnyad kontakt behöva tas med anmälaren.

⁷⁸ Prop. 2012/13:10 s. 60

⁷⁹ Prop. 2012/13:10 s. 60-61

⁸⁰ Prop. 2012/13:10 s. 60-61

⁸¹ Prop. 2012/13: 10 s. 59

Socialnämnden kan kontakta barnet och vårdnadshavarna som anmälan rör, informera om innehållet i anmälan och ge dem möjlighet att bemöta uppgifterna.⁸²

Av JO beslut framgår att om några uppgifter hämtas in från utomstående personer anses en utredning ha inletts.⁸³ Även ett hembesök eller annan individuellt inriktad uppsökande åtgärd bör ses som en inledd utredning, vilket framgår av förarbeten till SoL.⁸⁴

SOSFS 2014:6

Innan socialnämnden beslutar om att inte inleda en utredning bör uppgifter som finns i förekommande personakt beaktas. Även tidigare inkomna anmälningar hos den egna nämnden bör beaktas, om det är möjligt.

Om det redan finns en personakt bör informationen i den beaktas inför beslut om en utredning ska inledas eller inte. Om det finns tidigare anmälningar bör nämnden om det är möjligt även beakta dessa. I hanteringen av anmälningar behöver socialnämnden beakta bestämmelser om sekretess och behandling av personuppgifter. Se också *Beslut om att inte inleda en utredning ska dokumenteras*, s. 55.

Av 11 kap. 10 § SoL framgår att barnet har rätt till relevant information och ska ges möjlighet att framföra sin åsikt om innehållet i anmälan. Om barnet inte själv har kommit till tals under förhandsbedömningen, ska anledningen till detta dokumenteras vilket framgår av 5 kap. 2 § SOSFS 2014:5.

⁸² Jfr prop. 2012/13:10 s. 58 och JO:s ämbetsberättelse 2010/11 s. 353

⁸³ Jfr JO:s ämbetsberättelser 1995/96 s. 312 och 1999/2000 s. 238 samt JO:s beslut den 3 oktober 2011, dnr 1909-2010

⁸⁴ Prop. 1979/80:1 del A s. 400

Tidsgräns för förhandsbedömning

11 kap. 1 a § andra stycket SoL

Beslut att inleda eller inte inleda utredningen ska, om det inte finns synnerliga skäl, fattas inom fjorton dagar efter det att en anmälan har kommit in. Ett sådant beslut behöver dock inte fattas om det redan pågår en utredning om det barn eller den unge som anmälan avser.

När det gäller en förhandsbedömning av en anmälan gäller särskilda regler för när ett beslut senast ska fattas. En förhandsbedömning ska i normalfallet ta kortare tid än 14 dagar. Om det finns synnerliga skäl kan förhandsbedömningen ta längre tid än 14 dagar.

Ett exempel på synnerliga skäl är enligt förarbetena anmälningar om unga lagöverträdare där polisförhören behöver hållas innan socialnämnden inleder sin utredning. Ett annat exempel är när det trots ansträngningar inte går att få tag i familjen. Det är allvaret i anmälan som avgör hur snabbt socialnämnden måste fatta beslut om utredning ska inledas eller inte. Organisatoriska skäl, arbetsanhopning eller bristande resurser för hantering av anmälningar är enligt förarbetena inte skäl till förlängd tid. Socialnämnden måste organisera mottagandet av anmälningar på sådant sätt att en skyndsam handläggning kan göras.⁸⁵

En förhandsbedömning av en anmälan ska utmynna i ett beslut ifall en utredning ska inledas eller inte (11 kap. 1 a § SoL). Ett sådant beslut behöver dock inte fattas om det redan pågår en utredning om barnet.⁸⁶

Anmälningsmöte

14 kap. 1 a § SoL

Socialnämnden bör erbjuda barnet, vårdnadshavaren och den som gjort anmälan enligt 1 § ett möte om det med hänsyn till barnets bästa är lämpligt.

⁸⁵ Se prop. 2012/13:10 s. 59-60

⁸⁶ Prop. 2012/13:10 s. 59

Ett möte med anledning av en anmälan kallas anmälningsmöte. Socialnämnden bör erbjuda ett anmälningsmöte om det är till barnets bästa att ett sådant möte äger rum.

Anmälningsmötet bör enligt förarbetena infalla inom den tidsgräns på 14 dagar som gäller förhandsbedömningen (11 kap. 1 a § SoL).⁸⁷

I vissa situationer kan det vara olämpligt med ett möte

Det finns vissa situationer där det är olämpligt att ordna ett möte om en anmälan. I förarbetena till bestämmelsen ges några exempel på sådana situationer:

- när anmälan rör misstanke om att barnet utsatts för våld, övergrepp eller något annat brott av någon närstående
- när anmälan rör hedersrelaterat våld eller förtryck
- när socialnämnden har annan information som gör mötesformen olämplig.⁸⁸

Socialnämnden behöver vara uppmärksam på att det genom SOSFS 2014:4 finns krav på att en utredning alltid ska inledas när nämnden får kännedom om att ett barn kan ha utsatts för våld eller andra övergrepp av en närstående eller bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot en närstående.

Anmälningsmötets syfte

Anmälningsmötet syftar till att både uppmärksamma barnets situation och bidra till stärkt samverkan med den som gjort anmälan.⁸⁹

Av bestämmelsen framgår att rekommendationen om att erbjuda ett möte om en anmälan enbart gäller anmälare som omfattas av anmälingsskyldigheten enligt 14 kap. 1 § SoL och inte den som uppmanas att anmäla enligt 14 kap. 1 c § SoL.

Om barnet ska vara med på mötet får avgöras från fall till fall, beroende på barnets bästa och dess ålder och mognad. Det är enligt förarbetena i detta sammanhang angeläget att socialnämnden noga informerar vårdnadshavare och barn om syftet med mötet och att deltagandet är frivilligt från deras sida.⁹⁰ Barnet kan vilja ta med sig en stödperson, se avsnittet *Stödperson* s. 94.

⁸⁷ Prop. 2012/13:10 s. 51

⁸⁸ Prop. 2012/13:10 s. 50

⁸⁹ Se prop. 2012/13:10 s. 50

⁹⁰ Se prop. 2012/13:10 s. 51 och 136

Av förarbetena framgår att socialnämnden under anmälningsmötet kan ta reda på om vårdnadshavare och barn kan tänka sig en återkoppling till anmälaren och bestämma hur en sådan återkoppling i så fall kan göras. Mötet kan resultera i att familjen erbjuds förebyggande insatser, eller att socialnämnden fattar beslut om att inleda en utredning enligt 11 kap. 1 § SoL.⁹¹

Anmälningsmötet kan vara ett sätt att inleda ett samarbete med familjen och samtidigt ta till vara anmälares kompetens och engagemang för att uppmärksamma barnets behov, oavsett om anmälan leder till utredning eller inte.⁹²

Barn och unga vill ha information om att ett anmälningsmöte planeras, få veta vad mötet syftar till och erbjudas att delta. Detta har framkommit i Socialstyrelsens kontakter för att inhämta barns och ungas synpunkter.

Förutsättningar för informationsutbyte

Vid ett anmälningsmöte är det viktigt att iaktta sekretessreglerna i OSL. Det innebär att socialnämnden inte kan berätta om integritetskänsliga uppgifter utan att ha fått samtycke från de uppgifterna gäller eller utan att ha stöd i sekretessbrytande bestämmelser.

Om vårdnadshavarna och barnet deltar kan de före eller under mötet samtycka till att det sker ett informationsutbyte mellan socialnämnden och anmälaren. Om familjen redan har en pågående kontakt med socialnämnden kan det vara lämpligt att tala med familjen före mötet om vilken information nämnden kan lämna ut.⁹³

Om vårdnadshavarna väljer att inte närvara vid anmälningsmötet finns inget som hindrar att ett möte om anmälan ändå genomförs.⁹⁴ Saknas samtycke från vårdnadshavarna finns det vissa sekretessregler som medger ett visst informationsutbyte. Se till exempel 25 kap. 12 § och 26 kap. 9 § OSL som gäller informationsutbyte mellan socialnämnden och hälso- och sjukvården.⁹⁵

⁹¹ Se prop. 2012/13:10 s. 51

⁹² Se prop. 2012/13: 10 s. 136

⁹³ Prop. 2012/13:10 s. 51

⁹⁴ Prop. 2012/13:10 s 51

⁹⁵ Se prop. 2012/13:10 s. 51

Återkoppling till anmälare

14 kap. 1 b § SoL

Socialnämnden får informera den som gjort anmälan enligt 1 § om att utredning har inletts, inte har inletts eller redan pågår. Sådan information ska på begäran lämnas till anmälaren om det med hänsyn till omständigheterna inte är olämpligt att göra detta.

Om den som gör en anmälan omfattas av anmälningsskyldighet enligt 14 kap. 1 § SoL, så har socialnämnden möjlighet att återkoppla till honom eller henne om det har inletts en utredning eller inte med anledning av anmälan, eller om det redan pågår en utredning om barnet. Detta kan göras utan hinder av sekretess (se 26 kap. 9 a § OSL). Innehållet i beslutunderlaget eller annat underlag om vad som utreds får däremot inte lämnas ut.⁹⁶

Det kan dock finnas situationer när socialnämnden bedömer att det är olämpligt att lämna ut informationen till anmälaren. Enligt förarbetena kan det till exempel handla om utlämnandet kan antas försämra socialnämndens möjlighet att ge barnet det skydd och stöd som barnet behöver. Ett annat exempel är när vårdnadshavaren ännu inte har underrättats om beslutet att inleda en utredning.⁹⁷

Om vårdnadshavaren och barnet samtycker kan socialnämnden även lämna ut andra uppgifter, till exempel att utredningen har avslutats eller att insatser har beviljats. Om nämnden har inhämtat ett samtycke i förväg, till exempel vid ett anmälningsmöte, behöver de dock kontrollera att samtycket fortfarande gäller innan de vid ett senare tillfälle lämnar ut uppgiften.

Läs om hur vårdnadshavaren och barnet kan informeras om en inkommen anmälan på s. 56, *Information till berörda vid beslut efter en anmälan*.

⁹⁶ Prop.1012/13:10 s. 138

⁹⁷ Se prop. 2012/13:10 s. 53

Del 3

Utreda och fatta beslut

Utreda och fatta beslut

Socialnämnden ska sörja för att barn och ungdom som riskerar att utvecklas ogynnsamt får det skydd och stöd de behöver (5 kap. 1 § SoL). Socialnämndens uppgift är att utifrån utredningen ta ställning till om barnet har behov av insatser från nämnden. Med utredning avses all den verksamhet som syftar till att göra det möjligt för nämnden att fatta beslut i ett ärende.⁹⁸

Socialnämndens utredningsskyldighet

11 kap. 1 § SoL

Socialnämnden ska utan dröjsmål inleda utredning av vad som genom ansökan, anmälan eller på annat sätt har kommit till nämndens kännedom och som kan föranleda någon åtgärd av nämnden.

Vad som har kommit fram vid utredning och som har betydelse för ett ärendes avgörande ska tillvaratas på ett betryggande sätt.

När det gäller barn, som kan vara i behov av skydd eller stöd har nämnden ett långtgående utredningsansvar. Om nämnden får kännedom om något som kan innebära att nämnden kan behöva ingripa till ett barns skydd eller stöd kan en utredning genomföras oavsett barnets eller vårdnadshavarens inställning.⁹⁹ Utredningar som gäller barn som kan behöva skydd bör enligt förarbetena ha högsta prioritet inom socialtjänsten och ska inledas utan dröjsmål.¹⁰⁰ Av JO-uttalanden framgår att resursbrist inte är ett skäl att inte utreda. Inom socialtjänsten måste det finnas ett rimligt utrymme för att genomföra även mer komplicerade eller omfattande utredningar. Det är enligt JO en angelägen uppgift för varje kommun att bevaka att de barnavårdande funktionerna sköts på ett tillfredsställande sätt.¹⁰¹

En utredning av ett barns skydd eller stöd ska inte göras mer omfattande än vad som behövs och utredningen ska bedrivas så att inte någon onödigt utsätts för skada eller olägenhet (se 11 kap. 2 § första

⁹⁸ Prop. 1979/80: Del A s. 397 och 562

⁹⁹ Prop. 2012/13:10 s. 55

¹⁰⁰ Prop. 1996/97:124 s. 110

¹⁰¹ JO:s ämbetsberättelse 1978/79 s. 167

stycket SoL). Bestämmelserna omfattar såväl utredningar i fall som avses i bestämmelsen om anmälningsskyldighet och utredningar om behov av stödinsatser i andra fall.¹⁰² Läs mer på s. 82, *Utredningens omfattning*.

I förarbetena anges att en ansökan till socialnämnden alltid ska leda till att en utredning inleds. Samma sak gäller när en annan myndighet eller en domstol begär ett yttrande från nämnden, till exempel en åklagare.¹⁰³ Se *Ansökan* s. 52 och *Information på annat sätt* s. 53.

Barnets hemmiljö eller eget beteende

Situationen där ett barn får illa eller riskerar att fara illa kan exempelvis vara antingen missförhållanden i hemmet eller barnets egna beteende.

Missförhållanden i hemmet kan vara fysiskt eller psykiskt våld, sexuella övergrepp, kränkningar och fysisk eller psykisk försumelse, det vill säga när den som vårdar barnet aktivt eller passivt försummar att tillgodose barnets grundläggande behov.¹⁰⁴ När ett barn kan ha utsatts för våld eller andra övergrepp av en närstående eller bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot en närstående ska en utredning om barnets behov av stöd och hjälp inledas utan dröjsmål vilket framgår av 6 kap. 1 § SOSFS 2014:4.

Ensamkommande asylsökande barn

Ensamkommande asylsökande barn har ofta behov av socialnämndens insatser, med anledning av att de flytt från krig, fattigdom, förtryck eller politisk instabilitet i andra länder och nu befinner sig utan vårdnadshavare i Sverige. Socialnämnden har ansvar för barnets boende och att barnets behov av annat stöd enligt SoL utreds.

Ett barn som ännu inte är folkbokfört i Sverige och därmed saknar bosättningskommun omfattas inte av rätten till insatser enligt 16 § LSS. Om barnet har en funktionsnedsättning kan han eller hon därför vara i behov av insatser enligt SoL.¹⁰⁵

Läs mer: Socialtjänstens arbete med ensamkommande barn och ungdomar- en vägledning. (2013)

¹⁰² Prop. 1996/97:124 s. 180

¹⁰³ Prop. 2012/13:10 s. 60

¹⁰⁴ Se prop. 2002/03:53 s. 48

¹⁰⁵ Stöd till barn och unga med funktionsnedsättning- Handbok för rättstillämpning för handläggning och utförande av LSS-insatser. (2014) s. 45

Skyddsfaktorer kan motverka riskfaktorer

Generellt kan sägas att det inte bara är barnets eller den unges behov i sig eller föräldrarnas svårigheter som avgör om socialnämnden behöver inleda en utredning om att erbjuda insatser. Det är omständigheterna i det enskilda fallet som avgör om det finns behov av socialnämndens insatser.

I stället för att definiera riskgrupper är det mer fruktbart att utgå ifrån de risk- och skyddsfaktorer som finns hos barnet självt, i familjen, i närmiljön och på samhällsnivå.

Riskfaktorer är sociala, psykologiska, medicinska eller biologiska faktorer som kan leda till svårigheter för barnets hälsa, utveckling, anpassning eller beteende. Oftast är det mängden riskfaktorer snarare än någon speciell enskild faktor, som ökar risken för olika svårigheter. Skyddsfaktorer kan neutralisera eller dämpa risker och är särskilt viktiga när risken är hög. Skyddseffekten tenderar att öka med antalet skyddsfaktorer. Samspelet mellan risk- och skyddsfaktorer är avgörande för om ett enskilt barn riskerar att fara illa eller inte.¹⁰⁶

Dokumentera beslut om utredning

Om en förhandsbedömning leder till ett beslut att inleda en utredning, ska detta dokumenteras i journalen. Av dokumentationen ska det också framgå datum för beslutet samt namn och befattning eller titel på den som har fattat beslutet (5 kap. 3 § SOSFS 2014:5).

Dokumentationen ska vidare innehålla uppgifter om när och på vilket sätt barnets vårdnadshavare har underrättats om att nämnden har inlett utredning. Det ska också framgå om och i så fall när och på vilket sätt barnet har underrättats (5 kap. 3 § SOSFS 2014:5). Läs mer om *Underrättelse om att en utredning inleds* på s 76.

¹⁰⁶ Jfr Barnskyddsutredningens betänkande Lag om stöd och skydd för barn och unga (SOU 2009:68)s. 222

Inleda utredning under pågående insats

SOSFS 2014:6

Nämnden bör vid uppföljningen notera om det finns behov av ändrade eller utökade insatser som kan föranleda en ny utredning enligt 11 kap. 1 § SoL.

Ett barn som har beviljats bistånd till exempel i form av kontaktperson, familjehem, hem för vård eller boende eller bostad för särskild service kan vara i behov av ytterligare eller ändrade insatser. Behovet kan uppmärksammas genom en anmälan, en ansökan eller på annat sätt, till exempel genom iakttagelser när nämnden följer upp vården och hur insatsen genomförs.

Socialnämnden ska även fastställa rutiner som säkerställer att en utredning inleds i enlighet med 11 kap. 1 § SoL, om ett barn eller en ung person som vårdas i familjehem eller hem för vård eller boende kan behöva ytterligare insatser eller omplaceras. Detta framgår av 2 kap. 2 § Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2012:11) om socialnämndens ansvar för barn och unga i familjehem, jourhem eller hem för vård eller boende.

Läs mer: Barn och unga i familjehem och HVB. Handbok om socialnämndens ansvar och uppgifter. (2012)

Underrättelse om att en utredning inleds

11 kap. 2 § tredje stycket

Den som berörs av en sådan utredning ska, om inte särskilda skäl talar mot det, genast underrättas om att en utredning har inletts.

SOSFS 2014:6

När den som berörs av en utredning underrättas om att en sådan har inletts bör information ges om

- anledningen till utredningen,
- vad en utredning innebär, och
- handläggarens namn och kontaktuppgifter.

Den som berörs bör även få förslag på tid för ett första samtal eller möte för att planera utredningen.

Om socialnämnden får kännedom om ett misstänkt brott mot ett barn enligt

- 3, 4 eller 6 kap. brottsbalken, eller
- lagen (1982:316) med förbud mot könsstympning av kvinnor, och den misstänkte är en närstående, bör nämnden samråda med polis eller åklagare innan barnets vårdnadshavare underrättas om att en utredning har inletts.

Det får inte råda något tvivel om att en utredning pågår. Vårdnadshavarna ska alltid informeras om nämndens beslut och avsikter ifråga om utredningens bedrivande.¹⁰⁷ Däremot kan socialnämnden i vissa fall dröja med att underrätta vårdnadshavaren, se s. 78. Socialnämnden bör samråda med polis eller åklagare innan vårdnadshavaren underrättas om att en utredning inleds vid misstanke om vissa brott och den misstänkte är en närstående (se SOSFS 2014:6).

Av JO-beslut framgår att om barnet har två vårdnadshavare ska båda underrättas oavsett om de bor tillsammans eller inte.¹⁰⁸ JO

¹⁰⁷ Prop. 1996/97:124 s. 110

¹⁰⁸ JO:s beslut den 28 november 2001, dnr 3846-2001

har vidare uttalat att det inte finns någon skyldighet att underrätta föräldrar som inte är vårdnadshavare.¹⁰⁹ En förälder som har rätt till umgänge med barnen kan ha rätt att vara delaktig under utredningen. I vissa särskilda situationer kan en umgängesberättigad förälder ha ställning som part.¹¹⁰

Ett barn är alltid part i ett ärende som rör honom eller henne. Ett barn som fyllt 15 år är processbehörigt och har alltså rätt att själv föra sin talan i mål och ärenden som rör honom eller henne. Detta framgår av 11 kap. 10 § SoL och 36 § LVU. Ett barn över 15 år ska därför underrättas om att en utredning inletts som gäller henne eller honom.

Yngre barn företräds av sin vårdnadshavare men kan underrättas eftersom de är parter i sitt ärende. När en åtgärd rör ett barn ska barnet få relevant information. Barnet ska ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör barnet (11 kap. 10 § SoL). Socialnämnden måste i varje enskild situation ta ställning till om, och i så fall hur, ett barn som inte fyllt 15 år ska underrättas. Om beslutet att inleda en utredning gäller ett barn, ska dokumentationen innehålla uppgifter om när och på vilket sätt barnets vårdnadshavare har underrättats om att nämnden har inlett en utredning. Vidare ska det framgå om och i så fall när och på vilket sätt barnet har underrättats (5 kap. 3 § SOSFS 2014:5). Läs mer om *Barnets rätt att komma till tals enligt SoL*, s. 27.

¹⁰⁹ JO:s beslut den 28 maj 2004, dnr 3540-2002

¹¹⁰ Se JO:s ämbetsberättelse 2008/09 s. 287

Barn och unga vill få anpassad information om vad en utredning är, vad det innebär för barnet och vad som händer när barnet berättar om sin situation. Detta har uppmärksammats i Socialstyrelsens arbete med att inhämta barns och ungas synpunkter. Flera har uttryckt att socialtjänsten använder ”vuxenspråk” som barnet inte förstår. ”Det är svårt att förstå. Vuxna kanske vet bättre om vad som är bäst, men jag måste få en möjlighet att förstå.”

Särskilda skäl att inte genast underrätta vårdnadshavaren

Beslutet att inleda en utredning kan inte undanhållas för vårdnadshavaren, men i vissa situationer kan nämnden vänta något med att informera en vårdnadshavare om att en utredning har påbörjats.¹¹¹ Det måste dock finnas särskilda skäl till varför en underrättelse inte görs direkt efter att en utredning inletts (11 kap. 2 § tredje stycket). Det får enligt JO inte heller bli fråga om någon längre tid som en vårdnadshavare hålls ovetande om en pågående utredning.¹¹² Frågan om att kunna avvakta med att informera vårdnadshavaren måste bedömas utifrån en avvägning mellan barnets rätt till integritet och vårdnadshavarens rätt till insyn för att kunna ta sitt vårdnadshavaransvar.¹¹³ Dessa skäl kan enligt förarbetena vara:

- När vårdnadshavaren eller någon annan familjemedlem är misstänkt för övergrepp mot barnet, och polisutredningen befinner sig i ett känsligt läge. I en sådan situation behöver polisens och socialtjänstens utredningar samordnas.¹¹⁴
- Om barnet är misstänkt för att ha begått brott, och om vårdnadshavaren underrättas kan det innebära ett stort men för brottsutredningen.¹¹⁵

¹¹¹ Prop. 2012/13:10 61-62

¹¹² JO:s ämbetsberättelse 1999/00 s. 243

¹¹³ Prop. 2012/13:10 s. 62

¹¹⁴ Prop. 2012/13:10 s. 62

¹¹⁵ Prop. 2012/13:10 s. 62

- Barnet själv har önskemål om att socialtjänsten avvaktar med att underrätta vårdnadshavarna. Barnet kan ha vänt sig till socialtjänsten och berättat om förhållanden i hemmet som föranleder en utredning, men motsätter sig att vårdnadshavarna kontaktas. Det kan bland annat handla om barn som rymmer eller kastas ut hemifrån eller situationer där någon utsatts för hedersrelaterat våld. I dessa lägen kan socialnämnden behöva tala med personer i barnets professionella nätverk, ha ytterligare samtal med barnet och i särskilt allvarliga fall planera för hur skyddet av barnet ska utformas innan vårdnadshavaren informeras om att en utredning inletts.¹¹⁶

¹¹⁶ Prop. 2012/13:10 s. 62

Utredningens ramar

Utredningens syfte

11 kap. 1 § SoL

Socialnämnden ska utan dröjsmål inleda utredning av vad som genom ansökan, anmälan eller på annat sätt har kommit till nämndens kännedom och som kan föranleda någon åtgärd av nämnden.

Vad som har kommit fram vid utredning och som har betydelse för ett ärendes avgörande ska tillvaratas på ett betryggande sätt.

SOSFS 2014:6

En utredning till skydd eller stöd för ett barn bör inriktas på barnets situation och behov samt på hur dess behov tillgodoses.

Av förarbeten framgår att utredningens syfte är att socialnämnden, i samarbete med vårdnadshavare och barn, ska klargöra barnets situation och behov samt när det är befogat föreslå insatser.¹¹⁷ Utredningen syftar också till att ge socialnämnden ett tillförlitligt beslutsunderlag.¹¹⁸

Under utredningsarbetet kan det uppmärksammas att barnet visserligen har behov som inte är tillgodsedda, men att dessa behov inte omfattas av socialnämndens verksamhetsområde. För att barnets behov ska tillgodoses kan nämnden behöva initiera samverkan med den verksamhet som kan avhjälpa barnets behov.

Av 5 kap. 1 a § SoL framgår att socialnämnden har skyldighet att aktivt verka för att samverkan kommer till stånd när det rör frågor om barn som far illa eller riskerar att fara illa. Samverkan med andra huvudmän under en utredning bör syfta till att dels få en god helhetsbild

¹¹⁷ Se prop. 2012/13:10 s. 64

¹¹⁸ Se prop. 1979/80:1 del A s. 562

av barnets situation, och dels samordna eventuella insatser (SOSFS 2014:6). Se även s. 127 *Individuell plan*.

Utredningens omfattning

11 kap. 2 § första stycket SoL

/.../

Utredningen ska bedrivas så att inte någon onödigt utsätts för skada eller olägenhet. Utredningen ska inte göras mer omfattande än vad som är motiverat av omständigheterna i ärendet.

Utredningen ska ges den omfattningen att den kan leda till ett sakligt korrekt beslut.¹¹⁹ Varje situation som ett barn befinner sig i är unik, och därför behöver utredningen anpassas till det aktuella barnet. Utredningen behöver även utformas utifrån de frågeställningar som behöver bli besvarade. Komplexiteten och graden av oro för barnet kan påverka både utredningens omfattning och nämndens tillvägagångssätt.

En utredning bör enligt förarbetena avslutas när och om det blir klarlagt att det inte behövs någon åtgärd.¹²⁰ Även JO har uttalat att om det framgår klart under utredningens gång att vårdnadshavaren eller barnet, när han eller hon fyllt 15 år, inte kommer att ta emot de erbjudna insatserna och om det inte finns skäl för vård mot deras vilja, ska utredningen avslutas.¹²¹

I vissa fall kan socialnämnden följa upp en utredning som avslutas utan insats. I de fall det blir aktuellt med en uppföljning är det viktigt att i barnets personakt motivera vilka insatser som föreslagits och att vårdnadshavaren eller barnet inte har samtyckt till dessa.¹²² Se avsnittet *Uppföljning när en utredning avslutats utan insats*, s. 110.

¹¹⁹ Prop. 1979/80:1 Del A s. 562

¹²⁰ Prop. 1979/80:1 Del A s. 562

¹²¹ Jfr JO:s beslut den 21 juni 2012, dnr 2605-2012

¹²² Se prop. 2012/13:10 s. 65

Utredningstid

Hur utredningstiden beräknas

11 kap. 2 § andra stycket SoL

Utredningen ska bedrivas skyndsamt och vara slutförd senast inom fyra månader. Finns det särskilda skäl får socialnämnden besluta att förlänga utredningen för viss tid.

Utredningstiden börjar när socialnämnden inleder en utredning. En utredning ska slutföras senast inom fyra månader (11 kap. 2 § SoL). I planeringen, exempelvis inför ett beslut i nämnden, har JO uttalat det måste tas hänsyn till att utredningen också ska ha dokumenterats och kommunicerats inom denna tid.¹²³ För att en utredning ska kunna bedrivas skyndsamt måste vidare enligt JO aktiva utredningsåtgärder vidtas i nära anslutning till att utredningen inleds.¹²⁴

Läs mer: **Handläggning och dokumentation inom socialtjänsten (2015)**

Särskilda skäl till att förlänga utredningstiden

Nämnden kan i undantagsfall besluta om att förlänga utredningen en viss tid om det finns särskilda skäl (11 kap. 2 § andra stycket SoL). Nämnden får dock inte besluta att förlänga tiden ”tills vidare”, utan måste fatta beslut om att förlänga för en viss bestämd tid. Av förarbetena framgår att en förlängning kan bli aktuell till exempel om en barnpsykiatrisk utredning eller polisutredning i ett fall av övergrepp mot barn inte kan slutföras inom den föreskrivna tiden och om dessa handlingar är viktiga för socialnämndens beslut.¹²⁵

¹²³ JO:s ämbetsberättelse 2010/11 s. 361 och JO:s beslut den 12 oktober 2011, dnr 4180-2010

¹²⁴ JO:s beslut den 28 augusti 2013, dnr 2924-2013

¹²⁵ Prop. 1996/97:124 s. 180

Utreda ofödda barn

Skyldigheten i 14 kap. 1 § SoL att anmäla eller lämna uppgifter till socialnämnden omfattar inte ofödda barn.

Uppgifter om en gravid person eller dennes närstående kan utan hinder av sekretess lämnas inom och mellan myndigheter inom socialtjänsten och hälso- och sjukvården, om det behövs för en nödvändig insats till skydd för det väntade barnet (25 kap. 12 § tredje stycket och 26 kap. 9 § andra stycket OSL). Bestämmelserna innebär till exempel att personal på en mödravårdscentral kan kontakta socialnämnden för att informera om att det finns en gravid person som kan behöva hjälp efter att barnet har fötts. Av förarbetena till OSL framgår att det som avses närmast är när en gravid person på grund av missbruk, egen sjukdom eller sin livsföring i övrigt riskerar att skada fostret.¹²⁶

Bestämmelserna gör det möjligt för myndigheter inom hälso- och sjukvården och socialtjänsten att utbyta uppgifter trots att den enskilde inte lämnat sitt samtycke till det.¹²⁷ Undantaget från sekretessen bör dock enligt förarbetena användas med urskiljning och varsamhet. Det bör endast tillämpas i situationer där det framstår som direkt påkallat för att bistå en enskild.¹²⁸

Socialnämnden kan kontakta den gravida för att informera om och erbjuda stöd. Socialnämnden kan utreda behov av stöd eller hjälp om den gravida själv söker stöd för att förbereda sig inför föräldraskapet.

Socialnämnden kan inte vidta några tvångsåtgärder mot den gravida för att skydda det väntade barnet. Tvångsåtgärder kan bara vidtas om den gravidas egen situation är sådan att det finns förutsättningar för ett ingripande med stöd av LVU, lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall, LVM, eller lagen (1991:137) om psykiatrisk tvångsvård, LPT. Socialnämnden kan inte heller i förväg besluta att barnet ska omhändertas vid födelsen. Ett sådant beslut kan fattas först efter att barnet har fötts.

När barnet är fött kan socialnämnden ta ställning till om en utredning av barnets behov av stöd eller skydd enligt 11 kap. 1 § SoL behöver inledas.

¹²⁶ Se prop. 1990/91:111 s. 14

¹²⁷ Prop. 1990/91:111 s. 12

¹²⁸ Prop. 1990/91:111 s. 17

Planera en utredning

I det här kapitlet beskrivs hur en utredning kan planeras och vad som är viktigt att tänka på i det arbetet.

Vad ska planeras?

För att kunna göra en helhetsbedömning i ett ärende behöver socialnämnden vanligtvis samla in information från olika håll. Vanliga informationskällor är personliga samtal med berörda parter, anhöriga eller andra närstående men även med representanter för andra myndigheter som känner barnet och familjen. Hur omfattande information som behöver hämtas in måste planeras från fall till fall, beroende på situationen och det som ska undersökas.

SOSFS 2014:6

Socialnämnden bör inleda utredningen med att planera hur den är tänkt att bedrivas. Planeringen bör göras i nära samråd med barnet utifrån dess ålder och mognad samt med barnets vårdnadshavare.

Planeringen bör omfatta

- vad som ska klargöras i utredningen,
- hur samtal och möten ska utformas så att barnet ges goda förutsättningar att framföra sina åsikter,
- när och hur samtal och möten ska äga rum med barnet enskilt eller tillsammans med dess vårdnadshavare eller någon annan,
- när och hur enskilda eller gemensamma samtal ska äga rum med vårdnadshavaren,
- hur ett behov av tolk eller kommunikationsstöd ska tillgodoses,
- om standardiserade bedömningsmetoder ska användas och i så fall vilka,

- vilka referenspersoner och sakkunniga som behöver kontaktas samt syftet med kontakterna, och
- när utredningen beräknas vara slutförd.

Om nya eller ändrade omständigheter uppstår under utredningen, bör nämnden överväga om planeringen behöver ändras.

Att upprätta en utredningsplan kan bidra till ett strukturerat arbetssätt och kan underlätta att hålla tidsplanen. En utredningsplan kan också bidra till tydlighet och öppenhet i förhållande till familjen. Planeringen underlättas om den specifika utredningens frågeställningar formuleras på ett tydligt sätt.

Av allmänna råd till 5 kap. 6 § SOSFS 2014:5 framgår att utredningens planering bör dokumenteras samt vilka uppgifter som bör framgå av dokumentationen.

Barn och unga vill ha information av socialnämnden om vad en utredning innebär och vad den och eventuella insatser kan leda till. Detta har barnen och ungdomarna framfört i Socialstyrelsens arbete med att inhämta deras synpunkter. De betonade också att de vill att informationen upprepas flera gånger under kontakten med socialnämnden.

Vem ska delta vid planeringen av en utredning?

Socialnämnden bör inleda utredningen med att planera hur den är tänkt att bedrivas. Planeringen bör göras i nära samråd med barnet utifrån barnets ålder och mognad och barnets vårdnadshavare (SOSFS 2014:6).

Om barnet saknar vårdnadshavare kan exempelvis barnets gode man eller särskilt förordnade vårdnadshavare behöva delta i planeringen av utredningen.

Vem ska bidra med information till utredningen?

Barnet och vårdnadshavarna är centrala informanter till utredningen. Socialnämndens planering av utredning bör omfatta vilka referenspersoner och sakkunniga som behöver kontaktas samt syftet med kontakterna (SOSFS 2014:6).

Socialnämnden avgör vilka referenspersoner och sakkunniga som behövs för att besvara utredningens frågeställningar (jfr 11 kap. 2 § SoL). Det är viktigt att vara lyhörd för barnets och vårdnadshavarnas önskemål om vilka referenspersoner de anser bör kontaktas under utredningen.

Planeringen bör bland annat omfatta hur samtal och möten ska utformas så att barnet ges goda förutsättningar att framföra sina åsikter. Vidare bör av planeringen framgå när och hur samtal och möten med barnet ska äga rum, enskilt eller om vårdnadshavaren eller någon annan ska vara närvarande vid dessa (SOSFS 2014:6). Se *Samtal med barn*, s. 90 och *Stödperson*, s. 94.

Ungdomar betonar vikten av att få möjlighet att påverka samtalets utformning när det gäller till exempel tid och plats. De vill också få möjlighet att samtala utan vårdnadshavare. Detta har påtalats i Socialstyrelsens arbete med att inhämta barns och ungas synpunkter.

I SOSFS 2014:6 framgår att planeringen bör omfatta om standardiserade bedömningsmetoder ska användas och i så fall vilka. En standardiserad bedömningsmetod är en metod som används för bedömning av en situation, funktion eller behov med hjälp av ett vetenskapligt prövat bedömningsinstrument, till exempel en checklista eller ett index och en manual som beskriver hur instrumentet ska användas (2 kap. 1 § SOSFS 2014:5).

Vidare anges i SOSFS 2014:6 att det av planeringen bör framgå hur ett behov av tolk eller kommunikationsstöd ska tillgodoses.

Planeringen kan behöva revideras

Under utredningen kan det uppstå situationer där det framkommer uppgifter som föranleder nya frågeställningar och utvidgning av utredningens omfattning. Av SOSFS 2014:6 framgår att nämnden bör överväga om planeringen behöver ändras om nya eller ändrade omständigheter uppstår.

Om barnet flyttar under pågående utredning

Det är möjligt att under vissa omständigheter flytta över ett pågående ärende till en annan kommun (se 2 a kap. 10 § SoL). Det är dock sällan aktuellt att flytta över en pågående barnavårdsutredning, eftersom den utredande socialnämnden är skyldig att slutföra utredningen och fatta beslut i ärendet även om barnet byter vistelsekommun (jfr 11 kap. 4 § SoL). Den kommun som barnet har flyttat till är då skyldig att på begäran bistå med den utredning som socialnämnden behöver för att fatta beslut i ärendet. Om kommunerna är överens om att flytta utredningen finns det inget hinder för det.

Läs mer: Handläggning och dokumentation inom socialtjänsten (2015)

Genomföra en utredning

I det här kapitlet beskrivs hur en utredning till skydd eller stöd för ett barn bör genomföras. När det gäller utredningar om barn som misstänks vara utsatta för brott krävs i vissa fall en särskild handläggning, som beskrivs i *Brott mot barn*, se del 5 s. 137. Vad som är speciellt när det gäller unga personer se, *Särskilt om unga* 18-20 år, se s. 161.

Utredningen kräver struktur

SOSFS 2014:6

Uppgifter till utredningen bör hämtas in på ett strukturerat sätt med utgångspunkt i vetenskap och beprövad erfarenhet.
/.../

Ett sätt att utreda är med stöd av handläggnings- och dokumentationssystemet BBIC. Arbetet ska bedrivas så enkelt, snabbt och billigt som möjligt utan att säkerheten eftersätts (7 § FL). Utredningen ska bedrivas så att inte någon onödigt utsätts för skada eller olägenhet (11 kap. 2 § SoL)

Under utredningens gång ska barn och deras vårdnadshavare vara delaktiga och kontinuerligt få information, så att utredningsprocessen blir tydlig och förutsägbar för dem.¹²⁹

En utredning om ett barns behov av skydd eller stöd skiljer sig ofta från andra utredningar inom socialnämnden, eftersom det vanligtvis finns minst två parter att förhålla sig till: barnet och vårdnadshavaren. Eftersom vårdnadshavarna har ansvar för att barnets behov blir tillgodosedda (se 6 kap. 2 § FB) behöver vårdnadshavarnas förmåga och möjlighet att ta det ansvaret vara en del av utredningen om ett barn. På vilket sätt sedan vårdnadshavaren eller annan företrädare för barnet ska vara delaktiga i utredningen beror på utredningens art och vad som ska klargöras i utredningen.

¹²⁹ Prop. 2012/13:10 s. 56

Hur ska informationen till utredningen hämtas in?

Utredningen genomförs utifrån den planering som gjorts inledningsvis tillsammans med barnet och vårdnadshavaren.

Socialnämnden hämtar vanligtvis in information till utredningen genom samtal med de som är berörda av utredningen. Socialnämndens tidigare utredningar om barnet eller familjen kan också ge användbar information. Att iaktta samspelet mellan familjemedlemmarna kan vara en viktig informationskälla till utredningen, inte minst när det gäller samspelet mellan små barn och deras föräldrar.

Delar av utredningen kan ibland genomföras av andra så som exempelvis psykolog eller psykoterapeut, personal vid ett HVB, skolan eller av hälso- och sjukvården. Socialnämnden bör göra en skriftlig begäran som innehåller specifika frågor av vad nämnden önskar få belyst eller utrett när nämnden konsulterar sakkunniga för att få hjälp med en bedömning av ett barns behov (SOSFS 2014:6). Se *Sakkunniga och referenspersoner* s. 95.

Nämnden kan under en utredning få information som tyder på att barnet kan vara i behov av insatser under utredningens gång, till exempel att barnet är i behov av skydd. Se även *Insatser under utredningens gång*, s. 119.

Samtal med barn

SOSFS 2014:6

Socialnämnden bör träffa barnet såväl med som utan vårdnadshavare för att genom samtal och observationer bilda sig en uppfattning om barnets situation. Barnet bör ges möjlighet att uttrycka sin åsikt både genom att svara på frågor och berätta fritt.

Alla barn behöver mötas som de individer de är, utan förutfattade meningar eller stereotypa föreställningar.

Socialnämndens samtal behöver anpassas till det enskilda barnets ålder och mognad så att barnet ges goda förutsättningar att framföra sina åsikter (jfr 11 kap. 10 § SoL). Ett samtal med ett barn kan också syfta till att socialnämnden får möjlighet att ge barnet relevant information. Läs mer i *Barnets rätt att komma till tals enligt SoL*, s. 27.

Att samtala med barn med särskilda behov kan ställa speciella krav på handläggaren när det gäller kunskap, erfarenhet och inlevelseförmåga. Till exempel kan ett barn med språksvårigheter behöva en tolk eller annat samtalsstöd för att kunna ges goda möjligheter att framföra sina åsikter, och ett barn med funktionsnedsättning kan behöva erbjudas stöd anpassat till funktionsnedsättningen i samband med samtalet.

Ibland kan barnet vilja ha med sig en stödperson vid samtalet, se s. 94.

Om flera barn i samma familj samtidigt är föremål för utredning och de får komma till tals var för sig ökar det ofta barnens möjlighet att framföra sin uppfattning oberoende av varandra.

Barn kan vilja tala med socialnämnden utan att föräldrarna är närvarande i rummet eftersom det annars finns risk för att barnet får svårt att berätta om sin hemsituation. Detta har framkommit i Socialstyrelsens arbete med att inhämta barns och ungas synpunkter. Barnen och de unga har också fört fram vikten av att låta dem känna sig trygga innan socialsekreterarna ställer frågor om svåra erfarenheter. Barnen och ungdomarna har betonat att socialsekreteraren inför det enskilda samtalet kan behöva påminna om syftet med mötet, vilken information vårdnadshavarna får efter mötet och vad som kommer att dokumenteras.

Ibland upplever barnen att de inte hinner prata klart. Vissa barn har också erfarenhet av att ha träffat en socialsekreterare flera gånger, men att de ändå aldrig har fått frågor om det som är viktigt.

Vårdnadshavarens medgivande till samtal

11 kap. 10 § tredje stycket SoL

Vid en sådan utredning som avses i 2 § om behov av ingripande till ett barns skydd eller stöd får barnet höras utan vårdnadshavarens samtycke och utan att vårdnadshavaren är närvarande. Detsamma gäller vid en utredning på socialnämndens initiativ om överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 7 eller 8 § föräldrabalken.

Syftet med regleringen är enligt förarbetena att göra det möjligt att genomföra samtal med ett barn när det är motiverat att barnet höras. I varje enskilt fall krävs omsorgsfulla överväganden från socialnämndens sida angående behovet av att ett samtal sker utan att vårdnadshavarna medverkar eller har gett sitt samtycke till samtalet. Någon regel om att vårdnadshavarens inställning ska kontrolleras före samtalet finns inte. Av 1 kap. 1 § och 3 kap. 5 § SoL följer däremot att vårdnadshavaren bör informeras om samtalet innan det genomförs. Socialnämnden kan i samband med diskussion med vårdnadshavarna om tid och plats för samtalet, informera om vad samtalet kommer att beröra och förankra behovet av att det genomförs på ett för barnet bra sätt. Det kan ofta vara av stor betydelse för barnets bästa att eftersträva ett samtycke av vårdnadshavaren. Frivillig medverkan och bästa möjliga samarbete med vårdnadshavarna är alltid att föredra och bör enligt förarbetena i de flesta fall eftersträvas.¹³⁰

Av förarbetena framgår vidare att ett samtal till exempel inte bör genomföras om barnets inställning inte kan klarläggas utan att barnet sätts i en svår lojalitetskonflikt gentemot föräldrarna eller någon av dem. Detta kan vara av betydelse vid den skadebedömning som ska göras beträffande samtal med barn under 15 år.¹³¹

Möjligheten att genomföra samtal med ett barn utan vårdnadshavarens närvaro innebär inte att samtalet alltid måste genomföras på det sättet. Socialnämnden får från fall till fall avgöra vad som

¹³⁰ Proposition 2009/10:192 Umgängesstöd och socialtjänstens förutsättningar att tala med barn s. 19 och 33.

¹³¹ Prop. 2009/10:192 s. 18

blir bäst för det enskilda barnet. Om en vårdnadshavare inte vill att socialsekreteraren talar med barnet ensam, kan han eller hon till exempel erbjudas att vara med vid samtalet med barnet.¹³²

I förarbetena uttalas även att samtal med barn alltid naturligtvis bör genomföras varsamt och med hänsyn till barnets situation och individuella förutsättningar. Det är av särskild vikt att respektera den lojalitetskonflikt som barnet kan befinna sig i. Barnet får under inga förhållanden pressas på ställningstaganden och synpunkter. Det innebär att barnet har rätt men ingen skyldighet att delta i ett samtal med socialtjänsten.¹³³

Var kan man tala med ett barn?

Det är inte reglerat hur socialnämnden kan göra för att genomföra ett samtal med barnet om vårdnadshavaren motsätter sig det och socialnämnden bedömt att samtalet är nödvändigt. Hur nämnden kan göra får i stället avgöras utifrån förutsättningarna i det aktuella ärendet. Äldre barn kan ofta välja själva om och på vilket sätt de vill träffa socialtjänsten. För yngre barn kan det vara svårare.

När en socialsekreterare ska genomföra ett samtal med ett barn kan barnet ha önskemål om var och hur samtalet ska äga rum. Om möten och samtal sker på platser där andra personer vistas är det viktigt att tänka på hur samtalet genomförs så att inte uppgifter röjs. JO har i flera beslut uttalat att socialnämnden så långt det är möjligt, bör undvika att kontakta barn i skolan. Anledningen är att en sådan kontakt i de flesta fall innebär att flera personer kan få del av sekretesskyddad information. Dessutom kan barnet uppleva att en kontakt i skolan är integritetskränkande.¹³⁴

JO har även uttalat att det inte kan godtas att socialnämnden bereder sig tillträde till barnets hem när vårdnadshavaren inte är hemma för att få kontakt med barnet. Inte heller kan det godtas att handläggaren hämtar barnet på väg till eller från skolan eller när barnet leker på fritiden.¹³⁵

¹³² Se prop. 2009/10:192 s. 33-34

¹³³ Prop. 2009/10:192 s. 34

¹³⁴ Se JO:s ämbetsberättelser 1992/93 s. 409 och 1996/97 s. 258 samt JO:s beslut den 27 november 2013, dnr 2066-2012

¹³⁵ Se JO:s ämbetsberättelse 2006/07 s 212 och JO beslut den 27 november 2013, dnr 2066-2012

Samtal på barnets initiativ

Ett barn kan, oberoende av ålder, på eget initiativ ta kontakt med socialnämnden. Det kan ske under en pågående utredning eller insats, men också utan att barnet tidigare har haft kontakt med nämnden.

Det finns enligt JO inget hinder för socialnämnden att tala med barn som uppnått sådan ålder och mognad att de själva kan avgöra om de vill prata med en socialsekreterare.¹³⁶ Som beskrivits ovan bör dock vårdnadshavaren informeras innan samtalet genomförs. Se även *Sekretess i förhållande till vårdnadshavaren*, s. 45.

Stödperson

Ibland vill barnet eller vårdnadshavaren ha med sig en person som stöd, en person som barnet känner sig trygg med, vid ett besök på socialkontoret, när socialsekreteraren kommer på hembesök eller vid ett nämndsammanträde. Denna person kan vara vårdnadshavaren eller en närstående vuxen men det kan också vara en nära vän, en annan myndighetsperson eller annan yrkesperson som barnet eller den unge fått förtroende för.¹³⁷

Förvaltningslagen lägger inte några hinder i vägen för att ha med en sådan stödperson. Däremot kan sekretesskäl mana till viss försiktighet när det gäller den information som kan lämnas ut inför en stödperson. JO har uttalat att detta dock inte motiverar att stödpersonen helt förbjuds att närvara.¹³⁸ Det är dock i sådana sammanhang viktigt att bestämmelserna om sekretess i 26 kap. OSL iakttas, så att inte uppgifter om till exempel en förälder felaktigt röjs inför stödpersonen.¹³⁹

Av förarbetena framgår att socialnämnden inte har rätt att neka barn att ha med sig någon i samband med förhandsbedömningar, utredningar eller andra insatser. Ur ett barnrättsperspektiv finns det i stället starka skäl som talar för att socialnämnden måste vara lyhörd för att barn vill ha med sig någon och även informera barnen om denna möjlighet.¹⁴⁰

¹³⁶ JO:s beslut den 9 juli 2013, dnr 1510-2012

¹³⁷ Prop. 2012/13:10 s. 42

¹³⁸ JO:s ämbetsberättelse 1992/93 s. 417.

¹³⁹ Jfr JO:s beslut den 9 mars 2009, dnr 3626-2007, 3758-2008

¹⁴⁰ Prop. 2012/13:10 s. 42

Sakkunniga och referenspersoner

11 kap. 2 § första stycket SoL

Vid en utredning av om socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd eller stöd får nämnden, för bedömningen av behovet av insatser, konsultera sakkunniga samt i övrigt ta de kontakter som behövs.

/.../

Socialnämnden har rätt att konsultera sakkunniga och i övrigt ta de kontakter som behövs för att kunna göra en bedömning av barnets behov av insatser. Vid dessa kontakter kan nämnden behöva lämna ut vissa uppgifter som omfattas av sekretess. Av 10 kap. 2 § OSL framgår att uppgifter kan lämnas till enskilda eller andra myndigheter, om det är nödvändigt för att nämnden ska kunna fullgöra sin verksamhet.

För de sakkunniga och referenspersoner som omfattas av anmälningsskyldighet enligt 14 kap. 1 § SoL gäller också uppgiftsskyldighet (14 kap. 1 § tredje stycket SoL). Denna skyldighet avser alla uppgifter som är av betydelse för utredningen och bedömningen av ett barns behov av skydd eller stöd. För att de ska kunna fullgöra sin uppgiftsskyldighet behöver alltså socialnämnden vara tydlig med vilka uppgifter som behövs. Uppgiftsskyldigheten gäller oavsett om någon annan har gjort anmälan eller om socialnämnden har inlett en utredning på eget initiativ.¹⁴¹ Skyldigheten att lämna ut uppgifter gäller enligt förarbetena bara sådant som har betydelse för den aktuella situationen. Det innebär att andra uppgifter om en person som kan finnas hos exempelvis en myndighet inte behöver lämnas ut.¹⁴² Det är den utlämnande myndigheten som ska pröva om uppgifterna som ska lämnas ut omfattas av uppgiftsskyldigheten.

¹⁴¹ Se Socialutskottets betänkande 1981/82:22 om lag om vård av missbrukare i vissa fall s. 33-34 samt SOU 2009:68 s. 253

¹⁴² Prop. 1989/90:28 s. 132

SOSFS 2014:6

/.../

När nämnden begär in uppgifter som kan vara av betydelse för utredningen bör den i möjligaste mån precisera vilken slags uppgift den önskar få del av. Om uppgifterna har lämnats muntligt bör nämnden kontrollera med uppgiftslämnaren att uppgifterna som har antecknats av nämnden uppfattats korrekt.

Om nämnden konsulterar sakkunniga för att få hjälp med bedömningen av ett barns behov, bör en sådan begäran göras skriftligt och innehålla specificerade frågor om vad nämnden önskar få belyst eller utrett.

När en sakkunnig konsulteras för en eller flera frågor i en utredning har socialnämnden fortfarande kvar ansvar för utredningen som helhet. Den sakkunniges beskrivning och bedömning betraktas som en del i nämndens helhetsbedömning.

Om en sakkunnig lämnar information som är av betydelse, så ska den dokumenteras. Detta följer av 11 kap. 5 § SoL. Om uppgifterna har lämnats muntligt, bör nämnden kontrollera med uppgiftslämnaren att uppgifterna som har antecknats av nämnden uppfattats korrekt (SOSFS 2014:6).

Utdrag ur misstanke- och belastningsregister

Socialnämnden har rätt att i vissa ärenden, exempelvis när det rör åtgärder enligt LVU, få ut vissa uppgifter ur Rikspolisstyrelsens belastnings- och misstankeregister. Detta framgår av 4 § 9 förordningen (1999:1135) om misstankeregister och 11 § 8 förordningen (1999:1134) om belastningsregister.

Utdrag ur dessa register ska dock inte begäras ut slentrianmässigt. Enligt JO bör nämnden bara hämta in uppgifter ur registren i de fall den bedömer att uppgifterna kan vara till gagn i utredningen. En sådan bedömning kan göras på grund av det som tidigare är känt eller det som framkommer vid utredningen.¹⁴³ Bestämmelserna om detta är

¹⁴³ JO:s ämbetsberättelse 1983/84 s. 184

formulerade likadant i både 6 § lagen (1998:621) om misstankeregister och 7 § lagen (1998:620) om belastningsregister:

En myndighet som har rätt att få uppgifter ur registret ska i varje särskilt fall noga pröva behovet av information. En begäran om att få ta del av uppgifter får göras endast om skälet till det uppväger den olägenhet det innebär för den som berörs.

Dokumentation av uppgifter

11 kap. 5 § SoL

Handläggning av ärenden som rör enskilda samt genomförande av beslut om stödinsatser, vård och behandling ska dokumenteras. Dokumentationen ska utvisa beslut och åtgärder som vidtas i ärendet samt faktiska omständigheter och händelser av betydelse.

Handlingar som rör enskildas personliga förhållanden ska förvaras så att obehöriga inte får tillgång till dem.

4 kap. 9 § SOSFS 2014:5

Åtgärder som vidtas vid handläggning av ett ärende, under genomförande eller uppföljning av en insats ska fortlöpande och utan oskäligt dröjsmål dokumenteras i journalen.

Detsamma gäller faktiska omständigheter och händelser av betydelse för handläggningen av ett ärende eller för genomförandet eller uppföljningen av en insats.

Av journalen ska det framgå när

1. åtgärder enligt första stycket har vidtagits och av vem,
2. faktiska omständigheter eller händelser av betydelse har inträffat, och
3. en handling av betydelse för handläggningen av ett ärende samt vid genomförandet eller uppföljningen av en insats har kommit in till eller upprättats av den som bedriver verksamhet.

/.../

Personakten ska innehålla en journal och upprättade samt inkomna handlingar av betydelse för handläggning av ett ärende eller för genomförande eller uppföljning av insatser (4 kap. 6 § SOSFS 2014:5). Med journal avses enligt 2 kap. 1 § SOSFS 2014:5 ”den del av en personakt där anteckningar av betydelse för handläggning av ett ärende samt för genomförande och uppföljning av en insats görs i kronologisk ordning”.

Journalanteckningar och andra handlingar som hör till den enskildes personakt ska hållas ordnade så att det enkelt går att följa och granska handläggningen av ärenden, åtgärder som vidtas i samband med verkställighet av ett beslut samt genomförande och uppföljning av insatser. Detta framgår av bestämmelserna i 4 kap. 7 § SOSFS 2014:5.

Dokumentationen ska utformas med respekt för den enskildes integritet (11 kap. 6 § SoL). Journalanteckningar och andra handlingar som upprättas och som hör till den enskildes personakt, ska vara väl strukturerade och tydligt utformade. Begrepp som används i dokumentationen ska så långt som möjligt vara entydiga (4 kap. 8 § SOSFS 2014:5).

Av de upprättade handlingarna ska det framgå vad som är faktiska omständigheter och händelser av betydelse och vad som är bedömningar. Dokumenterade händelser av betydelse ska även innehålla uppgifter om när händelsen har inträffat (4 kap. 8 § SOSFS 2014:5).

Journalanteckningarna bör vara kortfattade och innehålla tydliga hänvisningar till andra handlingar i personakten som ger ytterligare information. Detta framgår av allmänna råd till 4 kap. 9 § SOSFS 2014:5.

Dokumentationen ska enligt JO även i princip föras så att det är möjligt att vid varje tidpunkt se vad som har kommit fram i ärendet. Detta är en förutsättning för att den som ärendet rör ska kunna följa handläggningen av ärendet. JO har vidare uttalat att dokumentationen ska säkerställa ärendets handläggning till exempel om den ordinarie handläggaren blir sjuk.¹⁴⁴

Utgångspunkten är att anteckningarna ska koncentreras till sådant som är av betydelse för ärendets handläggning och bedömning av olika frågor. Ibland kan det dock framstå som motiverat att notera uppgifter som kan framstå som mer eller mindre vardagliga om en familj.¹⁴⁵

¹⁴⁴ JO:s ämbetsberättelse 2011/12 s. 431

¹⁴⁵ JO:s beslut den 28 maj 2012, dnr 1781-2012

För att dokumentationskravet ska vara uppfyllt krävs att dokumentationen innehåller tillräcklig, väsentlig och korrekt information. Vad som utgör tillräcklig och väsentlig information kan naturligtvis variera starkt mellan olika ärendetyper. Endast de uppgifter som har betydelse med hänsyn till verksamhetens art och det enskilda fallet behöver dokumenteras. Dokumentationen av vad som framkommit vid utredning bör begränsas till vad som behövs för en riktig bedömning av ärendet och dess handläggning.¹⁴⁶

Journalanteckningar som görs i samband med ett möte som sker med barnet, vårdnadshavaren eller andra personer bör begränsas till uppgifter om vilka personer som deltagit, vilka frågor som i huvudsak behandlats och vad mötet resulterat i (se allmänna råd till 4 kap. 9 § SOSFS 2014: 5).

Journalanteckningar som görs i samband med ett telefonsamtal och elektroniska meddelanden bör begränsas till uppgifter om vem som har tagit kontakt, i vilket syfte och vad som i huvudsak har kommit fram (se allmänna råd till 4 kap. 9 § SOSFS 2014:5).

Journalanteckningar som gäller handlingar som har kommit in till eller upprättats av nämnden, bör begränsas till uppgifter om vilken typ av handling det gäller, innehållet i korthet och var handlingen i sin helhet finns tillgänglig i personakten (se allmänna råd till 4 kap. 9 § SOSFS 2014:5).

4 kap. 16 § SOSFS 2014:5

Av dokumentationen ska det framgå vilka åsikter som barnet eller den unge har fört fram enligt de bestämmelser som anges i 13 § till den som bedriver verksamhet.

Om barnet eller den unge inte har fört fram sina åsikter i frågor som gäller honom eller henne, ska det framgå hur den som bedriver socialtjänst har gått tillväga för att så långt möjligt klarlägga barnets eller den unges inställning på annat sätt enligt 11 kap. 10 § första stycket SoL eller 36 § första stycket LVU.

¹⁴⁶ JO:s inspektion den 3–5 oktober 2011, dnr 4970-2011

4 kap. 17 § SOSFS 2014:5

Av dokumentationen ska det framgå hur den som bedriver verksamhet har tagit hänsyn till barnets eller den unges åsikter i förhållande till hans eller hennes ålder och mognad enligt de bestämmelser som anges i 14 §.

I ärenden om barn kan det vara svårt att avgöra om uppgifterna som barnet lämnar ska antecknas ord för ord eller sammanfattas. Det är då viktigt att ha i åtanke att barnen står i beroendeförhållande till föräldrarna, samtidigt som föräldrarna i egenskap av vårdnadshavare är berättigade att ta del av det som dokumenteras. Denna rätt är dock inte oinskränkt, utan barn har rätt till ökad integritet i takt med stigande ålder och mognad. Se *Sekretess i förhållande till vårdnadshavare* s. 45.

När dokumentationen rör uppgifter som ett barn har lämnat kan det öka förståelsen att det tydligt anges vad som är barnets spontana berättelse, vad som är svar på frågor och vad som är tolkningar av vad barnet har förmedlat.¹⁴⁷

Läs mer: Dokumentation av barnets bästa inom socialtjänsten. (2012)

Om barnet eller vårdnadshavaren inte medverkar i utredningen

Om vårdnadshavarna eller barnet är förhindrad att eller inte vill medverka vid en utredning om barnets situation kan socialnämnden behöva ta ställning till om information behöver inhämtas på annat sätt.¹⁴⁸ Det kan dock finnas fall där nämnden bedömer att detta allvarligt kan försvåra utredningsarbetet eller att det hindrar vidare åtgärder. Om situationen i dessa fall är sådan att det är sannolikt att den unge behöver beredas vård med stöd av LVU, kan socialnämnden behöva överväga om nämnden behöver omedelbart omhänderta barnet eller den unge (6 § första stycket 2 LVU).

¹⁴⁷ Samtal med barn inom socialtjänsten, Socialstyrelsen (2004)

¹⁴⁸ Jfr JO:s beslut den 19 juni 2013, dnr 1510-2012

Beslut

I det här kapitlet beskrivs de krav som ställs på socialnämnden vid utformningen av ett beslutsunderlag och ett beslut.

Dokumentation av en utredning

5 kap. 9 § SOSFS 2014:5

Inför nämndens beslut i ett ärende ska faktiska omständigheter, händelser av betydelse och bedömningar som ligger till grund för nämndens beslut sammanställas till ett beslutsunderlag. Av beslutsunderlaget ska det framgå

1. vad ärendet gäller,
2. vem eller vilka personer ärendet avser, och
3. vilka överväganden som ligger till grund för nämndens förslag till beslut.

Ett beslutsunderlag som gäller ett omedelbart omhändertagande eller vård enligt LVU eller LVM, ska också innehålla uppgifter om målet eller målen för den insats som föreslås.

Ett beslutsunderlag är en skriftlig sammanställning av de uppgifter som bedöms ha betydelse för ett beslut (2 kap. 1 § SOSFS 2014:5). Ett beslutsunderlag är det dokument som ofta benämns som utredning.

Beslutsunderlaget bör som regel dokumenteras i en handling som är åtskild från journalen. Se allmänna råd till 5 kap. 9 § SOSFS 2014:5.

Innehåll i beslutsunderlaget

5 kap. 10 § SOSFS 2014:5

Ett beslutsunderlag som gäller en insats enligt SoL ska, utöver vad som anges i 9 §, även innehålla uppgifter om

1. den enskildes uppfattning om sina behov och hur dessa kan tillgodoses,
2. nämndens bedömning av den enskildes behov,
3. hur utredningen har genomförts,
4. nämndens prövning av den enskildes förmåga att själv tillgoda sina behov eller få dem tillgodosedda på annat sätt,
5. vilka andra insatser som har övervägts tillsammans med den enskilde, och
6. målet eller målen för den insats som föreslås.

Vad beslutsunderlaget ska innehålla och hur omfattande det ska vara kan inte beskrivas generellt. Vad som är tillräcklig och väsentlig information beror på ärendets komplexitet.

Inför nämndens beslut i ett ärende ska faktiska omständigheter, händelser av betydelse och bedömningar som ligger till grund för nämndens beslut sammanställas till ett beslutsunderlag (5 kap. 9 § SOSFS 2014:5). Beslutsunderlaget ska vidare bland annat innehålla uppgifter om barnets och vårdnadshavarnas uppfattning om barnets behov och hur dessa kan tillgodoses samt nämndens bedömning av barnets behov. Detta framgår av 5 kap. 10 § SOSFS 2014:5.

Underlaget kan i vissa fall vara mycket kort och bara redovisa en eller två kontakter. I andra fall behövs ett mer utförligt underlag med en redovisning av information från barnet, vårdnadshavarna, sakkunniga och referenspersoner. Ett beslutsunderlag kan även innehålla en tydlig analys och ska innehålla en bedömning av barnets behov av insatser.

Läs mer: Grundbok i BBIC (2015)

Utformning av beslut

5 kap. 14 § SOSFS 2014:5

Dokumentationen av ett beslut ska innehålla uppgifter om

1. vem eller vilka beslutet avser,
2. vad som har beslutats,
3. vilket lagrum som ligger till grund för beslutet,
4. vilka skäl som ligger till grund för beslutet,
5. beslutsdatum, och
6. vilken nämnd eller person (namn och befattning eller titel) som har fattat beslutet.

Om ett beslut har rättats enligt 26 § förvaltningslagen (1986:223) eller omprövats enligt 27 §, ska detta dokumenteras med uppgifter om vem som har gjort det och när.

Myndigheter ska sträva efter att uttrycka sig lättbegripligt vilket anges i 7 § FL. Av 20 § FL framgår att ett beslut varigenom en myndighet avgör ett ärende som avser myndighetsutövning mot någon enskild ska som huvudregel motiveras. Denna skyldighet att motivera beslut gäller dock som huvudregel bara slutliga beslut.

Läs mer: Handläggning och dokumentation inom socialtjänsten. (2015)

JO har understrukt vikten av att myndigheterna motiverar sina beslut och att skälen som ligger till grund för ställningstaganden anges utförligt och tydligt.¹⁴⁹ Av ett beslut ska det framgå vad som har beslutats, det vill säga en beslutsmening och en beslutsmotivering.¹⁵⁰

¹⁴⁹ JO:s ämbetsberättelse 1998/99 s. 386.

¹⁵⁰ JO:s ämbetsberättelse 1993/94 s. 307.

Undantag från motiveringsskyldigheten

20 § FL

Ett beslut varigenom en myndighet avgör ett ärende ska innehålla de skäl som har bestämt utgången, om ärendet avser myndighetsutövning mot någon enskild. Skälen får dock utelämnas helt eller delvis

1. om beslutet inte går någon part emot eller om det av någon annan anledning är uppenbart obehövt att upplysa om skälen,
2. om beslutet rör tjänstetillsättning, antagning för frivillig utbildning, betygssättning, tilldelning av forskningsbidrag eller något jämförbart,
3. om det är nödvändigt med hänsyn till rikets säkerhet, skyddet för enskildas personliga eller ekonomiska förhållanden eller något jämförbart förhållande,
4. om ärendet är så brådskande att det inte finns tid att utforma skälen, eller
5. om ärendet gäller meddelande av föreskrifter som avses i 8 kap. regeringsformen och det inte är fråga om prövning i högre instans efter överklagande.

Har skälen utelämnats, bör myndigheten på begäran av den som är part om möjligt upplysa honom om dem i efterhand.

Det finns undantag från skyldigheten att ange skälen till ett beslut. Exempel på undantag som kan vara aktuella för socialnämnden kan vara när ett beslut inte går någon part emot eller om det av någon annan anledning är uppenbart obehövt att upplysa om skälen (20 § 1 FL). Om beslutet helt överensstämmer med vad vårdnadshavaren och barnet önskar kan skälen för beslutet alltså utelämnas.

Det gäller att vara observant på att vårdnadshavaren och barnet kan ha motstridiga intressen. Även om barnet representeras av vårdnadshavaren kan det vara nödvändigt att ge en adekvat motivering. Barnet kan vilja ta del av motiveringen till varför nämnden beslutade om en viss insats.

Tidsbegränsade beslut

Ett beslut om bistånd kan vara förenat med tidsbegränsning. Av JO-beslut framgår att bedömningen av behovet att tidsbegränsa ett beslut måste göras i det enskilda fallet och inte göras slentrianmässigt. Om ett beslut tidsbegränsas och behovet av insatsen kvarstår har nämnden ansvar för att det fattas ett nytt beslut innan det tidigare beslutet upphör att gälla.¹⁵¹

Av 5 kap. 15 § SOSFS:5 framgår att dokumentationen av ett beslut ska innehålla bland annat uppgifter om huruvida beslutet är tidsbegränsat eller förenat med någon annat förbehåll.

Vilka ska underrättas om beslutet?

21 § första stycket FL

En sökande, klagande eller annan part ska underrättas om innehållet i det beslut varigenom myndigheten avgör ärendet, om detta avser myndighetsutövning mot någon enskild. Parten behöver dock inte underrättas, om det är uppenbart obehövt.

Om beslutet går parten emot och kan överklagas, ska han underrättas om hur han kan överklaga det. Han ska då också underrättas om sådana avvikande meningar som avses i 19 § eller som har antecknats enligt särskilda bestämmelser.

11 kap. 2 § tredje stycket SoL

Den som berörs av en sådan utredning ska, om inte särskilda skäl talar mot det, genast underrättas om att en utredning har inletts

5 kap. 16 § SOSFS 2014:5

Om nämnden har underrättat den enskilde muntligt om innehållet i ett beslut eller om hur ett beslut som går honom eller henne emot kan överklagas, ska uppgifter om när och på vilket sätt den enskilde har underrättats framgå av dokumentationen.

En bestämmelse om att en underrättelse alltid ska göras skriftligt om parten begär det finns i 21 § tredje stycket förvaltningslagen (1986:223).

¹⁵¹ Se JO:s ämbetsberättelse 2003/04 s. 324

I ett barnavårdsärende är det vanligtvis vårdnadshavaren och barnet som är parter och som därmed ska underrättas om nämndens beslut. Ofta är det de personer som underrättades om att utredningen inleddes som också ska underrättas om beslutet samt få en underrättelse om hur beslutet kan överklagas. Ibland kan det dock ha skett förändringar i barnets vårdnadsförhållanden, som påverkar vilka som har rätt att ta del av beslutet. Läs mer om underrättelse till barn i avsnittet *Underrättelse om att en utredning inleds*, s. 76.

I Socialstyrelsens arbete med att inhämta barns och ungas synpunkter på socialtjänsten har det framkommit att barn och unga ibland inte förstår vad samtalet med socialtjänsten har lett fram till och varför det inte blev några fler möten. När de underrättas om ett beslut kan det därför vara extra betydelsefullt att någon berättar och förklarar så att de förstår varför ett visst beslut är fattat.

Av JO-beslut framgår att om barnet har två vårdnadshavare ska båda underrättas. Om vårdnadshavarna bor på skilda håll ska var och en få underrättelse om beslutet.¹⁵² Även om vårdnadshavarna bor tillsammans kan nämnden behöva överväga om de ska få separata underrättelser.

Vem får överklaga?

Enligt 16 kap. 3 § SoL kan socialnämndens beslut om bistånd överklagas. Ett beslut får överklagas av den som beslutet angår, om det har gått honom emot och beslutet kan överklagas (22 § FL).

Läs mer: Handläggning och dokumentation inom socialtjänsten (2015)

Om barnet är under 15 år får beslut överklagas av barnets ställföreträdare, vanligtvis barnets vårdnadshavare.

¹⁵² JO:s ämbetsberättelse 2005/06 s. 208

Om barnet fyllt 15 år har han eller hon dock rätt att själv föra talan enligt SoL och LVU och kan överklaga ett beslut (11 kap. 10 § SoL och 36 § LVU). Om barnet har fyllt 15 år kan alltså både barnet och vårdnadshavare överklaga ett beslut rörande barnet.

Nämnden kan väcka talan om umgänge

Socialnämnden har enligt 6 kap. 15 a § FB möjlighet att väcka talan om umgänge. Om nämndens utredning visar att barnet mår dåligt eller riskerar att fara illa vid ett umgänge med en förälder, kan nämnden väcka talan om förändring av umgänget. Förändringen kan handla om både minskat och utökat umgänge. Av förarbetena framgår att det är först om ingen av föräldrarna agerar för att avhjälpa situationen som nämnden bör överväga att väcka talan i umgängesfrågan.¹⁵³

Läs mer: Vårdnad boende och umgänge. (2012)

¹⁵³ Se proposition 2005/06:99 Nya vårdnadsregler s. 55-56 och 89-90

Del 4

Om insatser och uppföljning

Om insatser och uppföljning

I den här delen beskrivs socialnämndens möjlighet att följa upp ett barns situation när en utredning avslutas utan insats. Därefter beskrivs hur insatser beviljas till ett barn efter att utredningen är genomförd.

Uppföljning när en utredning avslutats utan insats

Socialnämnden har ett särskilt ansvar att följa barn och ungdomar som riskerar att utvecklas ogynnsamt (5 kap. 1 § SoL). Det är därför angeläget att socialnämnden inte utan vidare släpper kontakten med ett barn som har visat tecken på en ogynnsam utveckling. Detta gäller även när barnet eller vårdnadshavarna avvisar socialnämndens erbjudande om frivilliga insatser, eller när förhållandena är allvarliga men inte sådana att LVU kan tillämpas.¹⁵⁴

SOSFS: 2014:6

Socialnämnden kan, utifrån sitt ansvar enligt 5 kap. 1 § SoL, komma överens med barnet och dess vårdnadshavare eller den unge om en uppföljande kontakt, i det fall en utredning har avslutats utan beslut om insats.

/.../

Överenskommelse om uppföljning

Eftersom SoL bygger på frivillighet är det möjligt att komma överens med barnet och vårdnadshavaren om en uppföljande kontakt i samband med att utredningen avslutas utan beslut om insats.

¹⁵⁴ Prop. 1996/97:124 s. 101

Uppföljning oberoende av samtycke

11 kap. 4 a § SoL

Socialnämnden får besluta om uppföljning av ett barns situation när en utredning som gäller barnets behov av stöd eller skydd avslutats utan beslut om insats.

En sådan uppföljning får ske om barnet, utan att förhållanden som avses i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga föreligger, bedöms vara i särskilt behov av nämndens stöd eller skydd men samtycke till sådan åtgärd saknas.

När en utredning avslutas och socialnämnden har konstaterat behov av insatser och vårdnadshavaren eller barnet avvisar erbjudanden om insatser kan det i vissa fall kvarstå en stor oro om barnet. Socialnämnden har då rätt att i samband med att utredningen avslutas utan insats fatta beslut om uppföljning oberoende av samtycke från barn och vårdnadshavare. Socialnämnden kan även besluta om uppföljning i de situationer där domstol har avslagit en ansökan om vård enligt LVU.¹⁵⁵ Uppföljningen får pågå under högst två månader efter det att utredningen avslutades (se 11 kap. 4 c § andra stycket SoL).

Uppföljningen är enligt förarbetena ett sätt för socialnämnden att informera sig om att situationen för barnet förbättras eller för att motivera barn och vårdnadshavare att ta emot stöd.¹⁵⁶

Att följa upp ett barns situation under dessa omständigheter är ett ingrepp i den enskildes integritet och självbestämmande. Det betonas därför i förarbetena att det är angeläget att uppföljningen av ett barns situation inte sker slentrianmässigt. Möjligheten ska tillämpas restriktivt och får självfallet inte vara ett sätt att förlänga den ordinarie utredningstiden. Beslutet om uppföljning får fattas först sedan utredningen avslutats och det står klart att det finns behov av uppföljning.¹⁵⁷

Beslutet att inleda uppföljning motsvarar till sin karaktär det handläggningsbeslut som fattas när det gäller att inleda utredning.

¹⁵⁵ Se prop. 2012/13:10 s. 64-65 och s. 134

¹⁵⁶ Se prop. 2012/13:10 s. 134

¹⁵⁷ Prop. 2012/13:10 s. 65

Beslutet ska motiveras, dokumenteras och meddelas den det berör enligt gällande regler.¹⁵⁸ Läs mer om dokumentation i avsnitt Dokumentation av uppföljning av en utredning s. 113. Nämnden ska underrätta barn över 15 år och vårdnadshavare som berörs om beslutet att inleda respektive avsluta uppföljningen (11 kap. 4 c § andra stycket SoL).

Ett beslut om uppföljning kan inte överklagas.¹⁵⁹

Nämnden har rätt att ta kontakter

11 kap. 4 c § SoL

Vid en uppföljning enligt 4 a eller 4 b § får nämnden ta de kontakter som anges i 2 § första stycket och samtala med barnet i enlighet med 10 § tredje stycket. Uppföljningen ska avslutas senast två månader från det att utredningen som gäller ett barns behov av stöd och skydd avslutats eller placeringen har upphört eller när nämnden dessförinnan finner skäl att inleda utredning enligt 11 kap. 1 § första stycket.

Nämnden ska underrätta barn som fyllt 15 år och vårdnadshavare som berörs om beslutet att inleda respektive avsluta uppföljningen.

Vid uppföljningen får socialnämnden ta de kontakter som behövs och även samtala med barnet utan vårdnadshavarens samtycke eller medverkan. Socialnämnden har alltså samma rätt som under en utredning, när det gäller att samtala med barnet utan att vårdnadshavaren är informerad eller har gett sitt samtycke.

¹⁵⁸ Jfr prop. 2012/13:10 s. 65 och s. 134

¹⁵⁹ Prop 2012/13:10 s. 134

Dokumentation av uppföljning av en utredning

För att en uppföljning ska vara möjlig ska det finnas ett beslut om att avsluta utredningen. Det ska även klart framgå av dokumentationen att vårdnadshavaren eller barnet inte samtyckt till den insats som socialnämnden föreslagit utifrån sin bedömning av barnets behov. Beslutet om uppföljning är ett separat beslut. Det ska motiveras, dokumenteras och meddelas den det berör, så att det är tydligt för dem vad beslutet innebär.¹⁶⁰

5 kap. 21 § SOSFS 2014:5

Om nämnden har beslutat att följa upp ett barns situation enligt 11 kap. 4 a eller 4 b § SoL, ska det av dokumentationen framgå

1. vilka skäl som ligger till grund för beslutet,
2. när uppföljningen har påbörjats, och
3. när uppföljningen har avslutats samt av vilken anledning.

Dokumentationen ska också innehålla uppgifter om nämndens samtal med barnet och med andra personer som har kontaktats av nämnden under uppföljningstiden.

¹⁶⁰ Prop. 2012/13:10 s. 65

Bevilja insats

När utredningen visar att barnet har ett behov som inte kan tillgodoses på annat sätt kan bistånd beviljas med stöd av 4 kap. 1 § SoL. I det här kapitlet beskrivs hur en öppen insats beviljas till ett barn för att tillgodose de behov som identifierats vid utredningen.

Insats enligt SoL eller LVU

Insatser från socialnämnden syftar till att den enskilde ska tillförsäkras en skälig levnadsnivå och ges möjligheter till att leva ett självständigt liv (4 kap. 1 § tredje stycket SoL). Vilka insatser nämnden kan erbjuda diskuteras ofta under utredningstiden tillsammans med barnet och vårdnadshavarna. I många fall kommer nämnden, barnet och vårdnadshavarna gemensamt fram till vilka insatser som behövs.

Ibland kan en insats riktas direkt till barnet, och i andra situationer kan en insats erbjudas till vårdnadshavarna för att komma barnet till del. Stöd till yngre barn går ofta via deras vårdnadshavare, så att vårdnadshavarna kan förbättra situationen för barnet.

För att en insats ska kunna beviljas med stöd av SoL förutsätts att den enskilde samtycker till insatsen. Om barnet fyllt 15 år kan bistånd i form av öppna insatser inte beslutas mot barnets vilja.¹⁶¹ Det finns några undantag från detta vilket framkommer under rubriken *Insatser utan vårdnadshavarens samtycke*, s. 116. För yngre barn är det vårdnadshavaren som ska samtycka till insatsen.

Om det kan antas att behövlig vård inte kan ges till barnet med samtycke från barnet och/eller vårdnadshavarna behöver nämnden överväga att ansöka till förvaltningsrätten om vård enligt LVU. Sådan vård ska beslutas om det på grund av fysisk eller psykisk misshandel, otillbörligt utnyttjande, brister i omsorgen eller något annat förhållande i hemmet finns en påtaglig risk för att barnets hälsa eller utveckling skadas eller om barnet utsätter sin hälsa eller utveckling för en påtaglig risk att skadas genom missbruk av beroendeframkallande

¹⁶¹ Prop. 2012/13:10 s. 127

medel, brottslig verksamhet eller något annat socialt nedbrytande beteende (se 1-4 §§ LVU).

Många barn får inte vara med och lämna sina synpunkter på vilken insats de behöver. Detta har framkommit i Socialstyrelsens arbete med att inhämta barns och ungas erfarenheter. Barnen framför att de inte får frågan om vad vilken insats de önskar, inte heller får de svara på hur de ser på olika alternativ.

För att en insats ska kunna bli framgångsrik är det viktigt att barnet och vårdnadshavarna har inflytande och möjlighet att påverka både hur insatsen utformas och hur den genomförs. Barnets åsikt och inställning till insatsen är en viktig del vid utformningen av insatsen (jfr 11 kap. 10 § SoL). Socialnämndens information om möjliga insatser behöver därför anpassas till det enskilda barnets ålder och mognad.

Insatser utan vårdnadshavarens samtycke

3 kap. 6 a § andra stycket SoL

För barn som har fyllt 15 år får nämnden besluta om öppna insatser även utan vårdnadshavarens samtycke, om det är lämpligt och barnet begär eller samtycker till det.

Insatser till barn ska så långt det är möjligt utarbetas i samförstånd med barnet och vårdnadshavaren. Det kan emellertid uppstå situationer där barnet efterfrågar eller samtycker till en viss insats, men där vårdnadshavaren inte anser att insatsen behövs. Om barnet är över 15 år kan socialnämnden då bevilja en öppen insats även om vårdnadshavaren inte samtycker, om nämnden bedömer att det är till barnets bästa.¹⁶² Se även avsnittet *När vårdnadshavarna inte är överens*, s. 117.

Ett barn som har fyllt 15 år har enligt förarbetena som regel uppnått en sådan mognad att dess önskemål bör ha en avgörande betydelse.

¹⁶² Jfr prop. 2012/13:10 s.104–106

delse vid en avvägning mellan vårdnadshavarens ansvar och rätt att bestämma vad som är bäst för sitt barn. Föräldraperspektivet tillåts stå tillbaka med hänsyn till barnets bästa.¹⁶³

I förarbetena anges att biståndsinsatser mot vårdnadshavarens vilja ska vara ett andrahandsalternativ. Det är angeläget att beslut om en insats utan vårdnadshavarnas samtycke alltid föregås av en lämplighetsbedömning. Det är viktigt att inte pressen på barnet ökar genom att hon eller han försätts i en konfliktsituation i förhållande till vårdnadshavarna.¹⁶⁴

De allra flesta vårdnadshavare vill sina barns bästa. Även när det förekommer missförhållanden av olika slag har vårdnadshavare och barn ofta i grunden ett gemensamt intresse av att förbättra situationen. Ett förhållningssätt där socialnämnden kan samarbeta med vårdnadshavarna innebär ofta en avlastning för barnet. Samarbetet med vårdnadshavarna förutsätter dock att barnet hela tiden synliggörs och att svårigheterna i familjen inte negligeras. Det är barnets bästa som ska vara i fokus.¹⁶⁵ Många gånger kan vårdnadshavarens samtycke vara en förutsättning för att insatsen ska vara framgångsrik. Om socialnämnden beviljar bistånd mot en vårdnadshavarens vilja, har han eller hon i egenskap av part rätt att överklaga beslutet.

När vårdnadshavarna inte är överens

Om barnet har två vårdnadshavare ska de utöva sina rättigheter och skyldigheter mot barnet tillsammans (se 6 kap. 13 § första stycket FB). Ett undantag är om en av vårdnadshavarna till följd av frånvaro, sjukdom eller annan orsak är förhindrad att ta del i sådana beslut som inte kan skjutas upp utan olägenhet. En av vårdnadshavarna får dock inte ensam fatta beslut av ingripande betydelse för barnets framtid, om inte barnets bästa uppenbarligen kräver det (6 kap. 13 § andra stycket FB). Normalt krävs det alltså gemensamma beslut i frågor som rör vårdnaden. Båda vårdnadshavarna kan däremot inte förutsättas delta i alla vardagliga avgöranden.¹⁶⁶

Under vissa omständigheter har ett barn möjlighet att få tillgång till vissa insatser inom hälso- och sjukvård samt insatser enligt SoL eller

¹⁶³ Se prop. 2012/13:10 s. 106

¹⁶⁴ Prop. 2012/13:10 s. 106

¹⁶⁵ Se prop. 2012/23:10 s. 106

¹⁶⁶ Proposition 2011/12:53 Barns möjlighet att få vård s. 8

LSS, även om en av vårdnadshavarna inte samtycker (6 kap. 13 a § FB). Om endast den ena vårdnadshavaren samtycker till en åtgärd till stöd för barnet får socialnämnden besluta att åtgärden får vidtas utan den andra vårdnadshavarens samtycke, om det krävs med hänsyn till barnets bästa. Detta under förutsättning att åtgärden gäller något av följande:

- psykiatrisk eller psykologisk utredning eller behandling som omfattas av HSL
- behandling i öppna former som ges med stöd av 4 kap. 1 § SoL
- utseende av en kontaktperson eller en familj som avses i 3 kap. 6 b § första stycket SoL
- kontaktperson, avlösarservice eller korttidsvistelse enligt 9 § 4, 5 eller 6 LSS.

Av förarbetena framgår att exempel på behandling i öppna former som ges med stöd av 4 kap. 1 § SoL kan vara behandlingsinsatser som ges enskilt eller i grupp, till exempel samtal med en kurator eller en socialsekreterare. Det kan också handla om deltagande i särskilda öppenvårdsprogram.¹⁶⁷

Det är socialnämnden som ska pröva och besluta att åtgärden får vidtas trots att den ena vårdnadshavaren inte samtycker till den. Frågan kan exempelvis ha aktualiserats hos nämnden i ett pågående ärende, efter information från hälso- och sjukvården eller genom en begäran från en vårdnadshavare. Prövningen ska föregås av en utredning enligt 11 kap. 1 § SoL. Om en vårdnadshavare har ansökt om medgivande till en åtgärd måste ärendet avslutas med ett formellt beslut.¹⁶⁸ I enlighet med handläggningsreglerna i 11 kap. SoL ska nämnden innan den beslutar i ärendet utreda vårdnadshavarnas inställning och inhämta barnets uppfattning så långt möjligt.¹⁶⁹

Nämnden har en skyldighet att ge barnet relevant information och utifrån barnets ålder och mognad ta hänsyn till barnets uppfattning (11 kap. 10 § SoL). Beslut enligt 6 kap. 13 a § FB får endast delegeras till en särskild avdelning som består av ledamöter eller ersättare i nämnden och kan inte fattas av enskild tjänsteman (se 10 kap. 4 och 5

¹⁶⁷ Prop. 2011/12:53 s. 28

¹⁶⁸ Prop. 2011/12:53 s. 28

¹⁶⁹ Se prop. 2011/12:53 s. 28-29

§§ SoL). Beslutet får enligt 6 kap. 13 a § andra stycket FB överklagas till förvaltningsdomstol.

Läs mer: Socialstyrelsens meddelandeblad nr 19/2012. Barnets möjligheter att få hälso- och sjukvård samt sociala insatser när vårdnadshavarna inte är överens.

Insatser under utredningens gång

Om det står klart att barnet eller familjen efterfrågar (ansöker om) eller har behov av någon insats under utredningstiden ska även den frågan utredas i enlighet med bestämmelserna i 11 kap. 1 § SoL. Insatser under en pågående utredning kan beviljas till barnet enskilt eller till hela familjen. Ett barn kan till exempel ha behov av enskilda stödsamtal under utredningen, och ungdomar med en accelererande destruktiv utveckling kan behöva placeras. Ett ensamkommande asylsökande barn behöver exempelvis insats i form av boende. Även en familj kan i vissa fall vara i behov av stödinsatser. Det kan till exempel vara en situation där det under utredningen konstateras allvarliga brister i anknytningen hos ett spädbarn. Insatser kan då behöva sättas in i familjen parallellt med att utredningen pågår.

Olika insatser

I det här kapitlet beskrivs kort social nämndens ansvar för att det finns tillgång till olika former av insatser.

Tillgång till olika insatser

3 kap. 6 a § första stycket SoL

Socialnämnden ansvarar för att det finns tillgång till öppna insatser för att kunna möta barns, ungdomars och vårdnadshavares olika behov.

Socialnämnden har enligt 3 kap. 6 a § SoL ett ansvar för att det finns tillgång till olika former av öppenvårdsinsatser. Kommunen behöver enligt förarbetena ha beredskap för att ge öppna insatser vid behov men också för att insatserna ska motsvara de behov som barn och vårdnadshavare faktiskt har.¹⁷⁰

Ett beslut om bistånd enligt 4 kap. 1 § SoL gäller omedelbart vilket framgår av 16 kap. 3 § SoL. En kommun som inte inom skäligen tid tillhandahåller bistånd som någon är berättigad till enligt ett beslut av socialnämnden, kan åläggas att betala en särskild avgift 16 kap. 6 a § SoL.

Insatser till barn ges ofta av andra huvudmän, läs mer om *Samverkan om barn som riskerar att fara illa*, s. 39. Hur socialnämndens insatser kan samordnas med insatser som samtidigt ges av hälso- och sjukvården framgår i avsnittet *Individuell plan*, s. 127.

¹⁷⁰ Prop. 2012/13:10 s. 101

Kontaktperson, kontaktfamilj och särskilt kvalificerad kontaktperson

3 kap. 6 b § Sol

Socialnämnden får utse en särskild person (kontaktperson) eller en familj (kontaktfamilj) med uppgift att hjälpa den enskilde och hans eller hennes närmaste i personliga angelägenheter, om den enskilde begär eller samtycker till det. För barn som inte har fyllt 15 år får kontaktperson utses endast om barnets vårdnadshavare begär eller samtycker till det. Har barnet fyllt 15 år får kontaktperson utses endast om barnet självt begär eller samtycker till det.

Om en person som inte har fyllt 21 år har behov av särskilt stöd och särskild vägledning för att motverka en risk för missbruk av beroendeframkallande medel, för brottslig verksamhet eller för något annat socialt nedbrytande beteende, får nämnden utse en särskilt kvalificerad kontaktperson för den unge om denne begär eller samtycker till det. För barn som inte har fyllt 15 år får en sådan kontaktperson utses endast om barnets vårdnadshavare begär eller samtycker till det. Har barnet fyllt 15 år får en särskilt kvalificerad kontaktperson utses endast om barnet självt begär eller samtycker till det.

Av bestämmelsen framgår att insatserna kontaktperson, kontaktfamilj och särskilt kvalificerad kontaktperson endast får beviljas till barn under 15 år om vårdnadshaven begär eller samtycker till det.

Om barnet är över 15 år kan dessa insatser endast beviljas om barnet själv begär eller samtycker till dem. Det räcker alltså inte med vårdnadshavarens samtycke för att kunna bevilja dessa insatser till barn över 15 år.

Placering utanför hemmet

En utredning kan visa på att barnet har behov av vård i form av placering utanför hemmet. Det kan vara i ett familjehem eller på ett hem för vård eller boende, HVB.

Läs mer: Barn och unga i familjehem och HVB. Handbok om socialnämndens ansvar och uppgifter. (2013)

När ett mål eller ärende om vårdnad m.m. har avgjorts Socialnämnden har ansvar för att tillgodose barns och föräldrars särskilda behov av stöd och hjälp efter det att ett mål eller ärende om vårdnad, boende och umgänge eller adoption har avgjorts (5 kap. 1 § SoL). Detta gäller även om det inte funnits någon tvist i ärendet.

Läs mer: Vårdnad, boende och umgänge. (2013)

Insatser till enskilda i form av "service"

Kommunen kan erbjuda insatser till enskilda i form av service (3 kap. 1 § och 6 §§ SoL). Begreppet service definieras inte närmare i SoL. Begreppet har dock behandlats av Barnskyddsutredningen i betänkandet *Lag om stöd och skydd för barn och unga* s. 384 ff. (SOU 2009:68). Utredningen anförde bland annat följande om begreppet.

Service är inte individanpassat utan lika för alla, det vill säga följer ett givet program, och det bygger på att individer själva söker upp verksamheten, även om det kan ske efter en rekommendation.¹⁷¹

Serviceinsatser kan i sig vara riktade till enskilda individer. Men om den insats som erbjuds är anpassad till den enskildes behov och förutsätter någon form av prövning av det aktuella behovet är insatsen inte att anse som service. Då kan den endast beviljas med stöd av 4 kap. 1 § SoL.¹⁷²

Enligt Barnskyddsutredningens betänkande *Lag om stöd och skydd för barn och unga* (SOU 2009:68) har utvecklingen av serviceinsatser i kommunerna både välkomnats och ifrågasatts. När det gäller serviceinsatser till barn har utvecklingen av dessa ibland ansetts stå i strid med socialtjänstens skyldighet att utreda barns behov av skydd och stöd.¹⁷³

Barnskyddsutredningen har konstaterat att kommunallagen (1991:900) inte anses ge kommuner befogenhet att ge riktat individu-

¹⁷¹ SOU 2009:68 s. 386

¹⁷² Jfr RÅ 1991 ref 61

¹⁷³ Prop. 2012/13:10 s.107

ellt stöd åt enskilda personer utöver det bistånd som regleras i SoL. Detta eftersom kommuner och landsting ska behandla sina invånare lika om det inte finns sakliga skäl för annat. Den kommunalrättsliga likställighetsprincipen innebär till exempel att det inte får förekomma någon dold behovsprövning. Därför måste insatser i form av service vara öppna för alla som tillhör den grupp verksamheten vänder sig till.¹⁷⁴

Läs mer: Handläggning och dokumentation inom socialtjänsten (2015)

¹⁷⁴ Se prop. 2012/13:10 s. 107-108

Planera insatser

I det här kapitlet beskrivs hur socialnämnden planerar för vilka insatser som kan tillgodose det behov som konstaterats i utredningen. När socialnämnden planerar en insats är barnets och vårdnadshavarnas delaktighet lika viktig som tidigare i processen. Planeringen underlättas om barnet och vårdnadshavarna är med vid utformningen av stödet och ges kunskap om vilka möjligheter det finns att välja utförare.

Många gånger går planeringen av insatser parallellt med utredningens avslutande skede.

Uppdrag till utföraren

Den som ska utföra insatsen behöver få tillräckligt med information för att kunna genomföra det fattade beslutet på ett ändamålsenligt sätt. Vilka uppgifter nämnden behöver lämna ut beror på omständigheterna i det enskilda ärendet. Om uppgifterna som ska lämnas till utföraren omfattas av sekretess behöver nämnden inhämta barnets och eller vårdnadshavarens samtycke för att lämna ut uppgifterna eller annars pröva möjligheten att lämna ut uppgifter enligt bestämmelser i OSL.

Det är viktigt att barnet, utifrån ålder och mognad, och vårdnadshavaren är delaktiga vid uppdragsutformningen. Barnet har enligt 11 kap. 10 § SoL rätt till att uttrycka sin åsikt och få relevant information.

Dokumentation av uppdrag till utföraren

5 kap. 22 § SOSFS 2014:5

Nämndens uppdrag till en utförare ska dokumenteras och innehålla uppgifter om den enskildes namn, personnummer och andra kontaktuppgifter samt uppgifter som anges i 4 kap. 4 § andra stycket och 4 kap. 5 §.

Dokumentationen av nämndens uppdrag ska också innehålla uppgifter om

1. vilken bedömning som nämnden har gjort av den enskildes behov,
2. vad som ingår i uppdraget,
3. vilket eller vilka mål som gäller för insatsen,
4. former för uppföljning i det enskilda fallet,
5. vilken information som efter en prövning enligt bestämmelserna i offentlighets- och sekretesslagen, 15 kap. 1 § SoL eller 29 § LSS ska återföras till nämnden i samband med att insatsen avslutas, och
6. namn och kontaktuppgifter till ansvarig handläggare hos nämnden.

Av dokumentationen ska det framgå när uppdraget, efter en prövning enligt bestämmelserna i offentlighets- och sekretesslagen, har lämnats till utföraren.

För att tydliggöra uppdraget som ska genomföras ska socialnämnden dokumentera det uppdrag som lämnas till utföraren av insatsen. Av uppdragsbeskrivningen ska det bland annat framgå vad som ingår i uppdraget och de mål som gäller för insatsen. Vidare ska det framgå former för uppföljning i det enskilda fallet och vilken information utföraren av insatsen ska lämna till socialnämnden när insatsen avslutas (5 kap. 22 § SOSFS 2014:5).

Genomförandeplan vid öppna insatser

När det gäller beslut om insatser enligt 3 kap. 6 b § SoL i form av kontaktperson, kontaktfamilj eller särskilt kvalificerad kontaktperson

bör *socialnämnden* i samråd med den enskilde och uppdragstagaren dokumentera uppgifter om hur insatsen ska genomföras i en genomförandeplan. Detta framgår av Socialstyrelsens allmänna råd till 5 kap. 22 § SOSFS 2014:5.

När det gäller andra biståndsbedömda öppenvårdsinsatser än de som regleras i 3 kap. 6 b § SoL bör *den som utför* insatsen upprätta en genomförandeplan. Planen bör upprättas med utgångspunkt från den beslutande nämndens uppdrag till utföraren. Detta framgår av allmänt råd i 6 kap. 2 § SOSFS 2014:5. I bestämmelsen ges även ytterligare rekommendationer om vad en genomförandeplan bör innehålla.

När en genomförandeplan utarbetas är barnets och vårdnadshavarens delaktighet viktig för att insatsen ska ge så goda förutsättningar som möjligt. Barnet ska ges information om vad de beslutade insatserna innebär för hans eller hennes del. Barnet ska också ges möjlighet att uttrycka sin inställning till de planerade insatserna (jfr 11 kap. 10 § SoL).

Individuell plan

2 kap. 7 § SoL

När den enskilde har behov av insatser både från socialtjänsten och från hälso- och sjukvården ska kommunen tillsammans med landstinget upprätta en individuell plan. Planen ska upprättas om kommunen eller landstinget bedömer att den behövs för att den enskilde ska få sina behov tillgodosedda, och om den enskilde samtycker till att den upprättas. Arbetet med planen ska påbörjas utan dröjsmål.

Planen ska när det är möjligt upprättas tillsammans med den enskilde. Närstående ska ges möjlighet att delta i arbetet med planen, om det är lämpligt och den enskilde inte motsätter sig det.

Av planen ska det framgå

1. vilka insatser som behövs,
2. vilka insatser respektive huvudman ska svara för,
3. vilka åtgärder som vidtas av någon annan än kommunen eller landstinget, och
4. vem av huvudmännen som ska ha det övergripande ansvaret för planen.

Individuell plan brukar i många sammanhang kallas samordnad individuell plan (SIP). De särskilda bestämmelserna om denna plan finns i 2 kap. 7 § SoL och 3 f § HSL.

Bestämmelserna ska tillämpas när den enskilde har behov av insatser från både socialtjänsten och hälso- och sjukvården, förutsatt att kommunen eller landstinget bedömer att planen behövs för att den enskilde ska få sina behov tillgodosedda. Ett annat krav är att den enskilde ska samtycka till eller efterfråga att planen upprättas.

Syftet med den individuella planen är att säkerställa samarbetet mellan huvudmännen och den enskilde, så att personens behov av hälso- och sjukvård och socialtjänst tillgodoses.¹⁷⁵

När det gäller ungdomar med omfattande psykosociala behov bör landstinget och kommunen enligt förarbetena utgå ifrån att det finns behov av en individuell plan.¹⁷⁶

Om det redan finns en plan, antingen på grund av en annan bestämmelse eller på frivillig grund, behövs ingen ny plan så länge samtliga föreskrivna krav är uppfyllda.¹⁷⁷ Exempel på en sådan annan plan kan vara en genomförandeplan.

¹⁷⁵ Proposition 2008/09:193 Vissa psykiatrirfrågor m.m. s. 30

¹⁷⁶ Prop. 2008/09:193 s. 30

¹⁷⁷ Se prop. 2008/09:193 s. 26

Följa upp beslutade insatser

I det här kapitlet beskrivs vilket ansvar socialnämnden har för att följa upp biståndsbedömda öppenvårdsinsatser.

Uppföljningsansvar

Uppföljningen av socialnämndens insatser har flera syften. Förutom att ge struktur, kontinuitet och delaktighet i insatsen skapar uppföljningen ett värdefullt och nödvändigt underlag för kunskaps- och metodutveckling.¹⁷⁸

Kvaliteten i socialnämndens verksamheter ska systematiskt och fortlöpande utvecklas och säkras (3 kap. 3 § SoL). Enligt 3 kap. 5 § SoL ska socialnämndens insatser för den enskilde utformas och genomföras tillsammans med honom eller henne och vid behov i samverkan med andra samhällsorgan och med organisationer och andra föreningar. Enligt SOSFS 2011:9 ska den som bedriver socialtjänst med stöd av ledningssystemet planera, leda, kontrollera, följa upp, utvärdera och förbättra verksamheten. Dessutom följer av 6 kap. 7 § kommunallagen ett generellt krav på uppföljning och kontroll.¹⁷⁹

Av 2 kap. 1 § och 5 kap. 2 § SOSFS 2011:9 framgår att nämnden ska utöva egenkontroll över verksamheten. Det innebär att nämnden systematiskt ska följa upp och utvärdera verksamhetens resultat och kontrollera att verksamheten bedrivs enligt ledningssystemets processer och rutiner.

Det saknas tydliga krav i SoL på uppföljning av öppna insatser med undantag av kontaktperson, kontaktfamilj och särskild kvalificerad kontaktperson, se nästa rubrik. Socialnämnden har dock ett ansvar att följa upp sina insatser vilket framgår av 3 kap. 3 och 5 §§ SoL och SOSFS 2011:9. I förarbeten framhåller regeringen att det är ett grundläggande kvalitetskrav att beslutade öppna insatser ska följas regelbundet av socialnämnden under genomförandet av insatsen, tillsammans med den som utför insatsen och berörda barn och familjer. När

¹⁷⁸ Prop. 2012/13:10 s. 102

¹⁷⁹ Prop. 2012/13:10 s. 102

det gäller uppföljning efter avslutad frivillig öppen insats förutsätts att frivilliga överenskommelser görs vid behov.¹⁸⁰

Det är enligt förarbetena viktigt att barn själva får uttrycka sina åsikter i samband med uppföljningar och utvärderingar av beslut och åtgärder som rör dem, till exempel när det gäller det stöd eller den vård de får.¹⁸¹

Av SOSFS 2014:6 framgår att socialnämnden bör verka för att barnet och dess vårdnadshavare eller den unge är delaktiga vid uppföljningen av en öppen insats som har beviljats enligt 4 kap. 1 § SoL.

Uppföljningen bör enligt SOSFS 2014:6 vidare göras i samråd med den som utför insatsen. Utgångspunkten för uppföljningen av insatsen bör vara de mål som finns beskrivna i det underlag som ligger till grund för beslutet samt den individuella planen enligt 2 kap. 7 § SoL eller genomförandeplanen, om sådana finns.

Särskilt uppföljningsansvar

3 kap. 6 c § SoL

Socialnämnden ska kontinuerligt följa hur insatser som avses i 6 b § genomförs när dessa har beviljats barn och ungdom

Insatser i form av kontaktperson, kontaktfamilj och särskilt kvalificerad kontaktperson ska kontinuerligt följas av nämnden. Anledningen till att just dessa insatser är särskilt utpekade i lagen är bland annat att de ofta pågår under en lång tid och att de kan vara relativt ingripande i barnets liv.¹⁸²

Barnskyddsutredningen redovisar från studier att om att barn och ungdomar som får kontaktperson eller kontaktfamilj är en högriskgrupp för att senare placeras i dygnet-runt-omsorg.¹⁸³

¹⁸⁰ Prop. 2012/13:10 s. 102-103

¹⁸¹ Prop. 2009/10:232 s. 17

¹⁸² Prop. 2012/13:10 s. 103

¹⁸³ Prop. 2013/13:10 s. 103 och SOU 2009:68 s 370-379

Dokumentera uppföljningen

Det är viktigt att socialnämnden regelbundet följer upp beslutade insatser på ett strukturerat sätt. Den som bedriver socialtjänst ska med stöd av ledningssystemet planera, leda, kontrollera, följa upp, utvärdera och förbättra verksamheten (3 kap. 2 § SOSFS 2011:9).

Uppföljningen ska dokumenteras både av nämnden och av den som utför insatsen. Av dokumentationen bör det bland annat framgå när och på vilket sätt insatsen har följts upp. Om nämnden har använt sig av någon form av standardiserad bedömningsmetod bör det beskrivas (se 5 kap. 23 § och 6 kap. 4 § SOSFS 2014:5).

Av dokumentationen ska det också framgå om den enskilde har framfört några klagomål på handläggningen av ett ärende och i så fall vilka åtgärder som har vidtagits av nämnden. Detsamma gäller klagomål som har framförts av den enskilde och som gäller genomförandet av en insats (5 kap. 23 SOSFS 2014:5).

Om behoven hos barnet förändras på ett sätt som gör att nämnden bedömer att insatsen inte längre motsvarar barnets behov, ska detta dokumenteras tillsammans med information om vilka åtgärder som nämnden har vidtagits av nämnden för att anpassa insatsen till barnets behov (5 kap. 24 SOSFS 2014:5).

Om barnet flyttar under pågående insats

Om barnet eller familjen flyttar från kommunen när en insats pågår, kan ärendet i vissa fall flyttas över till den nya kommunen. En överflyttning av pågående frivilliga insatser förutsätter dock samförstånd med familjen om fortsatta insatser.

Läs mer: Handläggning och dokumentation inom socialtjänsten (2015)

Det kan uppstå situationer där vårdnadshavarna eller barnet inte önskar någon fortsatt insats, trots att socialnämnden bedömer att barnet har behov av den. I dessa fall behöver nämnden överväga om en anmälan enligt 14 kap. 1 § SoL behöver göras till den kommun dit familjen flyttar.

Förebyggande insatser enligt LVU

I det här kapitlet beskrivs hur LVU kan användas i förbyggande arbete. Vissa förebyggande insatser kan under särskilda förutsättningar ges med stöd av LVU utan att det finns ett beslut om vård enligt samma lag. I lagtexten används enbart begreppet unga för alla personer under 20 år, i texten nedan används begreppen barn och unga.

22 § LVU

Om det kan antas att den som är under 20 år till följd av ett beteende som avses i 3 § kommer att behöva beredas vård enligt denna lag om beteendet fortsätter och det stöd eller den behandling som den unge behöver inte kan ges med samtycke av den unge själv, om han eller hon har fyllt 15 år, och av den unges vårdnadshavare, får socialnämnden besluta

1. att den unge ska hålla regelbunden kontakt med en särskilt kvalificerad kontaktperson som socialnämnden utsett, eller
2. att den unge ska delta i behandling i öppna former inom socialtjänsten.

När ett sådant beslut meddelas ska en särskild behandlingsplan finnas.

Bestämmelserna i 13 § första och tredje styckena samt 21 § första och tredje styckena gäller i tillämpliga delar också i fråga om beslut enligt första stycket. Prövning enligt 13 § tredje stycket av frågan om sådant beslut ska upphöra att gälla ska ske första gången inom sex månader från dagen för nämndens beslut.

I 22 § LVU finns bestämmelser om förebyggande insatser. Bestämmelsen innebär att socialnämnden kan besluta att den som är under 20 år ska hålla kontakt med en särskilt kvalificerad kontaktperson eller delta i behandling i öppna former inom socialtjänsten.

När kan LVU användas förebyggande?

Två förutsättningar måste vara uppfyllda för att vård med stöd av 22 § LVU ska kunna bli aktuell. Den ena förutsättningen är att det kan antas att barnet eller den unge till följd av ett beteende som avses i 3 § LVU kommer att behöva beredas vård om beteendet fortsätter. Den andra förutsättningen är att det inte finns samtycke till behövligt stöd eller behandling.

Av förarbetena framgår att syftet med bestämmelsen är att nämnden ska kunna gripa in oberoende av samtycke i ett tidigare skede än då en ansökan om vård måste göras. Behövlig behandling kan ges medan barnet eller den unge bor kvar i hemmet. Det torde enligt förarbetena kunna förutsättas att barnets vårdnadshavare kan motiveras till att medverka i behandlingen. Nämnden kan dock fatta beslut om att bevilja förebyggande insatser även om vårdnadshavarna inte samtycker.¹⁸⁴

Nämndens bedömning får inte grundas på endast lösa förmodanden eller en allmän oro. Antagandet att förutsättningar för vård enligt LVU kommer att uppfyllas om något ingripande inte sker måste bygga på fastare grund än rent tillfälliga beteenden hos barnet eller den unge. Möjligheten till beslut enligt paragrafen ska användas först efter noggrant övervägande i varje enskilt fall. Ett sådant beslut får aldrig bli ett rutinemässigt inslag i nämndens arbete för barn och unga.¹⁸⁵

Beslutet gäller omedelbart (40 § LVU).

Ett beslut enligt 22 § LVU upphör att gälla senast när den unge fyller 21 år (se 22 § tredje stycket och 21 § LVU).

Behandlingsplan

Enligt 22 § andra stycket LVU ska det finnas en behandlingsplan när socialnämnden beslutar om en förebyggande insats med stöd av LVU. Behandlingsplanen bör enligt förarbetena beskriva

- de insatser nämnden tidigare gjort
- barnets eller den unges nuvarande situation

¹⁸⁴ Se proposition 1984/85: 171 om särskilda insatser inom socialtjänsten för ungdomar i samband med missbruk och kriminalitet m.m. s. 23-24 och s. 41

¹⁸⁵ Se prop. 1984/85:171 s. 41

- det behandlingsbehov som finns
- formerna för det stöd och den behandling som nämnden planerar för barnet eller den unge, både under den tid som beslutet ska omfatta och under tiden därefter.¹⁸⁶

Det ingår även i nämndens ansvar att klargöra för barnet eller den unge vilka följder ett fortsatt destruktivt beteende kan få, och vilka möjligheter som står till buds för nämnden.¹⁸⁷

Vidare framgår av förarbetena att planen så långt som möjligt bör upprättas i samråd med den unge eller barnet och dess vårdnadshavare. Den bör bygga på en helhetsbedömning av barnets eller den unges situation och innehålla mål och delmål som upplevs som realistiska av den unge eller barnet och dess vårdnadshavare.¹⁸⁸

Om beslutet inte följs

Om den unge inte följer innehållet i behandlingsplanen är detta enligt förarbetena inte ensamt ett tillräckligt skäl för nämnden att ansöka om vård med stöd av LVU. Det ligger i sakens natur att förhållandena ibland kan utvecklas så att det finns skäl för nämnden att överväga att ansöka om vård utanför hemmet. I andra situationer kan i stället den lämpligaste åtgärden vara att revidera behandlingsplanen. Socialnämnden har även ett ansvar för att informera den unge om konsekvenserna av ett fortsatt destruktivt beteende.¹⁸⁹

Om situationen utvecklas på sådant sätt att ett omedelbart omhändertagande kommer till stånd upphör beslutet enligt 22 § LVU att gälla. Beslutet om de förebyggande insatserna upphör också när förvaltningsrätten bifaller en ansökan om vård. Om rätten däremot avslår en sådan ansökan kommer beslutet om förebyggande insatser att bestå. Detta framgår av 23 § LVU.

Omprövning, överklagande och upphörade

Beslutet om förebyggande insats ska omprövas senast sex månader från dagen för nämndens beslut. Därefter ska insatsen omprövas fort-

¹⁸⁶ Se prop. 1984/85: 171 s. 27 och 41

¹⁸⁷ Se prop. 1984/85: 171 s. 27 och 41

¹⁸⁸ Se prop. 1984/85: 171 s. 24

¹⁸⁹ Se prop. 1984/85:171 s. 27

löpande inom sex månader från den föregående omprövningen (22 § tredje stycket LVU). Insatsen ska även omprövas när den unge, ett barn som har fyllt 15 år eller dennes vårdnadshavare begär detta.¹⁹⁰

Beslutet om förebyggande vård eller en omprövning av ett sådant beslut kan överklagas (41 § LVU).

¹⁹⁰ Prop. 1984/85 s. 43

Del 5

Brott mot barn

Brott mot barn

I den här delen beskrivs de särskilda krav på handläggningen som kan krävas när ett barn misstänks vara utsatt för brott.

Vid misstanke om brott mot barn

Det finns ärenden som i vissa avseenden kan kräva en särskild handläggning. Den kan handla om att det framkommer att ett barn kan ha utsatts för brott, exempelvis våld eller sexuella övergrepp av en närstående person. Socialnämnden kan få kännedom om det misstänkta brottet antingen när de får in en anmälan om ett barn som kan fara illa eller när de själva genomför en utredning om ett barn.

5 kap. 11 § SoL

Till socialnämndens uppgifter hör att verka för att den som utsatts för brott och dennes närstående får stöd och hjälp.

Socialnämnden ska särskilt beakta att kvinnor som är eller har varit utsatta för våld eller andra övergrepp av närstående kan vara i behov av stöd och hjälp för att förändra sin situation.

Socialnämnden ansvarar för att ett barn, som utsatts för brott, och dennes närstående får det stöd och den hjälp som de behöver.

Socialnämnden ska också särskilt beakta att ett barn som bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot närstående är offer för brott och ansvara för att barnet får det stöd och den hjälp som barnet behöver.

Brottsoffer enligt SoL

Socialnämnden har ett ansvar för att skydda barn som far illa eller riskerar att fara illa (5 kap. 1 § SoL). Nämnden ska bland annat särskilt beakta att barn som har bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot närstående vuxna är offer för brott och kan vara i behov av stöd och hjälp. Detta framgår av 5 kap. 11 § SoL.

”Våld eller andra övergrepp” avser i detta sammanhang systematisk misshandel och andra övergrepp som till exempel omfattas av de

bestämmelser om kvinnofridsbrott som finns i 4 kap. 4 a § brottsbalken, BrB.191 Flera enskilda handlingar, som i sig är straffbara, kan tillsammans utgöra ett brott med högre straffvärde än de enskilda gärningarna var för sig. De brottsliga gärningar som avses är exempelvis misshandel, människohandel, olaga tvång, olaga hot, kränkande fotografering, sexuellt ofredande samt sexuellt utnyttjande.

Läs mer: Sex mot ersättning- utbildningsmaterial om stöd och skydd till unga. (2015)

Ett barn som bevittnar våld är också ett offer för brott. Att ha bevittnat våld innebär att barnet har sett eller hört den brottsliga gärningen begås.¹⁹²

Läs mer: Våld- Handbok om socialnämndens och hälso- och sjukvårdens arbete med våld i nära relationer (2015)

Vem betraktas som närstående?

Utgångspunkten för om någon enligt 5 kap. 11 § SoL ska betraktas som närstående eller inte, är om det föreligger en nära och förtroendefull relation mellan honom eller henne och den som utsatts för brottet. Begreppet närstående kan enligt förarbetena till exempel omfatta följande personer:

- make, maka, sambo, pojk- och flickvän som en person har ett mer fast och varaktigt förhållande med
- föräldrar och fosterföräldrar
- mor- och farföräldrar, mosttrar och fastrar, syskon
- barn och barnbarn.

Bedömningen av vem som är närstående ska göras utifrån familje- och levnadsförhållandena i det enskilda fallet.¹⁹³

¹⁹¹ Se proposition 2006/07:38 Socialtjänstens stöd till våldsutsatta kvinnor s. 31

¹⁹² Proposition 2005/06:166 Barn som bevittnat våld s. 16–17 och prop. 2006/07:38 s. 29

¹⁹³ Se prop. 2006/07:38 s. 31 och s. 46

Socialnämndens ansvar vid misstanke om brott mot barn

Ett barn som misstänks vara utsatt för brott ska skyddas, stödjas och vid behov få insatser. Även övriga familjemedlemmar kan behöva stöd och behandling. I vilken ordning de olika åtgärderna vidtas beror på omständigheterna i det enskilda fallet.

I förarbetena betonas att nämndens ansvar att ge stöd och hjälp är helt oberoende av om det gjorts någon polisanmälan eller inte.¹⁹⁴

Läs mer: Våld- Handbok om socialnämndens och hälso- och sjukvårdens arbete med våld i nära relationer (2015)

Inleda utredning

När socialnämnden får kännedom om att ett barn kan ha utsatts för våld eller andra övergrepp av en närstående eller bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot en närstående ska nämnden utan dröjsmål inleda en utredning om barnets behov av stöd och hjälp. Detta framgår av 6 kap. 1 § SOSFS 2014:4. Se även *Socialnämndens utredningsskyldighet* s. 72.

Om den som begått brott mot barnet är en familjemedlem kan den första kontakten med familjen behöva planeras noga.

När socialnämnden överväger att göra en polisanmälan och den misstänkte gärningspersonen är en närstående, kan nämnden initiera samråd med bland annat polis och åklagare. Läs mer om *Socialnämndens möjlighet att polisanmäla misstänkta brott mot barn* på s. 140. För att inte försvåra eller omöjliggöra en polisutredning kan nämnden behöva ta kontakt med polis eller åklagare innan vårdnadshavaren underrättas om att nämnden har inlett en utredning. Se också *Särskilda skäl till att inte genast underrätta vårdnadshavaren* s. 78.

Bedöm barnets behov av skydd

När ett barn kan ha utsatts för våld eller andra övergrepp av en närstående eller bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot en närstående ska socialnämnden bedöma risken för att barnet kommer att

¹⁹⁴ Jfr prop. 2006/07:38 s. 27

utsättas för eller bevittna ytterligare våld (6 kap. 1 § SOSFS 2014:4). Även när ett barn har utsatts för våld av sin partner eller har utsatts för hedersrelaterat våld ska nämnden bedöma risken för ytterligare våld (5 kap. 1 § SOSFS 2014:4)

Om informationen om barnet har kommit i form av en anmälan gäller också regler om att en omedelbar skyddsbedömning ska göras genast enligt vad som framgår av 11 kap. 1 a § SoL, se s. 49.

Om socialnämnden bedömer att barnets skydd inte är garanterat kan det finnas anledning för socialnämnden att överväga ett omhändertagande av barnet enligt LVU. Om barnet kan få ett fullgott skydd genom frivilliga åtgärder med samtycke från vårdnadshavarna behöver nämnden inte tillämpa LVU.

Det kan finnas behov av att kunna begränsa barnets umgänge med vårdnadshavare eller att hålla barnets vistelseort hemlig. För detta krävs ett beslut om vård enligt LVU (se 14 § LVU), om man inte kan få till stånd en frivillig överenskommelse.

Läs mer: Våld- Handbok om socialnämndens och hälso- och sjukvårdens arbete med våld i nära relationer (2015)

Utreda barnets behov

Socialnämnden har till uppgift att oberoende av polisutredningen och åklagarens bedömning bilda sig en uppfattning om barnets behov av insatser för skydd eller stöd och inleda utredning enligt 11 kap. 1 § SoL.¹⁹⁵ Se *Planera en utredning* s. 85 och *Genomföra en utredning* s. 89.

Socialnämndens uppgift är att utreda barnets och familjens situation samt barnets behov av hjälp och skydd och polisens uppgift är att utreda om det har begåtts något brott.¹⁹⁶

Ett barn kan vara i behov av stöd av socialnämnden oavsett polisens och åklagarens ställningstagande med anledning av polisanmälan. Det är viktigt att socialnämnden fullgör sin utredningsskyldighet även i ärenden där någon förundersökning inte inleds eller läggs ner liksom vid en friande dom. Att en förundersökning läggs ner behöver inte innebära att ett brott inte är begånget. Det kan vara så att bevis-

¹⁹⁵ Se JO 1996/97 s. 258

¹⁹⁶ JO:s beslut den 27 mars 2013, dnr 2827-2012

ningen inte räcker för att åklagaren ska kunna föra utredningen vidare till åtal. Om en förundersökning om brott mot barn läggs ner kan åklagarmyndigheten bjuda in till ett möte. Här kan socialnämnden få viktig information för sitt fortsatta utredningsarbete.

Om det under socialnämndens fortsatta utredning framkommer nya uppgifter, som styrker ett misstänkt övergrepp, kan ny kontakt tas med polis eller åklagare.

Läs mer: Brottsoffer och deras närstående, socialtjänstens ansvar för att ge stöd och hjälp. (2012)

Stödja barnet och familjen

Alla barn, som har utsatts eller misstänks ha varit utsatta för våld, sexuella övergrepp eller våld i familjen, kan behöva få krisbearbetning. Barns behov av mer långvarig behandling är beroende av omständigheterna i det enskilda fallet. Det är barn- och ungdomspsykiatri respektive vuxenpsykiatri som bedömer och tillgodoser behovet av psykoterapeutisk behandling.

Av 5 kap. 11 § SoL framgår att socialnämnden har ansvar för att ett barn som utsatts för brott, och dennes närstående får det stöd och den hjälp som de behöver. Nämnden ska också särskilt beakta att ett barn som bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot närstående är offer för brott och ansvara för att barnet får det stöd och den hjälp som barnet behöver.

Stödet kan på en grundläggande nivå vara information och samtal om vad som kommer att hända fortsättningsvis och hur situationen kan hanteras. Nämnden kan med anledning av sina iakttagelser inleda utredning enligt 11 kap. 1 § SoL angående familjemedlemmarnas behov av insatser.

När det gäller barn som har utsatts för våld eller andra övergrepp av sin partner eller är utsatt för hedersrelaterat våld ska socialnämnden erbjuda insatser akut och på kort och lång sikt med utgångspunkt i behovet av skydd, stöd och hjälp. Utredningen, inklusive riskbedömningen, ska ligga till grund för bedömningen av vilka insatser som ska erbjudas (7 kap. 1 § SOSFS 2014:4).

Om ett våldsutsatt barn eller ett barn som bevittnat våld behöver stöd och hjälp med anledning av våldet, akut eller på kort eller lång sikt, ska socialnämnden erbjuda barnet insatser med utgångspunkt i

dess olika behov av skydd, råd och stöd och vård och behandling (7 kap. 3 § SOSFS 2014:4).

Socialnämnden bör med utgångspunkt i barnets behov kunna erbjuda insatser dels till våldsutövande föräldrar, dels till andra våldsutövande vuxna som bor tillsammans med barn. Insatserna bör syfta till att våldet upphör och att våldsutövaren får en ökad förståelse för hur våld påverkar barn. De bör genomföras med beaktande av barnets behov av trygghet och säkerhet. Detta framgår av allmänna råd till 7 kap. 3 § SOSFS 2014:4.

Nämnden bör vidare kunna erbjuda våldsutövare insatser som syftar till att de förändrar sitt beteende och upphör med att utöva våld. Insatserna bör genomföras med beaktande av behovet av trygghet och säkerhet hos våldsutsatta och barn som bevittnat våld (allmänna råd till 7 kap. 3 § SOSFS 2014:4).

Initiera samverkan

När det gäller barn som far illa eller misstänks fara illa är det socialnämnden som har ett allmänt ansvar för att aktivt verka för att samverkan kommer till stånd. Detta ansvar framgår av 5 kap. 1 a § SoL. Samverkan internt och externt är viktigt såväl i ett inledande skede som under den fortsatta handlägningsprocessen.

Berörda myndigheter har olika ansvar

I såväl socialnämndens som polis- och åklagarmyndighetens uppgifter ingår att genomföra utredningar när det finns misstankar om våld mot barn. Myndigheterna har olika roller och de både måste och bör i viss utsträckning samarbeta enligt JO.

Socialnämndens uppgift är att utreda barnets och familjens situation samt barnets behov av hjälp och skydd.

De brottsutredande myndigheterna ska genom förundersökning utreda om ett brott har begåtts och finna en gärningsman.¹⁹⁷

Olika former av samverkan

En samverkan kring ett barn som kan ha varit utsatt för brott kan ske i samrådande eller samordnande syfte. Ett samråd kan ske av identifierat för konsultation. Ett samråd kan också ske för *samordning av insatser, planering och arbetsfördelning* i ärenden där utredningar pågår inom olika de inblandande myndigheterna.

¹⁹⁷ JO:s beslut den 27 mars 2013, dnr 2827-2012

När socialnämnden har inlett en utredning och polisen mottagit en polisanmälan kan det krävas visst informationsutbyte mellan dessa och andra myndigheter för att kunna samordna olika åtgärder.

När det rör våldsutsatta barn och barn som bevittnat våld finns särskilda krav på samverkan i 3 kap. 9-10 §§ SOSFS 2014:4. Enligt dessa bestämmelser ska socialnämnden bland annat samverka för att skapa förutsättningar för att samordna insatser så att insatserna inte motverkar varandra. Om insatser ges till flera i en familj, ska samtliga insatser samordnas. Detta ska göras med beaktande av behovet av trygghet och säkerhet hos våldsutsatta och barn som bevittnat våld.

Socialtjänstens möjlighet att polisanmäla misstänkta brott mot barn

I det här kapitlet beskrivs socialnämndens möjlighet att anmäla till polis om de misstänker att ett barn kan vara utsatt för ett brott.

Vissa brott bör anmälas till polisen

SOSFS 2014:6

Om det finns en misstanke om brott mot ett barn enligt 3, 4 eller 6 kap. brottsbalken eller lagen (1982:316) med förbud mot könsstympning av kvinnor, bör en polisanmälan skyndsamt göras, såvida det inte strider mot barnets bästa. Om det är oklart huruvida en polisanmälan ska göras, bör polis eller åklagare konsulteras.
/.../

Misstanke om vissa brott mot barn bör skyndsamt polisanmälas om det inte strider mot barnets bästa. Om socialnämnden är osäker på om en polisanmälan ska göras, bör de konsultera polis eller åklagare. Polisanmälan bör göras skriftligt, men vid brådska fall kan en muntlig anmälan göras som senare kompletteras med en skriftlig (SOSFS 2014:6).

När socialnämnden tar ställning till om en polisanmälan ska göras är omständigheterna i det enskilda fallet avgörande. JO har bedömt att det bland annat beror på barnets behov av skydd, brottets svårighetsgrad, barnets relation till den misstänkte gärningsmannen och hur barnet skulle reagera om en anmälan gjordes.¹⁹⁸ JO har även uttalat att socialnämnden inte bör göra någon mer omfattande utredning av frågan innan de tar ställning till om en polisanmälan bör göras.¹⁹⁹

När socialnämnden anmäler en misstanke om brott mot ett barn behöver det inte finnas någon misstänkt gärningsperson, utan det är

¹⁹⁸ Se JO:s ämbetsberättelse 2011/12 s. 326

¹⁹⁹ Se JO:s ämbetsberättelse 2012/13 s. 288

just misstanken om ett brott som anmäls. Socialnämndens polisanmälan kräver inte att vårdnadshavaren eller barnet samtycker, inte heller att dessa informeras i förväg.

Om socialnämnden har fått kännedom om att barn kan ha varit utsatt för de brott som anges ovan, men har avstått från att göra en polisanmälan, bör skälen till detta framgå av barnets journal (se allmänna råd till 4 kap. 11 § SOSFS 2014:5).

Sekretessbrytande regler

Huvudregeln är att det inom socialtjänsten råder sekretess för uppgift om enskilds personliga förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående lider men (26 kap. 1 § OSL). Sekretessen hindrar därför socialnämnden att anmäla brott om det inte finns särskilt lagstöd för att bryta den gällande sekretessen.

Socialnämnden har dock genom undantagsbestämmelsen i 10 kap. 21 § OSL en möjlighet att polisanmäla de brott som anges i SOSFS 2014:6.

Sekretess hindrar inte heller att en uppgift lämnas till en åklagarmyndighet eller polismyndighet vid misstanke om brott som avser överlåtelse av narkotika eller dopningsmedel eller icke ringa fall av olovlig försäljning eller anskaffning av alkoholhaltiga drycker till någon som inte har fyllt 18 år (se 10 kap. 22 § OSL).

Skäl för polisanmälan

I detta avsnitt beskrivs några exempel på varför socialnämnden bör göra en polisanmälan.

Rättsprocessen är viktig för barnets behov av skydd, rättsäkerhet och rätt till skadestånd

En polisanmälan krävs för att ett brott ska kunna utredas. Brottsutredningen är viktig av flera skäl:

- En brottsutredning kan många gånger vara till hjälp för att socialnämnden ska kunna ta ställning till rätt form av skydd eller stöd för barnet.
- Ett barn som blivit utsatt för ett brott har rätt att få brottet utrett.

- Barnet har rätt att få ett skadeståndsyrkande utrett och kan under vissa förutsättningar ha rätt till brottskadeersättning enligt brotts-skadelagen (2014:322).

Prevention

En polisanmälan kan bidra till att skydda såväl det aktuella barnet som andra barn från brott av den misstänkte gärningspersonen.

Den misstänktes intresse

Det ligger också i den misstänktes intresse att det misstänkta brottet utreds professionellt, det vill säga av de myndigheter som har till uppgift att utreda och beivra brott.²⁰⁰

Om nämnden avstår från eller avvaktar med en polisanmälan

Socialnämnden kan bedöma att de behöver avstå från eller avvakta med att göra polisanmälan. I dessa fall är det viktigt utifrån en skyddsaspekt för barnet eller den unge, att handläggaren fortlöpande under utredningstiden överväger om en anmälan ändå behöver göras.

Nämndens bedömning kan ändras vid informationsinsamlandet under utredningstiden eller om det kommer in ytterligare anmälningar till nämnden. Den ändrade bedömningen kan motivera en polisanmälan.

Läs mer: Socialnämndens ansvar för polisanmälan vid misstanke om brott mot barn. (2012)

Vem ska göra en polisanmäla?

Frågan om vem som ska polisanmäla misstanken om att ett barn har blivit utsatt för brott, är inte närmare reglerad. Var och en som uppmärksammar att ett barn blir utsatt för ett brott kan anmäla detta till polisen. Det finns alltså inget som hindrar vare sig socialnämnden, vårdnadshavaren eller någon annan att göra en polisanmälan.

Om den misstänkte gärningspersonen är en familjemedlem eller en närstående kan det vara enklare för de inblandade att socialnämnden

²⁰⁰ JO:s ämbetsberättelse 2011/12 s. 326

gör polisanmälan. Flera faktorer kan göra det svårt för en vårdnadshavare att göra anmälan i ett sådant fall, till exempel lojalitetskonflikt, eller rädsla för repressalier.

Vad ska polisanmälan innehålla?

SOSFS 2014:6

Av en polisanmälan om ett misstänkt brott bör det om möjligt framgå:

när och var det misstänkta brottet uppges ha ägt rum, om barnet har uppgivit att han eller hon varit utsatt vid flera tillfällen,

- om det finns någon brottsmisstänkt,
- om nämnden har vidtagit några åtgärder med anledning av det misstänkta brottet, till exempel en läkarundersökning eller en placering utanför det egna hemmet,
- om barnet eller dess vårdnadshavare har informerats om att en anmälan kommer att göras,
- om den brottsmisstänkte känner till att en anmälan kommer att göras,
- vem som har lämnat den information som ligger till grund för anmälan, och
- vem som har beslutat om anmälan.

En polisanmälan bör göras skriftligt på blanketten ”Anmälan om misstanke om brott riktat mot barn” (bilagan) I brådskade fall kan en muntlig anmälan göras som senare kompletteras med en skriftlig.

Som tidigare nämnts är det misstanken om ett brott som anmäls. Socialnämnden kan därför anmäla till polisen att de misstänker att ett barn har varit utsatt för brott, utan att känna till eller ens misstänka vem gärningspersonen är. Nämnden behöver inte heller uppges någon exakt brottsrubricering.

En polisanmälan bör göras skriftligt på en blankett som är framtagen i samråd med Rikspolisstyrelsen (SOSFS 2014:6).

Anmälan utgör grunden för polisens fortsatta arbete och behöver därför innehålla så detaljerad information som möjligt om vad som framkommit och om vem som lämnat informationen. Av SOSFS 2014:6 framgår vilken information som bör finnas med i en anmälan. Utifrån informationen i anmälan avgör förundersökningsledaren om det finns anledning att anta att ett brott har begåtts och om en förundersökning därmed ska inledas.

Om barnet berättat om en specifik händelse kan det vara lämpligt att anmälaren citerar denna. Det är dock viktigt att klart skilja på vad som är barnets berättelse och anmälarens eventuella tolkningar av barnets berättelse.

Att socialnämnden anmäler ett brott till polisen är ett handläggningsbeslut, och det kan inte överklagas.

Polisens förundersökning vid misstanke om brott mot barn

När ett brott kommit till polisens kännedom inleds en förundersökning. Förundersökning är ett annat ord för brottsutredning. Målet är att utreda vem som kan vara misstänkt för brottet och om det finns tillräckliga bevis för att väcka åtal. Hur en förundersökning närmare går till beror naturligtvis mycket på vilken typ av brott som utreds.²⁰¹

Den som leder förundersökningen är ansvarig för att brottet utreds på bästa möjliga sätt. En åklagare leder förundersökningen från det att en viss person skäligen kan misstänkas för brottet. Vid mindre allvarliga brott är det polisen som genomför förundersökningen från början till slut.²⁰²

Hur lång tid tar förundersökningen?

En förundersökning där målsäganden vid tiden för anmälan inte fyllt 18 år ska bedrivas särskilt skyndsamt, om brottet riktats mot målsägandens liv, hälsa, frihet eller frid och om det för brottet är föreskrivet fängelse i mer än sex månader. En förundersökning ska vara avslutad och beslut ska vara fattat i åtalsfrågan så snart det kan ske och inom tre månader efter den tidpunkt då det finns någon som är skäligen misstänkt för brottet. Detta framgår av 2 a § förundersökningskungörelsen (1947:948).

Skäl för att överskrida tidsgränsen kan vara att flera barnförhör behöver hållas eller att det finns flera målsägande eller misstänkta i samma ärende. Enligt Åklagarmyndighetens barnhandbok utgöra organisatoriska svårigheter eller bristande resurser inte sådana skäl.²⁰³

²⁰¹ www.aklagare.se

²⁰² www.aklagare.se

²⁰³ Se Åklagarmyndighetens handbok Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn (2007) s. 15 och JO:s ämbetsberättelse 2005/06 s. 95

Förundersökningssekretess

Sekretess gäller för uppgift som hänför sig till förundersökning i brottmål eller till angelägenhet som avser användning av tvångsmedel i sådant mål eller i annan verksamhet för att förebygga brott, om det kan antas att syftet med beslutade eller förutsedda åtgärder motverkas eller den framtida verksamheten skadas om uppgiften röjs (18 kap. 1 § första stycket OSL).

Under motsvarande förutsättningar gäller sekretess för uppgift som hänför sig till annan verksamhet som syftar till att förebygga, uppdaga, utreda eller beivra brott och som bedrivs av till exempel en åklagarmyndighet eller en polismyndighet (se 18 kap. 1 § andra stycket 2 OSL).

Eftersom sekretessen gäller för uppgift som hänför sig till brottsförebyggande eller brottsbeivrande verksamhet hos de angivna myndigheterna följer sekretessen med uppgiften om den lämnas vidare till en annan myndighet.

Förhör med barn

Polisen genomför förhör med barn som en del av sin utredning. Ett förhör med barn ska planeras och genomföras så att barnet inte kommer till skada. Förhöret ska präglas av hänsyn till barnets bästa och ge barnet möjligheter att under goda betingelser berätta om sina upplevelser.²⁰⁴

JO har uttalat att socialtjänsten inte har rätt att på polisens begäran ta ett barn till förhör utan att det finns ett samtycke till detta från vårdnadshavarna eller särskild företrädare.²⁰⁵

Ibland får socialnämnden närvara vid ett förhör av ett barn genom medhörning. Åklagaren avgör vem som får närvara vid medhörning. Om företrädare för socialnämnden får följa förhöret genom medhörning kan frågan uppstå om nämnden får föra anteckningar över vad som sägs vid förhöret. En dialog mellan förundersökningsledare och socialnämnd kan hållas om hur detaljerade anteckningarna behöver vara och hur dessa sedan hanteras med hänsyn till förundersökningssekretessen.²⁰⁶

²⁰⁴ Se Åklagarmyndighetens handbok Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn (2007) s. 22

²⁰⁵ JO:s ämbetsberättelser 1994/95 s. 292 och 1995/96 s. 89

²⁰⁶ Se Åklagarmyndighetens handbok Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn (2007) s. 22

Läkarundersökning och rättsintyg

Om barnets berättelse eller någon annan information talar för att barnet kan ha utsatts för våld eller sexuellt övergrepp kan en läkarundersökning behöva göras. En läkarundersökning är ofta ett led i en förundersökning som rör övergrepp mot barn.²⁰⁷

Syftet med en läkarundersökning som ett led i en brottsutredning skiljer sig från syftet med en läkarundersökning som ett led i en utredning enligt SoL. Vid en brottsutredning syftar läkarundersökningen till att ta reda på om brott kan styrka. Syftet med en läkarundersökning vid en utredning enligt SoL är vanligtvis att få kunskap om barnets hälsostatus.

I Åklagarmyndighetens barnhandbok anges att en läkarundersökning av en målsägande förutsätter samtycke. När målsäganden är ett barn är det vårdnadshavarens uppgift att ge sitt samtycke. Om barnet har två vårdnadshavare torde – med hänsyn till innehållet i 6 kap. 13 § FB – samtycke krävas från båda. Om en särskild företrädare har förordnats eller om den en vårdnadshavare förordnats att ensam företräda barnet är det denne som ska lämna samtycket. Om barnet med hänsyn till ålder och mognad själv kan ta ställning till läkarundersökning är det barnets samtycke som ska inhämtas.²⁰⁸

I ett rättsintyg dokumenteras kroppsskador hos en person som har råkat ut för ett brott. Ett rättsintyg kan vara ett viktigt bevis vid en rättegång. Dokumentation i form av rättsintyg utfärdas endast på begäran av polismyndighet eller åklagare. Ett rättsintyg får utfärdas utan att den enskilde har samtyckt till detta när det gäller misstanke om brott enligt bland annat 3, 4 eller 6 kap. BrB eller brott som avses i lagen (1982:316) med förbud mot könsstympning av kvinnor, mot någon som inte fyllt 18 år.

Rättsintyg ska som regel hämtas in från en läkare vid rättsmedicinsk avdelning inom Rättsmedicinalverket eller från en läkare som enligt avtal med verket har åtagit sig att utfärda rättsintyg och har genomgått en särskild utbildning.²⁰⁹

²⁰⁷ Se Åklagarmyndighetens handbok Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn (2007) s. 27

²⁰⁸ Se Åklagarmyndighetens handbok Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn (2007) s. 27

²⁰⁹ Se Åklagarmyndighetens handbok Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn (2007) s. 27-28

När barn är brottsoffer

När en rättsprocess rör barn som brottsoffer kan under vissa förutsättningar särskild företrädare eller målsägandebiträde utses.

Barnet kan få en särskild företrädare

En särskild företrädare ska utses om en förundersökning har inletts eller återupptagits i fråga om ett misstänkt brott som kan leda till fängelse har begåtts mot någon som är under 18 år, när

- barnets vårdnadshavare kan misstänkas för brottet eller,
- det kan befaras att vårdnadshavaren på grund av sitt förhållande till den som kan misstänkas för brottet inte kommer att ta till vara barnets rätt (lag (1999:997) om särskild företrädare för barn).

Om barnet har två vårdnadshavare som varken är gifta eller bor tillsammans, och om omständigheterna ovan endast gäller en vårdnadshavare, ska den andre vårdnadshavaren förordnas att ensam ta till vara barnets rätt under förundersökning och rättegång (2 § lagen om särskild företrädare för barn).

Det är tingsrätten som på åklagarens ansökan beslutar om en särskild företrädare (4 § lagen om särskild företrädare för barn). En särskild företrädare ska inte förordnas om det med hänsyn till barnet är obehövt eller annars om annars särskilda skäl talar mot det (1 § lagen om särskild företrädare för barn).

Den särskilda företrädarens uppgifter

Den särskilde företrädarens uppgift är att i vårdnadshavarens ställe, ta till vara barnets rätt under förundersökningen och i efterföljande rättegång (3 § lagen om särskild företrädare för barn). Den särskilde företrädaren träder in enligt förarbetena i stället för vårdnadshavarna. Detta innebär till exempel att om socialnämnden är behjälplig i samband med att barnet ska höras eller läkarundersökas får socialnämnden inte underrätta vårdnadshavarna om detta. Kallelser och under-

rättelser som annars skulle ha ställts till vårdnadshavarna ska skickas till den särskilde företrädaren.²¹⁰

Den särskilda företrädarens uppdrag innebär att han eller hon ska bevaka och beakta barnets intressen samt stödja barnet under utredningen. Det innefattar att ta ställning till om och hur barnet ska ställa in sig förpolisförhör och undergå läkarundersökning i brottsutredande syfte. Om det har väckts allmänt åtal får den särskilda företrädaren även föra barnets skadeståndstalan.²¹¹

Av förarbetena framgår att den särskilda företrädaren ska samråda med personal på förskola, i skola och med andra personer som står barnet nära, liksom med företrädare för socialnämnden och polisen. Genom ett sådant samarbete kan det undvikas att barnet behöver genomgå fler undersökningar och förhör än nödvändigt. Det är viktigt att den särskilde företrädaren skapar en god kontakt med barnet, eftersom det är en förutsättning för att barnets uppfattning ska komma till uttryck och beaktas under förundersökningen. Den särskilde företrädaren bör inte ge sitt samtycke till en utredningsåtgärd om barnet kan ta skada av åtgärden.²¹²

Barnet kan få ett målsägandebiträde

Normalt utses det ett målsägandebiträde för ett barn som har varit utsatt för brott.²¹³ Ett målsägandebiträde bör enligt Åklagarmyndighetens barnhandbok alltid ansökas om i ärenden där den av vårdnadshavarna som inte misstänks för brott ensamt utsetts till att företräda barnet.²¹⁴

Förutsättningarna för när en målsägande kan få ett målsägandebiträde beskrivs i 1 § lagen (1988:609) om målsägandebiträde. Där framgår att ett målsägandebiträde bland annat kan förordnas i mål om brott enligt 6 kap. BrB om det inte är uppenbart att det inte behövs. Ett målsägandebiträde kan också förordnas vid exempelvis mål om brott enligt 3 eller 4 kap. BrB när fängelse kan följa om det med hänsyn till målsägandens relation till den misstänkte eller av andra

²¹⁰ Jfr proposition 1998/99:133 Särskild företrädare för barn s. 42-44

²¹¹ Se prop. 1998/99:133 s. 42-43

²¹² Se prop. 1998/99:133 s. 43

²¹³ Prop. 1998/99:133 s. 11

²¹⁴ Se Åklagarmyndighetens handbok Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn (2007) s. 20

omständigheter kan antas att målsägande har behov att ett sådant biträde. Ett målsägandebiträde utses av allmän domstol på ansökan av åklagaren.²¹⁵

Om socialnämnden bedömer att ett barn är i behov av ett målsägandebiträde är nämnden skyldig att göra en framställan om det till domstol (5 kap. 2 § socialtjänstförordning (2001:937)).

Målsägandebiträdets uppgifter

Biträdets uppgift är att ta till vara det brottsutsatta barnets intressen i målet och att ge honom eller henne stöd och hjälp (3 § lag om målsägandebiträde). Målsägandebiträdet kan dock inte överta någon uppgift som enligt lag eller annan författning är vårdnadshavarens uppgift.²¹⁶

Socialekreterare har vittnesplikt

Av 10 kap. 28 § OSL framgår att sekretessen inte hindrar att en socialekreterare lämnar ut en uppgift, om han eller hon är uppgiftsskyldig enligt lag eller förordning.

Vittnesplikten som regleras i 36 kap. 1 § rättegångsbalken, RB, har företräde framför den sekretess eller den tystnadsplikt som ett vittne kan ha. En socialekreterare som blir kallad att vittna har alltså vittnesplikt och kan inte vägra att vittna.

²¹⁵ Se Åklagarmyndighetens handbok Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn (2007) s. 20

²¹⁶ Prop. 1998/99:133 s. 12

När barn misstänks för brott

I det här kapitlet beskrivs några av de aspekter som socialnämnden behöver ta hänsyn till när ett barn är misstänkt för brott.

Unga lagöverträdare

Enligt förarbetena är det socialnämnden som bäst anses kunna ge barn och deras vårdnadshavare det stöd och den hjälp de behöver för att barnet inte ska utveckla en allvarlig problematik eller kriminell karriär.²¹⁷

När en person som inte fyllt 21 år misstänks begått ett brott finns det en särskild lag som reglerar handläggningen hos bland annat polis och åklagare, lag (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare, LUL.

När misstanken gäller någon som inte har fyllt 15 år kan ett polisförhör många gånger vara värdefullt, även om barnet inte är straffmyndigt. Förhöret kan till exempel vara till hjälp när socialnämnden ska ta ställning till eventuella insatser. Socialnämnden kan begära att polisen utreder barn under 15 år om det kan vara av betydelse för nämndens utredning och ställningstagande. Detta framgår av 31 § LUL.

Läs mer: Barn och unga som begår brott- Handbok för socialtjänsten. (2009)

Sekretessbrytande bestämmelser

Förebyggande av brott.

Det finns vissa möjligheter för socialnämnden att lämna sekretessbelagda uppgifter till polisen om utlämnandet är för att förebygga och förhindra att en person under 21 år begår brott. Förutsättningarna för när nämnden kan lämna ut sådana uppgifter framgår av 10 kap. 18 a § OSL.

Om den som är under 18 år påträffas av personal från socialtjän-

²¹⁷ Se prop. 2005/06:165 s. 43

ten under förhållanden som uppenbarligen innebär överhängande och allvarlig risk för hans eller hennes utveckling, kan socialtjänsten lämna sådana uppgifter till polisen som behövs för att polisen ska kunna ingripa, se 10 kap. 20 § OSL.

Polisanmälan när ett brott har begåtts

Om socialnämnden känner till att en person under 18 år har begått ett brott och överväger att anmäla detta till en brottsutredande myndighet behöver socialtjänsten ta ställning till om det är möjligt utifrån gällande sekretessregler. I 10 kap. OSL finns bestämmelser som möjliggör att socialtjänsten kan bryta sekretessen när det gäller ett barn som begått vissa brott (se bland annat 10 kap. 23 och 24 §§ OSL).

Samverkan kring barn som begår brott

Sociala insatsgrupper är ett exempel på samverkan kring både barn och unga vuxna som begår brott. Där samordnas insatser på individnivå för att förhindra att barn och unga utvecklar en kriminell livsstil, utifrån en åtgärdsplan som upprättas för varje person.

Läs mer: Samverkan i sociala insatsgrupper- vägledning för lokalt arbete i syfte att motverka en kriminell livsstil bland unga. (2012)

Del 6

Särskilt om unga 18 -20 år

Särskilt om unga 18 -20 år

I det här kapitlet beskrivs hur handläggningen av ett ärende avseende ung person kan göras i vissa fall. En ung person i åldern 18-20 år är vuxen men lagstiftaren har bland annat genom bestämmelser i 3 § LVU och genom möjligheten till insats i form av särskilt kvalificerad kontaktperson enligt 3 kap. 6 b § SoL pekat ut vissa situationer där dessa vuxna kan omfattas av vård riktad till barn och unga.

Beslut om en utredning

En utredning enligt 11 kap. 1 § SoL får som regel inte göras utan samtycke från den som berörs om han eller hon är myndig. Undantag måste dock göras för de fall där det inte kan uteslutas att en person är i behov av vård oberoende av eget samtycke, till exempel med stöd av LVU eller av LVM.

En utredning mot den enskildes vilja får till exempel göras när det gäller personer i åldern 18–20 år som utsätter sin hälsa eller utveckling för en påtaglig risk att skadas. Det kan handla om att de utsätter sig för missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller något annat socialt nedbrytande beteende, på ett sådant sätt att LVU kan vara tillämplig. Detta framgår av 1 § tredje stycket och 3 § LVU. En förutsättning för att LVU ska kunna tillämpas på den som är äldre än 18 år är att vård inom socialtjänsten är *uppenbart* lämpligare än annan vård, med hänsyn till den unges behov och personliga förhållanden i övrigt.²¹⁸ Om missbrukaren är ung, bör som regel den vård som kan beredas honom med stöd av LVU vara bäst ägnad att tjäna detta syfte.²¹⁹

Både vård enligt LVU och LVM kan vara tillämpliga på personer 18-20 år och nämnden måste bedöma vad som är lämpligast för den enskilde individen.

LVM utgår från om det finns ett fortgående missbruk och vilka konsekvenser det får för den enskilde. Förutsättningarna för att vård enligt lagen kan beslutas finns i 4 § LVM. När socialnämnden genom en anmälan enligt 6 § LVM eller på något annat sätt har fått kännedom om att det kan finnas skäl att bereda en ung person vård enligt

²¹⁸ Prop. 1979/80:1 Del A s. 584

²¹⁹ Prop. 1981/82:8 s 46

lagen ska nämnden inleda utredning (7 § LVM). Även om den unge aktualiseras via en anmälan enligt 6 § LVM kan vård ges med stöd av LVU. Detta om det med hänsyn till den unges behov och personliga förhållanden i övrigt är lämpligare än vård enligt LVM (se 1§ tredje stycket LVU).

För generella regler om hur nämnden ska behandla en ansökan eller information som inkommit på annat sätt, se del 2 *Aktualisera och förhandsbedöma*, s. 51.

Regeln om omedelbar skyddsbedömning enligt 11 kap. 1 a § SoL gäller även unga personer. Läs mer om *Omedelbar skyddsbedömning* på s. 63.

Läs mer: Handläggning och dokumentation inom socialtjänsten (2015)

Ramar för utredningen

När en person har fyllt 18 år är han eller hon myndig, det vill säga står inte under någons vårdnad. De särskilda bestämmelserna om hur en utredning ska bedrivas i 11 kap. 2 § SoL omfattar dock endast barn, det vill säga personer under 18 år.

Om socialnämnden behöver ta kontakter inom ramen för utredningen, behöver nämnden pröva om det är möjligt att lämna ut uppgifter om den unge med stöd av 10 kap. 2 § OSL.

Inte heller uppgiftsskyldigheten i 14 kap. 1 § tredje stycket SoL gäller när socialnämnden utreder en ung person, eftersom anmälningsskyldigheten i 14 kap. 1 § första stycket endast är tillämplig när det är ett barn som far illa. Om socialnämnden tar kontakt med exempelvis en myndighet för att få uppgifter om den unge, är det den myndigheten som får bedöma om det utifrån gällande sekretessregler är möjligt att lämna ut uppgifterna om den unge som nämnden efterfrågar.

Den unges tidigare vårdnadshavare är inte längre parter i ärendet. De ska därför inte underrättas om att en utredning inleds och inte heller kommuniceras utredningen. Det finns inget som hindrar att det görs om den unge ger sitt samtycke till att uppgifterna lämnas ut. Eftersom vårdnadshavarna inte längre är parter har de heller inte någon rätt att överklaga det beslut som en utredning kan utmyнна i.

När en person som inte fyllt 21 år misstänks begått ett brott finns

det en särskild lag som reglerar handläggningen hos bland annat polis och åklagare, lag (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare, LUL.

Sekretessbrytande bestämmelser

Bestämmelserna i 14 kap. 1 § SoL gäller endast barn. Därför finns det med stöd av denna paragraf varken anmälningsskyldighet eller uppgiftsskyldighet till socialnämnden när det gäller en person över 18 år. När det gäller en person som kan behöva vård enligt LVM finns det däremot en *anmälningsskyldighet* enligt 6 § LVM, för de myndigheter som i sin verksamhet regelbundet kommer i kontakt med missbrukare.

Hälso- och sjukvårdssekretessen och socialtjänstsekretessen (25 kap. 1 § och 26 kap. 1 § OSL) hindrar inte att uppgift om en ung person som fortgående missbrukar alkohol, narkotika eller flyktiga lösningsmedel, lämnas från en myndighet inom hälso- och sjukvården och socialtjänsten till en annan sådan myndighet (se 25 kap. 12 § och 26 kap. 9 § OSL). Förutsättningen är att informationen behövs för att den unge ska få *nödvändig vård, behandling eller annat stöd*.

Syftet med bestämmelsen är att göra det möjligt för dessa myndigheter att i undantagsfall utbyta uppgifter med varandra för att kunna bistå en person trots att personens samtycke inte kunnat hämtas in. Av förarbetena framgår att möjligheten att lämna ut uppgifter ska användas med urskiljning och varsamhet. Den bör endast användas i de situationer där det framstår som direkt nödvändigt för att hjälpa en enskild. En förutsättning är att den berörda personen kan antas direkt motsätta sig att uppgifter lämnas om den unges personliga förhållanden, eller att saken brådskar så att det inte finns tid att hämta in ett samtycke. I första hand bör alltså ett samtycke hämtas in. Om några uppgifter lämnas ut utan den enskildes samtycke kan det vara lämpligt att underrätta honom eller henne om detta i efterhand.²²⁰

Enligt den så kallade generalklausulen i 10 kap. 27 § OSL får en sekretesskyddad uppgift lämnas till en myndighet – men inte till en enskild person – om det är uppenbart att intresset av att uppgiften lämnas har företräde framför det intresse som sekretessen ska skydda. Därför kan till exempel polisen, skolan, Arbetsförmedlingen eller

²²⁰ Se prop. 1990/91:111 s. 17

Försäkringskassan efter en intresseavvägning lämna ut sekretessskyddade uppgifter om en ung person till socialnämnden. Socialtjänsten omfattas dock inte av generalklausulen.

Socialnämndens möjlighet att polisanmäla brott mot unga

Socialnämnden har möjlighet att lämna uppgifter om att en person över 18 år misstänks vara utsatt för brott till exempelvis Polismyndigheten, enligt bestämmelser i bland annat 10 kap. 23 § OSL. Det krävs bland annat att det föreskrivna straffet för brottet är minst ett års fängelse eller vid försök till brott minst två års fängelse.

Vilka brott som kan anmälas framgår av BrB. Exempel på sådana brott är mord, dråp, våldtäkt, grov misshandel, människohandel, olaga frihetsberövande, grovt rån, grovt narkotikabrott, mordbrand och allmänfarlig ödeläggelse.

Förebyggande av brott

Det finns vissa möjligheter för socialnämnden att lämna sekretessbelagda uppgifter till polismyndigheten om utlämnandet är för att förebygga och förhindra att en person under 21 år begår brott. Föreskrifterna för när nämnden kan lämna ut sådana uppgifter framgår av 10 kap. 18 a § OSL.

Polisanmälan när ett brott har begåtts

Om socialnämnden känner till att en person under 21 år har begått ett brott och vill anmäla detta till en brottsutredande myndighet behöver socialtjänsten ta ställning till om det är möjligt utifrån gällande sekretessregler. I 10 kap. OSL finns bestämmelser som möjliggör att socialtjänsten kan bryta sekretessen när det gäller en ung person som begått vissa brott (se bland annat 10 kap. 23 och 24 §§ OSL).

Särskilda insatser

Lagstiftaren har särskilt påvisat att unga personer kan komma i fråga för vissa insatser enligt SoL. Det gäller till exempel insatsen särskilt kvalificerad kontaktperson (3 kap. 6 b § andra stycket SoL), som kan ges till en person som inte har fyllt 21 år och som behöver särskilt stöd och särskild vägledning för att motverka en risk för missbruk av

beroendeframkallande medel, för brottslig verksamhet eller för något annat socialt nedbrytande beteende. Se *Kontaktperson, kontaktfamilj, och särskilt kvalificerad kontaktperson*, s. 122.

En förutsättning för att en person som har fyllt 18 år men inte 20 år kan få vård med stöd av 3 § LVU är att sådan vård är lämpligare än annan vård och det kan antas att behövlig vård inte kan ges med den unges samtycker (se 1 § tredje stycket LVU). Socialnämnden kan också besluta om vissa stöd- och behandlingsinsatser i öppna former, oavsett om den unge samtycker, tills den unge fyller 20 år (22 § första stycket LVU). Se *Förebyggande insatser enligt LVU* s. 133.

Läs mer: Barn och unga som begår brott. Handbok för socialtjänsten. (2009)

Samverkansskyldighet enligt Sol

Socialnämndens insatser ska vid behov genomföras i samverkan.

3 kap. 5 § Sol

Socialnämndens insatser för den enskilde ska utformas och genomföras tillsammans med honom eller henne och vid behov i samverkan med andra samhällsorgan och med organisationer och andra föreningar.

Reglerna i 2 kap. 7 § Sol om individuell plan när en person har behov av insatser från både hälso- och sjukvård och socialtjänst gäller givetvis även för personer i åldern 18-20 år. Se *Individuell plan* s. 127.

Dessutom finns det i 4 kap. 5 § SOSFS 2011:9 bestämmelser om samverkan inom den egna nämnden och hur samverkan med andra verksamheter säkerställs. Läs också mer i avsnitt om *Samverkan kring barn som riskerar att fara illa* s. 39.

Referenser

Propositioner:

- Prop. 1979/80:1 *Om socialtjänsten*
- Prop. 1979/80:2 *Med förslag till sekretesslag m.m. Del A*
- Prop. 1981/82:8 *Om lag om vård av missbrukare i vissa fall m.m.*
- Prop. 1981/82:168 *Om vårdnad och umgänge m.m.*
- Prop. 1984/85: 171 *Om särskilda insatser inom socialtjänsten för ungdomar i samband med missbruk och kriminalitet m.m.*
- Prop. 1988/89:67 *Om sekretessfrågor i undervisningsväsendet m.m.*
- Prop. 1989/90:28 *Om vård i vissa fall av barn och ungdomar*
- Prop. 1998/99:133 *Särskild företrädare för barn*
- Prop. 1990/91:111 *Om sekretess inom och mellan myndigheter på vårdområdet m.m.*
- Prop. 1996/97:124 *Ändring i socialtjänstlagen*
- Prop. 1997/98:182 *Strategi för att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter i Sverige*
- Prop. 2002/03:53 *Stärkt skydd för barn i utsatta situationer m.m.*
- Prop. 2004/05:136 *Stärkt skydd för ensamkommande barn*
- Prop. 2005/06: 46 *Mottagande av ensamkommande barn*
- Prop. 2005/06:99 *Nya vårdnadsregler*
- Prop. 2005/06:161 *Sekretessfrågor – Skyddade adresser, m.m.*
- Prop. 2005/06:166 *Barn som bevittnat våld*
- Prop. 2006/07:38 *Socialtjänstens stöd till våldsutsatta kvinnor*
- Prop. 2006/07:129 *Utveckling av den sociala barn- och ungdomsvården m.m.*
- Prop. 2008/09:150 *Offentlighets- och sekretesslag*
- Prop. 2008/09:193 *Vissa psykiatrifrågor*
- Prop. 2009/10:131 *Lex Sarah och socialtjänsten – förslag om vissa förändringar*
- Prop. 2009/10:192 *Umgängesstöd och socialtjänstens förutsättningar att tala med barn*
- Prop. 2009/10:232 *Strategi för att stärka barnets rättigheter i Sverige*
- Prop. 2011/12:53 *Barns möjlighet att få vård*

Prop. 2012/13:10 *Stärkt stöd och skydd för barn och unga*
Prop. 2012/13:175 *Vissa frågor om behörighet för personal i hälso-
och sjukvården och socialtjänsten*

Betänkanden/utredningar

Socialutskottets betänkande SoU 1979/80:44
Socialutskottets betänkande 1981/82:22 *om lag om vård av missbru-
kare i vissa fall*
Barnskyddsutredningens betänkande SOU 2009:68 *Lag om stöd och
skydd för barn och unga (LBU)*

Socialstyrelsens författningsregister

SOSFS 2011:5 Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd och lex
Sarah
SOSFS 2011:9 Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om
ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete
SOSFS 2014:4 Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om våld
i nära relationer
SOSFS 2014:5 Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om
dokumentation i verksamhet som bedrivs med stöd av SoL, LVU,
LVM och LSS
SOSFS 2014:6 Socialstyrelsens allmänna råd om handläggning av
ärenden som gäller barn och unga
SOSFS 2014:7 Socialstyrelsens föreskrifter om behörighet att utföra
vissa arbetsuppgifter i socialtjänstens barn- och ungdomsvård;

Handböcker från socialstyrelsen

Socialstyrelsen (2009) *Barn och unga som begår brott. Handbok för
socialtjänsten*
Socialstyrelsen (2011) *Handbok om tillämpningen av bestämmelserna
om Lex Sarah*
Socialstyrelsen (2012) *Barn och unga i familjehem och HVB - Hand-
bok om socialnämndens ansvar och uppgifter*
Socialstyrelsen (2012) *Ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbe-
te- Handbok för tillämpningen av föreskrifter och allmänna råd*

- Socialstyrelsen (2014) *Vårdnad, boende umgänge*
- Socialstyrelsen (2014) *Stöd till barn och unga med funktionsnedsättning – Handbok för rättstillämpning vid handläggning och utförande av LSS-insatser*
- Socialstyrelsen (2014) *Anmäla oro för barn. Stöd för anmälningsskyldiga och andra anmälare*
- Socialstyrelsen (2015) *Handläggning och dokumentation inom socialtjänsten*
- Socialstyrelsen (2015) *VÅLD – handbok om socialnämndens och hälso- och sjukvårdens arbete med våld i nära relationer*

Meddelandeblad från Socialstyrelsen

- Socialstyrelsen (2012) Barnets möjligheter att få hälso- och sjukvård samt sociala insatser när vårdnadshavarna inte är överens. Meddelandeblad nr 10/2012.

Övriga publikationer från Socialstyrelsen

- Socialstyrelsen (2004) *Samtala med barn inom socialtjänsten*
- Skolverket, Rikspolisstyrelsen, Myndigheten för skolutveckling, Socialstyrelsen (2007) *Strategi för samverkan- kring barn som far illa eller riskerar att fara illa.*
- Socialstyrelsen (2015) *Sex mot ersättning- utbildningsmaterial om stöd och skydd till unga*
- Socialstyrelsen (2012) *Brottsoffer och deras närstående, socialtjänstens ansvar för att ge stöd och hjälp*
- Socialstyrelsen (2012) *Dokumentation av barnets bästa inom socialtjänsten.*
- Socialstyrelsen (2012) *Om evidensbaserad praktik*
- Socialstyrelsen (2012) *Samverkan i sociala insatsgrupper- vägledning för lokalt arbete i syfte att motverka en kriminell livsstil bland unga*
- Socialstyrelsen (2012) *Socialnämndens ansvar för polisanmälan vid misstanke om brott mot barn.*
- Socialstyrelsen (2013) *Barns och ungas hälsa, vård och omsorg 2013*
- Socialstyrelsen (2015) *Grundbok i BBIC- Barns behov i centrum*
- Socialstyrelsen (2013) *Samverka för barns bästa- en vägledning om*

barns behov av insatser från flera aktörer

Socialstyrelsen (2013) *Socialtjänstens arbete med ensamkommande barn och ungdomar- en vägledning*

Socialstyrelsen och Skolverket (2013) *Placerade barns skolgång och hälsa- ett gemensamt ansvar*

Socialstyrelsen (2014) *Barn som far illa eller riskerar att fara illa- en vägledning för hälso- och sjukvården samt tandvården gällande anmälningsskyldighet och ansvar*

Socialstyrelsen (2014) *Rätten till socialt bistånd för medborgaren inom EU/EES-området- en vägledning*

Övrig litteratur:

FN:s barnrättskommitté General Comment nr 6 p. 18 (2005)

Åklagarmyndigheten (2007) *Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn*

Webbplatser:

www.socialstyrelsen.se

www.aklagare.se

Bilagor

Bilaga 1

SOSFS 2014:5 Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om dokumentation i verksamhet som bedrivs med stöd av SoL, LVU, LVM och LSS

Bilaga 2

SOSFS 2014:6 Socialstyrelsens allmänna råd om handläggning av ärenden som gäller barn och unga, inklusive blankett för polisanmälan.

Sakregister

- anmälan, 53, 59
- anmälningsmöte, 66
- anonym anmälan, 62
- anonymitet, 62
- ansökan, 6, 21, 24, 52
- asylsökande, 6, 17, 56
- barnets behov, 9, 18, 19
- barnets bästa, 5, 21, 24, 25
- barnkonventionen, 5, 19, 20, 22, 24, 25, 26
- barnperspektiv, 19, 24
- BBIC, 37
- Behandlingsplan, 134
- Bekräftelse till anmälare, 61
- belastningsregister, 96
- bemötande, 36
- Beslut, 101
- Beslut om att inte inleda utredning, 55
- beslutsunderlag, 101, 102
- betydande men, 45
- bevittna våld, 140
- brott mot barn, 140
- Brottsoffer, 138
- byta handläggare, 36
- delaktighet, 26
- diskriminera, 20
- en misstanke om brott mot ett barn, 145
- evidensbaserad, 30
- framföra sina åsikter, 27, 90
- förhandsbedömning, 54, 66
- förhör, 152
- genomförandeplan, 126
- individuell plan, 127
- information på annat sätt, 53
- insatser, 110, 165
- insatser under utredning, 119
- journal, 97
- journalanteckningar, 97
- komma till tals, 25
- kompetenskrav, 33
- kvalitet, 33
- ledningssystem, 34
- läkarundersökning, 153
- men, 43
- missförhållanden, 35
- motivera beslut, 103
- möjlighet till konsultation, 60
- ofödda barn, 84
- omvårdnad, 18, 22
- part, 44, 76
- Personakt, 97
- personliga förhållanden, 43
- polisanmälan, 145, 146, 159
- referensperson, 95
- relevant information, 90
- riskfaktorer, 74
- rätt till insyn, 44, 45
- rättsintyg, 153
- Sakkunnig, 95
- Samtal med barn, 90
- samverkan, 39, 143, 160
- sekretessprövning, 47
- skyddsbedömning, 63
- skyddsfaktorer, 74
- stödperson, 94
- ta emot en anmälan, 59
- unga lagöverträdare, 159
- uppdrag, 125
- uppföljning, 110, 129
- uppföljning oberoende av samtycke, 111
- uppgiftsskyldighet, 47, 163

utredning, 6, 7, 8, 10, 13, 23, 52, 61,
62, 72, 75, 89, 101, 110, 111, 117,
119, 140, 142, 168
utredning under pågående insats, 75
utredningsplan, 85
utredningsskyldighet, 72
utredningstid, 83
vårdnadshavarens ansvar, 18
väcka talan om umgänge, 107
yttrande, 53
återkoppling, 69

Dokumentation i verksamhet som bedrivs med stöd av SoL, LVU, LVM och LSS

I Socialstyrelsens författningssamling (SOSFS) publiceras myndighetens föreskrifter och allmänna råd.

- Föreskrifter är bindande regler.
- Allmänna råd innehåller rekommendationer om hur en författning kan eller bör tillämpas och utesluter inte andra sätt att uppnå de mål som avses i författningen.

Socialstyrelsen ger årligen ut en förteckning över gällande föreskrifter och allmänna råd.

SOSFS kan laddas ned eller beställas via

webb: www.socialstyrelsen.se/publikationer
e-post: publikationsservice@socialstyrelsen.se
fax: 035-19 75 29

ISSN 0346-6019 Artikelnr 2014-5-19

Tryck: Edita Bobergs 2014

Innehåll

1 kap. Tillämpningsområde	5
2 kap. Definitioner	6
3 kap. Ledningssystem	8
4 kap. Gemensamma bestämmelser om dokumentation vid handläggning av ärenden samt vid genomförande och uppföljning av insatser	8
Den enskildes integritet	8
Personaktens struktur och innehåll	8
Grundläggande uppgifter om den enskilde	8
Personaktens struktur	9
Struktur och innehåll i upprättade handlingar	10
Journalföring	11
Dokumentation av barnets bästa och rätt att vara delaktig	12
5 kap. Särskilda bestämmelser om dokumentation hos den beslutande nämnden	13
Aktualisera ärenden enligt SoL och LSS	13
Ansökan, begäran, anmälan eller information på annat sätt	13
Förhandsbedömning enligt SoL	14
Omedelbar skyddsbedömning enligt SoL	14
Utreda och bedöma	15
Dokumentera samtycke	15
Utredning som gäller barns behov av skydd eller stöd enligt 11 kap. 1 och 2 §§ SoL	15
Bedöma behov	16
Planera och samverka	16
Sammanställa beslutsunderlag	16
Dokumentation vid kommunikering	17
Besluta	17
Dokumentera beslut	17
Verkställa beslut	18
Uppföljning av ett barns situation enligt SoL	18
Uppdrag till utföraren	19
Följa upp insatser	19
Förändrade behov under pågående insats	20
Avsluta insatser	20
Slutanteckning	20

6 kap. Särskilda bestämmelser om dokumentation hos utföraren..	20
Ta emot uppdrag	20
Genomföra insatser	21
Planera insatsens genomförande och dokumentera enligt 11 kap.	
5 § SoL eller 21 a § LSS	21
Följa upp insatser	22
Avsluta insatser	22
Slutanteckning	22
7 kap. Särskilda bestämmelser om dokumentation hos SiS.....	23
Ta emot uppdrag	23
Genomföra insatser	23
Planera insatsens genomförande och dokumentera enligt 11 kap.	
5 § SoL	23
Besluta	24
Dokumentera beslut som gäller särskilda befogenheter enligt LVU	
och LVM.....	24
Dokumentera beslut om flyttning till annat hem enligt LVM	26
Dokumentation i samband med ett överklagande	26
Polishandräckning	26
Följa upp insatser	26
Avsluta insatser	27
Slutanteckning	27
8 kap. Undantagsbestämmelse	27

Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om dokumentation i verksamhet som bedrivs med stöd av SoL, LVU, LVM och LSS;

**SOSFS
2014:5 (S)**

Utkom från trycket
den 11 juni 2014

beslutade den 20 maj 2014.

Socialstyrelsen föreskriver följande med stöd av 8 kap. 5 § socialtjänstförordningen (2001:937) samt 14 § förordningen (1993:1090) om stöd och service till vissa funktionshindrade och beslutar följande allmänna råd.

1 kap. Tillämpningsområde

1 § Dessa föreskrifter ska tillämpas vid dokumentation under handläggning av ärenden som gäller enskilda samt under genomförande och uppföljning av beslut om insatser i verksamhet som omfattas av

1. 11 kap. 5 § eller 7 kap. 3 § första stycket socialtjänstlagen (2001:453), SoL, eller
2. 21 a § eller 23 a § första stycket lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS.

Föreskrifterna ska också tillämpas i samband med förhandsbedömning och omedelbar skyddsbedömning enligt SoL.

2 § Föreskrifterna ska tillämpas av en nämnd som

1. enligt 2 kap. 4 § SoL fullgör kommunens uppgifter inom socialtjänsten,
2. enligt 22 § LSS utövar ledningen av landstingets eller kommunens verksamhet enligt den lagen,
3. avses i 3 kap. 3 a § kommunallagen (1991:900), och
4. avses i lagen (2003:192) om gemensam nämnd inom vård- och omsorgsområdet.

En nämnd som handlägger ärenden och följer upp beslut om insatser ska därvid tillämpa föreskrifterna i 2–5 kap.

En nämnd som genomför insatser ska under genomförandet och uppföljningen av dessa tillämpa föreskrifterna i 2–4 kap. och 6 kap.

3 § Föreskrifterna i 2–4 kap. och 6 kap. ska även tillämpas av den som bedriver enskild verksamhet enligt SoL, lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU, lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall, LVM eller LSS.

4 § Kommunal eller enskild verksamhet som utför personlig assistans åt en assistansberättigad som har beviljats

1. assistansersättning genom ett beslut av Försäkringskassan enligt 51 kap. socialförsäkringsbalken, eller
2. ekonomiskt stöd till skäliga kostnader för personlig assistans som kommunen beslutat om enligt 9 § 2 LSS,

ska utöver bestämmelserna i 2–4 kap. tillämpa föreskrifterna i 6 kap. 1 § första stycket 1, 3, 4 och 6 samt 2–5 §§.

Den assistansberättigade enligt första stycket ska vid tillämpning av 6 kap. betraktas som uppdragsgivare och jämnställas med den beslutande nämnden.

5 § Statens institutionsstyrelse, SiS, ska vid handläggning av ärenden samt vid genomförande och uppföljning av insatser enligt SoL, LVU eller LVM tillämpa föreskrifterna i 2–4 kap. och 7 kap.

2 kap. Definitioner

1 § I dessa föreskrifter och allmänna råd avses med

behandlingsplan	genomförandeplan som avser vård eller behandling i verksamhet som bedrivs av SiS enligt SoL, LVU eller LVM
beslutsunderlag	skriftlig sammanställning av de uppgifter som bedöms ha betydelse för ett beslut
den som bedriver verksamhet	1. socialnämnd, i fråga om sådan socialtjänst som kommunen har ansvar för enligt SoL, LVU eller LVM, 2. kommunal nämnd, i fråga om sådan verksamhet som kommunen har ansvar för enligt LSS, 3. annan juridisk person eller enskild näringsidkare som genomför beslutade insatser, och 4. SiS då den myndigheten bedriver verksamhet enligt SoL, LVU eller LVM

förhandsbedömning	en nämnds bedömning av om det finns skäl att inleda en utredning enligt 11 kap. 1 § SoL eller inte
genomförandeplan	vård- och omsorgsplan som beskriver hur en beslutad insats ska genomföras för en enskild
handling	framställning i skrift eller bild samt upptagning som kan läsas, avlyssnas eller på annat sätt uppfattas endast med tekniskt hjälpmedel
handläggning	förfarande som börjar med att ett ärende öppnas och efter utredning avslutas med ett beslut
insats	individuellt behovsprövat stöd eller individuellt behovsprövad vård och behandling enligt SoL, LVU eller LVM samt insatser enligt 9 § LSS
journal	den del av en personakt där anteckningar av betydelse för handläggning av ett ärende samt för genomförande och uppföljning av en insats görs i kronologisk ordning
kommunikationsstöd	hjälpmedel eller personligt stöd som används för att underlätta kommunikation med personer som har kognitiva svårigheter, koncentrationssvårigheter eller tal-, språk- eller andra kommunikationssvårigheter
personakt	akt som innehåller journalanteckningar och andra handlingar om en eller flera personer som är eller har varit aktuella för utredning eller insats inom socialtjänsten eller verksamhet som bedrivs med stöd av LSS
standardiserad bedömningsmetod	metod för bedömning av en situation, funktion eller behov med hjälp av ett vetenskapligt prövat bedömningsinstrument, t.ex. en checklista eller ett index, och en manual som beskriver hur instrumentet ska användas
utförare	nämnd eller enskild verksamhet som genomför en beslutad insats

3 kap. Ledningssystem

1 § Av Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2011:9) om ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete framgår det att den som bedriver verksamhet ska ansvara för att det ledningssystem som ska finnas innehåller de processer och rutiner som behövs för att säkerställa att verksamheten uppfyller de krav som ställs i det följande.

4 kap. Gemensamma bestämmelser om dokumentation vid handläggning av ärenden samt vid genomförande och uppföljning av insatser

Den enskildes integritet

1 § Handlingar som upprättas och gäller enskilda ska begränsas till att innehålla uppgifter som bedöms vara tillräckliga, väsentliga och ändamålsenliga i förhållande till vad saken gäller.

Personaktens struktur och innehåll

Grundläggande uppgifter om den enskilde

2 § Handlingar som avser personer som är eller har varit aktuella för utredning eller insats i en verksamhet ska hållas samman i personakter.

3 § En personakt ska avse endast en person.

En personakt hos nämnden får dock avse flera personer i en familj om det gäller

1. ansökan om ekonomiskt bistånd för två eller flera personer i ett hushåll,
2. utredning och bedömning av ett tänkbart familjehem,
3. gemensam ansökan om medgivande för internationell adoption enligt 6 kap. 12 § SoL, eller
4. gemensam ansökan om medgivande att ta emot ett barn för stadigvarande vård och fostran enligt 6 kap. 6 § första stycket SoL.

Allmänna råd

Om det finns misstanke om att det förekommer våld eller andra övergrepp i en familj som har en gemensam personakt hos nämnden, bör akten delas så att uppgifter om var och en i familjen dokumenteras i skilda akter.

4 § En personakt ska innehålla namn, personnummer och andra kontaktuppgifter till den enskilde.

En personakt för ett barn ska dessutom innehålla uppgifter om

1. vem som är barnets vårdnadshavare eller särskilt förordnad vårdnadshavare (namn, personnummer och kontaktuppgifter),

2. förälder (namn, personnummer och kontaktuppgifter) som har rätt till umgänge med barnet utan att vara barnets vårdnadshavare, eller
3. vem (namn och kontaktuppgifter) som har förordnats som god man enligt lagen (2005:429) om god man för ensamkommande barn.

Om den enskilde saknar svenskt personnummer, ska personakten i stället innehålla födelsedata, samordningsnummer eller andra uppgifter som gör det möjligt att dokumentera uppgifter om den enskilde utan risk för att han eller hon förväxlas med någon annan person.

Uppgifterna ska hållas uppdaterade.

5 § En personakt ska också innehålla uppdaterade uppgifter om

1. behov av tolk och i så fall vilket språk,
2. behov av kommunikationsstöd,
3. förordnande av god man eller förvaltare enligt 11 kap. föräldrabalken med uppgifter om vem som har förordnats, för vilket eller vilka uppdrag samt kontaktuppgifter, och
4. huruvida den enskilde har skyddade personuppgifter genom sekretessmarkering i folkbokföringen enligt 22 kap. 1 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) eller beslut om kvarskrivning enligt 16 § folkbokföringslagen (1991:481).

Personaktens struktur

6 § En personakt ska innehålla en journal samt upprättade och inkomna handlingar av betydelse för handläggningen av ett ärende eller för genomförande eller uppföljning av insatser.

7 § Journalanteckningar och andra handlingar som hör till den enskildes personakt ska hållas ordnade så att det enkelt går att följa och granska handläggningen av ärenden, åtgärder som vidtas i samband med verkställighet av beslut samt genomförande och uppföljning av insatser.

Allmänna råd

Handlingarna bör också hållas ordnade på ett sätt som underlättar skyldigheten att systematiskt och fortlöpande utveckla och säkra verksamhetens kvalitet.

En lämplig struktur för en personakt som ska hållas ordnad hos en beslutande nämnd kan vara att hålla samman handlingar som gäller arbetsmomenten att

- aktualisera ärenden,
- förhandsbedöma enligt SoL,
- utreda och bedöma behov,
- besluta,
- verkställa beslut,

- följa upp insatser, och
- avsluta insatser.

En lämplig struktur för en personakt som ska hållas ordnad hos en utförare kan vara att hålla samman handlingar som gäller arbetsmomenten att

- ta emot uppdrag,
- planera genomförandet av insatser,
- genomföra insatser,
- följa upp insatser, och
- avsluta insatser.

En lämplig struktur för en personakt som ska hållas ordnad hos SiS kan vara att hålla samman handlingar som gäller arbetsmomenten att

- ta emot uppdrag och skriva in enskilda hos myndigheten,
- planera genomförandet av insatser,
- genomföra insatser,
- besluta om särskilda befogenheter enligt LVU eller LVM,
- följa upp insatser, och
- avsluta insatser.

Struktur och innehåll i upprättade handlingar

8 § Journalanteckningar och andra handlingar som upprättas och som hör till den enskildes personakt ska vara väl strukturerade och tydligt utformade. Begrepp som används i dokumentationen ska så långt som möjligt vara entydiga.

Av de upprättade handlingarna ska det framgå vad som är faktiska omständigheter och händelser av betydelse och vad som är bedömningar. En dokumenterad händelse av betydelse ska även innehålla uppgifter om när händelsen har inträffat.

Av varje upprättad handling ska det framgå varifrån uppgifterna kommer, vem (namn, befattning eller titel) som har upprättat den och när det gjordes (år, månad, dag).

Allmänna råd

Den som bedriver verksamhet bör så långt möjligt använda sig av verksamhetsanpassade kodverk, klassifikationer, blanketter och standardiserade mallar för dokumentation.

Den som bedriver verksamhet bör i tillämpliga delar använda

- Socialstyrelsens termbank,
- Socialstyrelsens svenska version av WHO:s publikation ”Klassifikation av funktionstillstånd, funktionshinder och hälsa” (ICF), och

- Socialstyrelsens svenska version av WHO:s publikation ”Internationell klassifikation av funktionstillstånd, funktionshinder och hälsa, barn- och ungdomsversion” (ICF-CY).

Journalföring

9 § Åtgärder som vidtas vid handläggning av ett ärende eller vid genomförande eller uppföljning av en insats ska fortlöpande och utan oskäligt dröjsmål dokumenteras i journalen.

Detsamma gäller faktiska omständigheter och händelser av betydelse för handläggningen av ett ärende eller för genomförandet eller uppföljningen av en insats.

Av journalen ska det framgå när

1. åtgärder enligt första stycket har vidtagits och av vem,
2. faktiska omständigheter eller händelser av betydelse har inträffat, och
3. en handling av betydelse för handläggningen av ett ärende eller för genomförandet eller uppföljningen av en insats har kommit in till eller upprättats av den som bedriver verksamhet.

Allmänna råd

Journalanteckningar bör vara kortfattade och innehålla tydliga hänvisningar till andra handlingar i personakten som ger ytterligare information.

Journalanteckningar som görs i samband med ett möte med den enskilde eller ett möte med flera personer bör begränsas till uppgifter om vilka personer som har deltagit vid mötet, vilka frågor som i huvudsak har behandlats och vad mötet har resulterat i.

Journalanteckningar som görs i samband med telefonsamtal och elektroniska meddelanden bör begränsas till uppgifter om vem som har tagit kontakt, i vilket syfte och vad som i huvudsak har kommit fram.

Journalanteckningar som gäller handlingar som har kommit in till eller upprättats av den som bedriver verksamhet bör begränsas till uppgifter om vilken typ av handling det gäller, innehållet i kortet och var handlingen i sin helhet finns tillgänglig i personakten.

10 § Av journalen ska det framgå om

1. ställföreträdare, ombud eller biträde har medverkat vid handläggning av ett ärende eller vid genomförande eller uppföljning av en insats, och
2. tolk eller kommunikationsstöd har använts vid kontakter med den enskilde.

11 § Av journalen ska det även framgå om

1. den enskilde berörs av ett missförhållande som har rapporterats en-

- ligt 14 kap. 3 § SoL eller 24 b § LSS till den som bedriver verksamhet,
- den som bedriver verksamhet har gjort en anmälan som berör den enskilde enligt 14 kap. 7 § SoL eller 24 f § LSS, eller
 - den som bedriver verksamhet har gjort en polisanmälan som berör den enskilde.

Allmänna råd

Om den som bedriver verksamhet har fått kännedom om att ett barn kan ha varit utsatt för ett brott enligt 3, 4 eller 6 kap. brottsbalken eller ett brott som anges i lagen (1982:316) med förbud mot könsstympning av kvinnor, men har avstått från att göra en polisanmälan, bör skälen till detta framgå av journalen.

Dokumentation av barnets bästa och rätt att vara delaktig

12 § Bestämmelser om att barnets bästa ska beaktas särskilt vid åtgärder som rör barn finns i 1 kap. 2 § första stycket SoL och 6 a § LSS.

Bestämmelser om att vad som är bäst för barnet ska vara avgörande vid beslut eller andra åtgärder som rör vård- eller behandlingsinsatser för barn finns i 1 kap. 2 § andra stycket SoL.

Bestämmelser om att vad som är bäst för den unge ska vara avgörande vid beslut enligt LVU finns i 1 § femte stycket samma lag.

Bestämmelser om att barnets bästa ska vara avgörande för alla beslut om vårdnad, boende och umgänge finns i 6 kap. 2 a § föräldrabalken.

13 § Bestämmelser om att ett barn ska få relevant information och ges möjlighet att föra fram sina åsikter i frågor som rör honom eller henne finns i 11 kap. 10 § första stycket SoL och 8 § andra stycket LSS.

Bestämmelser om att den unge ska få relevant information och ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör honom eller henne finns i 36 § första stycket LVU.

14 § Bestämmelser om att ett barns åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till hans eller hennes ålder och mognad finns i 11 kap. 10 § första stycket SoL och 8 § andra stycket LSS.

Bestämmelser om att den unges åsikter och inställning ska tillmätas betydelse i förhållande till hans eller hennes ålder och mognad finns i 36 § första stycket LVU.

Bestämmelser om att hänsyn ska tas till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad vid beslut om vårdnad, boende och umgänge finns i 6 kap. 2 a § föräldrabalken.

15 § Av dokumentationen vid handläggning av ärenden som rör barn och unga ska det framgå

- vilken information som har lämnats till barnet eller den unge enligt de bestämmelser som anges i 13 §,

2. när och på vilket sätt informationen har lämnats, och
3. namn och befattning eller titel på den som har lämnat informationen.

Detsamma gäller vid genomförande och uppföljning av insatser till barn och unga.

16 § Av dokumentationen ska det framgå vilka åsikter som barnet eller den unge har fört fram enligt de bestämmelser som anges i 13 § till den som bedriver verksamhet.

Om barnet eller den unge inte har fört fram sina åsikter i frågor som gäller honom eller henne, ska det framgå hur den som bedriver socialtjänst har gått tillväga för att så långt möjligt klarlägga barnets eller den unges inställning på annat sätt enligt 11 kap. 10 § första stycket SoL eller 36 § första stycket LVU.

17 § Av dokumentationen ska det framgå hur den som bedriver verksamhet har tagit hänsyn till barnets eller den unges åsikter i förhållande till hans eller hennes ålder och mognad enligt de bestämmelser som anges i 14 §.

18 § Av dokumentationen ska det framgå hur barnets bästa har beaktats enligt de bestämmelser som anges i 12 §.

5 kap. Särskilda bestämmelser om dokumentation hos den beslutande nämnden

Aktualisera ärenden enligt SoL och LSS

Ansökan, begäran, anmälan eller information på annat sätt

1 § Dokumentation av en ansökan, begäran eller anmälan ska innehålla uppgifter om

1. vad saken gäller,
2. vem eller vilka som uppgifterna avser,
3. vem som har lämnat uppgifterna såvida de inte har lämnats anonymt,
4. när och hur uppgifterna har lämnats till nämnden, och
5. namn och befattning eller titel på den som har tagit emot uppgifterna.

Av dokumentationen ska det också framgå vilka andra uppgifter av betydelse för saken som har lämnats till nämnden.

Uppgifter som har kommit till nämndens kännedom på annat sätt än genom en ansökan, begäran eller anmälan och som kan föranleda någon åtgärd av nämnden enligt 11 kap. 1 § SoL ska dokumenteras enligt första och andra styckena.

Allmänna råd

För att undvika missförstånd bör det framgå av dokumentationen att nämnden har kontrollerat med uppgiftslämnaren att muntliga uppgifter har uppfattats korrekt.

Förhandsbedömning enligt SoL

2 § Om nämnden efter en förhandsbedömning beslutat att inte inleda en utredning enligt SoL, ska detta dokumenteras med uppgifter om

1. att en utredning inte inleds,
2. skälen för nämndens beslut,
3. beslutsdatum, och
4. namn och befattning eller titel på den som har fattat beslutet.

Om förhandsbedömningen gäller ett barn, och barnet inte själv har kommit till tals, ska anledningen till detta dokumenteras.

Allmänna råd

Om den enskilde redan har en personakt hos nämnden, bör beslutet att inte inleda en utredning antingen dokumenteras i personakten eller antecknas på eller i anslutning till den inkomna eller upprättade handling som låg till grund för nämndens förhandsbedömning.

Om den enskilde inte redan har en personakt, bör beslutet att inte inleda en utredning antecknas på eller i anslutning till den inkomna eller upprättade handling som låg till grund för nämndens förhandsbedömning.

3 § Om förhandsbedömningen leder till ett beslut att inleda en utredning ska detta dokumenteras i journalen. Även datum för beslutet samt namn och befattning eller titel på den som har fattat beslutet ska dokumenteras.

Om beslutet att inleda en utredning gäller ett barn, ska dokumentationen också innehålla uppgifter om när och på vilket sätt barnets vårdnadshavare har underrättats om att nämnden har inlett en utredning. Vidare ska det framgå om och i så fall när och på vilket sätt barnet har underrättats.

Omedelbar skyddsbedömning enligt SoL

4 § Dokumentationen av en omedelbar skyddsbedömning enligt 11 kap. 1 a § SoL ska innehålla uppgifter om

1. vilken bedömning som har gjorts av barnets eller den unges behov av omedelbart skydd,
2. vilka faktiska omständigheter och händelser av betydelse som ligger till grund för nämndens bedömning,
3. när bedömningen har gjorts, och

4. namn och befattning eller titel på den som har gjort bedömningen.

Utreda och bedöma

Dokumentera samtycke

5 § Om den enskilde har lämnat samtycke till att nämnden får kontakta andra myndigheter eller personer, ska den enskildes samtycke dokumenteras. Av dokumentationen ska det framgå

1. vilka andra myndigheter som får kontaktas och i vilket syfte,
2. om närstående får kontaktas och i vilket syfte,
3. vilka sakkunniga och referenspersoner som får kontaktas och i vilket syfte, och
4. när samtycket har lämnats.

Om den enskilde återkallar hela eller delar av sitt samtycke ska detta dokumenteras så att det tydligt framgår att samtycket inte längre gäller eller har ändrats.

6 § När en utredning får bedrivas utan samtycke ska det framgå av dokumentationen i vilka avseenden den enskilde inte har samtyckt till att nämnden tar de kontakter som behövs.

Om nämnden av någon anledning avbryter en sådan utredning, ska anledningen framgå av dokumentationen.

Utredning som gäller barns behov av skydd eller stöd enligt

11 kap. 1 och 2 §§ SoL

Allmänna råd

Om en utredning avser ett barns behov av skydd eller stöd bör nämndens planering av utredningen dokumenteras. Av dokumentationen bör det framgå

- vad som ska klargöras i utredningen,
- hur samtal och möten ska utformas så att barnet ges goda förutsättningar att framföra sina åsikter,
- när och hur samtal och möten ska äga rum med barnet enskilt, tillsammans med vårdnadshavaren eller med någon annan,
- när och hur enskilda eller gemensamma samtal ska äga rum med vårdnadshavaren,
- hur ett behov av tolk eller kommunikationsstöd ska tillgodoses,
- om standardiserade bedömningsmetoder ska användas som en del i utredningen och i så fall vilken eller vilka,
- vilka referenspersoner och sakkunniga som behöver kontaktas samt syftet med kontakterna,
- när utredningen beräknas vara slutförd, och
- hur barnet och vårdnadshavaren har varit delaktiga i planeringen av utredningen.

Bedöma behov

7 § Av dokumentationen ska det framgå

1. hur den enskilde uppfattar sina behov,
2. om nämnden har använt standardiserade bedömningsmetoder som en del i utredningen och i så fall vilken eller vilka,
3. vilken bedömning som nämnden har gjort av den enskildes behov, och
4. vilka faktiska omständigheter och händelser av betydelse som ligger till grund för nämndens bedömning.

Om den enskilde inte har uttryckt hur han eller hon uppfattar sina behov, ska skälen till detta dokumenteras.

Planera och samverka

8 § När nämnden har upprättat en författningsreglerad plan för insatser till den enskilde ska detta framgå av dokumentationen.

Sammanställa beslutsunderlag

9 § Inför nämndens beslut i ett ärende ska faktiska omständigheter, händelser av betydelse och bedömningar som ligger till grund för nämndens beslut sammanställas till ett beslutsunderlag. Av beslutsunderlaget ska det framgå

1. vad ärendet gäller,
2. vem eller vilka personer ärendet avser, och
3. vilka överväganden som ligger till grund för nämndens förslag till beslut.

Ett beslutsunderlag som gäller ett omedelbart omhändertagande eller vård enligt LVU eller LVM, ska också innehålla uppgifter om målet eller målen för den insats som föreslås.

Allmänna råd

Beslutsunderlaget bör i regel dokumenteras i en handling som är åtskild från journalen.

10 § Ett beslutsunderlag som gäller en insats enligt SoL ska, utöver vad som anges i 9 §, även innehålla uppgifter om

1. den enskildes uppfattning om sina behov och hur dessa kan tillgodoses,
2. den bedömning som har gjorts av den enskildes behov,
3. hur utredningen har genomförts,
4. den bedömning som har gjorts av den enskildes förmåga att själv tillgodose sina behov eller få dem tillgodosedda på annat sätt,
5. vilka andra insatser som har övervägts tillsammans med den enskilde, och

6. målet eller målen för den insats som föreslås.

11 § Ett beslutsunderlag som gäller en insats enligt LSS ska, utöver vad som anges i 9 §, även innehålla uppgifter om

1. personkretstillhörighet enligt 1 § LSS,
2. den enskildes uppfattning om sina behov och hur dessa kan tillgodoses,
3. den bedömning som har gjorts av den enskildes behov,
4. den bedömning som har gjorts av om den enskildes behov tillgodoses på annat sätt, och
5. målet eller målen för den insats som föreslås.

Dokumentation vid kommunikering

12 § Av dokumentationen ska det framgå om och i så fall när och på vilket sätt beslutsunderlaget eller andra uppgifter har kommunicerats med den enskilde enligt 17 § förvaltningslagen (1986:223).

Av dokumentationen ska det också framgå vilka synpunkter som den enskilde har fört fram till nämnden vid kommunikeringen samt när och på vilket sätt synpunkterna kom nämnden tillhanda.

Besluta

13 § Om en utredning har avbrutits på grund av att den enskilde inte längre vill få sin ansökan eller begäran om insats prövad av nämnden, ska det framgå av dokumentationen när nämnden har beslutat att avskriva ärendet.

Dokumentera beslut

14 § Dokumentationen av ett beslut ska innehålla uppgifter om

1. vem eller vilka beslutet avser,
2. vad som har beslutats,
3. vilket lagrum som ligger till grund för beslutet,
4. vilka skäl som ligger till grund för beslutet,
5. beslutsdatum, och
6. vilken nämnd eller person (namn och befattning eller titel) som har fattat beslutet.

Om ett beslut har rättats enligt 26 § förvaltningslagen (1986:223) eller omprövats enligt 27 §, ska detta dokumenteras med uppgifter om vem som har gjort det och när.

15 § Dokumentationen av ett beslut som gäller en insats enligt SoL eller en insats enligt LSS ska, utöver vad som anges i 14 §, även innehålla uppgifter om

1. vad den enskildes ansökan eller begäran avser,

2. vilka insatser som har beviljats eller avslagits helt eller delvis, och
3. huruvida beslutet är tidsbegränsat eller förenat med något annat förbehåll.

16 § Om nämnden har underrättat den enskilde muntligt om innehållet i ett beslut eller om hur ett beslut som går honom eller henne emot kan överklagas, ska uppgifter om när och på vilket sätt den enskilde har underrättats framgå av dokumentationen.

En bestämmelse om att en underrättelse alltid ska göras skriftligt om parten begär det finns i 21 § tredje stycket förvaltningslagen (1986:223).

17 § Av dokumentationen ska det framgå om

1. ett beslut har överklagats,
2. nämnden har omprövat beslutet enligt 27 § förvaltningslagen (1986:223), och
3. nämnden har skickat ett överklagande vidare till förvaltningsdomstol.

Av dokumentationen ska det också framgå när en förvaltningsdomstol har avgjort målet och när avgörandet har vunnit laga kraft.

18 § Om nämnden helt eller delvis har återkallat ett beslut om insats enligt SoL eller LSS, ska det av dokumentationen framgå

1. när beslutet om insats har återkallats helt eller delvis,
2. vilka skäl som ligger till grund för beslutet om återkallelse, och
3. namn och befattning eller titel på den som har fattat beslutet om återkallelse.

Verkställa beslut

19 § Av dokumentationen ska det framgå vilka önskemål om utförare som den enskilde har fört fram. Det ska också framgå vilken utförare som ska genomföra insatsen.

Allmänna råd

Av dokumentationen bör det också framgå om och i så fall vilka åtgärder som i det enskilda fallet har vidtagits av nämnden för att hitta en utförare som svarar mot den enskildes behov och önskemål.

20 § Av dokumentationen ska det framgå när ett beslut av nämnden eller ett avgörande av en förvaltningsdomstol har verkställts.

Uppföljning av ett barns situation enligt SoL

21 § Om nämnden har beslutat att följa upp ett barns situation enligt 11 kap. 4 a § eller 4 b § SoL, ska det av dokumentationen framgå

1. vilka skäl som ligger till grund för beslutet,
2. när uppföljningen har påbörjats, och
3. när uppföljningen har avslutats samt av vilken anledning.

Dokumentationen ska också innehålla uppgifter om nämndens samtal med barnet och med andra personer som har kontaktats av nämnden under uppföljningstiden.

Uppdrag till utföraren

22 § Nämndens uppdrag till en utförare ska dokumenteras och innehålla uppgifter om den enskildes namn, personnummer och andra kontaktuppgifter samt uppgifter som anges i 4 kap. 4 § andra stycket och 4 kap. 5 §.

Dokumentationen av nämndens uppdrag ska också innehålla uppgifter om

1. vilken bedömning som nämnden har gjort av den enskildes behov,
2. vad som ingår i uppdraget,
3. vilket eller vilka mål som gäller för insatsen,
4. former för uppföljning i det enskilda fallet,
5. vilken information som efter en prövning enligt bestämmelserna i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400), 15 kap. 1 § SoL eller 29 § LSS ska återföras till nämnden i samband med att insatsen avslutas, och
6. namn och kontaktuppgifter till ansvarig handläggare hos nämnden.

Av dokumentationen ska det framgå när uppdraget, efter en prövning enligt bestämmelserna i offentlighets- och sekretesslagen, har lämnats till utföraren.

Allmänna råd

Vid beslut om insatser i form av kontaktperson, kontaktfamilj eller särskilt kvalificerad kontaktperson enligt 3 kap. 6 b § SoL samt vid beslut om insats enligt 9 § 4 LSS i form av kontaktperson bör uppgifter om hur insatsen ska genomföras dokumenteras i en genomförandeplan som upprättas av nämnden i samråd med den enskilde och uppdragstagaren.

Detsamma bör gälla när en beslutad insats enligt SoL eller LSS ska genomföras av en uppdragstagare som förordnas av nämnden, t.ex. en ledsagare eller en anhörigvårdare.

Följa upp insatser

23 § Åtgärder som vidtas av nämnden för att följa upp att den enskilde får den beviljade insatsen utförd enligt nämndens beslut och gällande författningar ska dokumenteras. Detsamma ska gälla åtgärder som vidtas av nämnden för att följa upp insatsen mot fastställda mål och den planering som har gjorts tillsammans med den enskilde.

Av dokumentationen ska det också framgå om den enskilde har fört fram några klagomål till nämnden på handläggningen av ett ärende eller på genomförandet av en insats och i så fall vilka åtgärder som har vidtagits av nämnden.

Allmänna råd

Av dokumentationen bör det framgå

- när och på vilket sätt insatsen har följts upp,
- hur den enskilde uppfattar insatsen i förhållande till sina behov och önskemål,
- om nämnden har använt standardiserade bedömningsmetoder som en del i uppföljningen och i så fall vilken eller vilka,
- vilken bedömning nämnden har gjort av om insatsen har genomförts enligt nämndens beslut och gällande författningar,
- vilken bedömning nämnden har gjort av den enskildes situation, och
- om några behov av åtgärder har identifierats genom uppföljningen.

Förändrade behov under pågående insats

24 § Om behoven hos den enskilde förändras på ett sätt som gör att nämnden bedömer att den beslutade insatsen inte längre svarar mot den enskildes behov, ska detta dokumenteras. Av dokumentationen ska det också framgå vilka åtgärder som har vidtagits av nämnden för att anpassa insatsen till den enskildes behov.

Avsluta insatser

Slutanteckning

25 § Av dokumentationen ska det framgå när och av vilka skäl insatsen har avslutats.

Allmänna råd

Nämndens bedömning av i vilken utsträckning målet eller målen med insatsen har uppnåtts bör sammanfattas i en slutanteckning som tillförs personakten.

6 kap. Särskilda bestämmelser om dokumentation hos utföraren

Ta emot uppdrag

1 § När utföraren har tagit emot ett uppdrag från den beslutande nämnden ska uppgifter som gäller uppdraget dokumenteras och ange

1. vem uppdraget gäller,
2. vilken nämnd som har beslutat om insatsen,

3. vad som ingår i uppdraget enligt nämndens beslut,
4. vilket eller vilka mål som enligt nämndens beslut gäller för insatsen,
5. vilken bedömning nämnden har gjort av den enskildes behov,
6. former för uppföljning i det enskilda fallet,
7. vilken information som efter en prövning enligt bestämmelserna i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400), 15 kap. 1 § SoL eller 29 § LSS ska återföras till nämnden i samband med att insatsen avslutas, och
8. namn och kontaktuppgifter till ansvarig handläggare hos nämnden.

Genomföra insatser

2 § Av dokumentationen ska det framgå när insatsen påbörjas hos utföraren.

Planera insatsens genomförande och dokumentera enligt 11 kap. 5 § SoL eller 21 a § LSS

Allmänna råd

Hur en insats ska genomföras bör dokumenteras i en genomförandeplan som upprättas hos utföraren med hänsyn tagen till den enskildes självbestämmanderätt och integritet. Planen bör upprättas med utgångspunkt från den beslutande nämndens uppdrag till utföraren. Om uppdraget gäller vård i ett hem för vård eller boende, bör genomförandeplanen även upprättas med utgångspunkt från nämndens vårdplan.

Av genomförandeplanen bör det bl.a. framgå

- vilket eller vilka mål som gäller för insatsen enligt nämndens beslut,
- om insatsen innehåller en eller flera aktiviteter hos utföraren,
- vilket eller vilka mål som gäller för varje aktivitet,
- vem hos utföraren som ansvarar för genomförandet av varje aktivitet,
- när och hur olika aktiviteter ska genomföras,
- hur utföraren ska samverka med nämnden, andra utförare eller andra huvudmän, t.ex. hälso- och sjukvården, skolan eller Arbetsförmedlingen,
- när och hur insatsen som helhet eller olika aktiviteter som ingår i insatsen ska följas upp,
- om den enskilde har deltagit i planeringen och i så fall vilken hänsyn som har tagits till hans eller hennes synpunkter och önskemål,
- vilka andra personer som har deltagit i arbetet med att upprätta genomförandeplanen,

- när planen har fastställts, och
- när och hur planen ska följas upp.

Genomförandeplanen bör tillföras den enskildes personakt så snart planen är upprättad.

Genomförandeplanen bör användas som utgångspunkt för fort-löpande anteckningar i journalen.

Genomförandeplanen bör också användas som underlag för upp-följning av insatsen.

Genomförandeplanen bör revideras vid behov.

3 § Av dokumentationen ska det framgå om det har tillkommit om-ständigheter eller inträffat händelser som har medfört att insatsen helt eller delvis inte har kunnat genomföras som planerat.

Följa upp insatser

4 § Åtgärder som vidtas av utföraren för att följa upp att den enskilde får den beviljade insatsen utförd enligt den beslutande nämndens be-slut och gällande författningar ska dokumenteras. Detsamma gäller åtgärder som vidtas av utföraren för att följa upp insatsen mot fast-ställda mål och den planering som har gjorts tillsammans med den enskilde.

Av dokumentationen ska det också framgå om den enskilde har framfört några klagomål till utföraren på genomförandet av insatsen liksom vilka åtgärder som i så fall har vidtagits av denne.

Allmänna råd

Av dokumentationen bör det framgå

- när och på vilket sätt utföraren har följt upp insatsen,
- om utföraren har använt standardiserade bedömningsmetoder som en del i uppföljningen och i så fall vilken eller vilka,
- hur den enskilde uppfattar genomförandet av insatsen i förhål-lande till sina behov och önskemål,
- utförarens bedömning av den enskildes situation,
- om några behov av åtgärder har identifierats genom uppföljning-en, och
- vilka uppgifter som efter en prövning enligt bestämmelserna i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400), 15 kap. 1 § SoL el-ler 29 § LSS har återförts till den beslutande nämnden vid upp-följningen.

Avsluta insatser

Slutanteckning

5 § Av dokumentationen ska det framgå när och av vilka skäl insatsen har avslutats.

Allmänna råd

Utförarens bedömning av i vilken utsträckning målet eller målen med insatsen har uppnåtts bör sammanfattas i en slutanteckning som tillförs personakten.

7 kap. Särskilda bestämmelser om dokumentation hos SiS

Ta emot uppdrag

1 § När SiS efter kontakt med den beslutande nämnden har åtagit sig att genomföra en insats som avser den enskilde, ska detta dokumenteras. Av dokumentationen ska det framgå när den skriftliga ansökan om inskrivning, nämndens utredning i ärendet enligt 3 kap. 12 § socialtjänstförordningen (2001:937) och kopia av det verkställbara beslutet eller någon annan underrättelse om detsamma enligt 3 kap. 13 § kom SiS tillhanda.

Av dokumentationen ska det också framgå

1. vilken nämnd som har gjort ansökan,
2. vilken insats som uppdraget gäller,
3. när och på vilket sätt SiS har lämnat en platsanvisning,
4. när och på vilket sätt SiS har kontrollerat att nämnden har fattat beslut om placering enligt 11 § LVU,
5. när och på vilket sätt SiS har kontrollerat om ett giltigt beslut om omedelbart omhändertagande eller vård föreligger, och
6. namn och kontaktuppgifter till ansvarig handläggare hos nämnden.

Genomföra insatser

2 § Av journalen ska det framgå när SiS har fattat beslut om inskrivning enligt 3 kap. 10 § socialtjänstförordningen (2001:937).

Av journalen ska det vidare framgå när SiS har fattat beslut om intagning enligt 25 § LVM.

Det ska också framgå av journalen när vården enligt LVU eller LVM har påbörjats.

Planera insatsens genomförande och dokumentera enligt

11 kap. 5 § SoL

Allmänna råd

Hur en beslutad insats ska genomföras bör dokumenteras i en behandlingsplan som upprättas av SiS med hänsyn tagen till den enskildes självbestämmanderätt och integritet. Planen bör upprättas med utgångspunkt från den beslutande nämndens vårdplan enligt 11 kap. 3 § SoL och uppdrag till SiS.

Av behandlingsplanen bör det bl.a. framgå

- vilket eller vilka mål som gäller för insatsen enligt nämndens beslut,

- hur den enskildes livssituation ser ut,
- den enskildes uppfattning om sina problem, behov och resurser,
- om den enskilde är motiverad till att delta i sin behandling,
- om insatsen innehåller en eller flera aktiviteter hos SiS,
- vilket mål som gäller för varje aktivitet,
- vem hos SiS som ansvarar för genomförandet av varje aktivitet,
- när och hur olika aktiviteter ska genomföras,
- hur SiS ska samverka med andra huvudmän, t.ex. hälso- och sjukvården eller skolan,
- när och hur insatsen som helhet eller olika aktiviteter som ingår i insatsen ska följas upp,
- om den enskilde har deltagit vid planeringen och i så fall vilken hänsyn som har tagits till hans eller hennes synpunkter och önskemål,
- vilka andra personer som har deltagit i arbetet med att upprätta behandlingsplanen,
- när planen har fastställts, och
- när och hur planen ska följas upp.

En behandlingsplan för en person som är omedelbart omhändertagen bör så långt möjligt innehålla en kartläggning och beskrivning av den enskildes problem, behov och förutsättningar.

Behandlingsplanen bör tillföras den enskildes personakt så snart planen är upprättad.

Behandlingsplanen bör användas som utgångspunkt för fortlöpande anteckningar i journalen.

Behandlingsplanen bör användas som underlag för uppföljning av insatsen.

Behandlingsplanen bör revideras vid behov.

3 § Av dokumentationen ska det framgå om det har tillkommit omständigheter eller inträffat händelser som medfört att insatsen helt eller delvis inte har kunnat genomföras som planerat.

Besluta

Dokumentera beslut som gäller särskilda befogenheter enligt LVU och LVM

4 § Av dokumentationen ska det framgå vilka faktiska omständigheter, händelser av betydelse och bedömningar som ligger till grund för ett beslut som gäller de särskilda befogenheter som avses i 3 kap. 18 § socialtjänstförordningen (2001:937).

Av dokumentationen ska det också framgå vilka andra mindre ingripande åtgärder som har övervägts eller prövats enligt 20 a § LVU eller 36 a § LVM innan SiS fattar beslut som gäller de särskilda befogenheterna.

5 § Av dokumentationen ska det framgå om och i så fall när och på vilket sätt uppgifter har kommunicerats med den enskilde enligt 17 § förvaltningslagen (1986:223).

Av dokumentationen ska det också framgå vilka uppgifter som har kommunicerats och vilka synpunkter den enskilde har fört fram.

6 § Dokumentationen av ett beslut som gäller de särskilda befogenheter som avses i 3 kap. 18 § socialtjänstförordningen (2001:937) ska innehålla uppgifter om

1. vad som har beslutats,
2. vilket lagrum som ligger till grund för beslutet,
3. vilka skäl som ligger till grund för beslutet,
4. beslutsdatum, och
5. namn och befattning på den som har fattat beslutet.

7 § Om SiS har underrättat den enskilde muntligt om innehållet i ett beslut eller om hur ett beslut som går honom eller henne emot kan överklagas, ska uppgifter om när och på vilket sätt den enskilde har underrättats framgå av dokumentationen.

Bestämmelser om att en underrättelse alltid ska ske skriftligt om parten begär det finns i 21 § tredje stycket förvaltningslagen (1986:223).

8 § Om ett beslut gäller tillfällig vistelse utanför hemmet enligt 15 a § LVU, ska det av dokumentationen framgå när den enskilde har återvänt till hemmet och på vilket sätt.

9 § Av dokumentationen ska det framgå när ett beslut som gäller de särskilda befogenheter som avses i 3 kap. 18 § socialtjänstförordningen (2001:937) har verkställts och vem (namn och befattning) som har verkställt beslutet.

Om beslutet gäller kroppsvisitering eller ytlig kroppsbesiktning, ska det av dokumentationen också framgå om ett vittne har närvarat och i så fall vem.

Om beslutet gäller vård i enskildhet ska det av dokumentationen framgå

1. när vård i enskildhet påbörjades,
2. hur skyldigheten att fortlöpande pröva frågan om vård i enskildhet har fullgjorts, och
3. när vård i enskildhet avslutades.

Om beslutet gäller att den enskilde ska hållas i avskildhet, ska det av dokumentationen framgå

1. när avskiljningen påbörjades,
2. hur skyldigheten att hålla den enskilde under fortlöpande uppsikt har fullgjorts, och
3. när avskiljningen avslutades.

Dokumentera beslut om flyttning till annat hem enligt LVM

10 § Dokumentationen av ett beslut som innebär att den enskilde ska flyttas till ett annat hem med stöd av bestämmelserna i 25 § LVM ska innehålla uppgifter om

1. vilket hem det gäller,
2. vilka skäl som ligger till grund för beslutet,
3. beslutsdatum,
4. huruvida beslutet gäller omedelbart, och
5. namn och befattning på den som har fattat beslutet.

Av dokumentationen ska det framgå när och på vilket sätt beslutet om överflyttning till ett annat LVM-hem har verkställts.

Av dokumentationen ska det också framgå när och på vilket sätt nämnden har informerats om beslutet att flytta den enskilde till ett annat hem.

Dokumentation i samband med ett överklagande

11 § När den enskilde berörs av ett beslut som får överklagas till förvaltningsdomstol enligt 42 § LVU eller 44 § LVM, ska det av dokumentationen framgå om

1. beslutet har överklagats,
2. SiS har omprövat beslutet enligt 27 § förvaltningslagen (1986:223), och
3. SiS har skickat överklagandet vidare till förvaltningsdomstol.

Av dokumentationen ska det också framgå när en förvaltningsdomstol har avgjort målet och när avgörandet har vunnit laga kraft.

Polishandräckning

12 § Om SiS har begärt polishandräckning med stöd av bestämmelserna i 43 § LVU eller 45 § LVM, ska detta dokumenteras med uppgifter om

1. vad begäran gäller,
2. vilka skäl som ligger till grund för begäran,
3. när den skriftliga begäran har skickats till polisen,
4. namn och befattning på den som därefter har kontaktat polismyndigheten för att kontrollera att begäran har kommit fram, och
5. när beslutande nämnd har informerats om att SiS har begärt polishandräckning.

Följa upp insatser

13 § Åtgärder som vidtas av SiS för att följa upp att den enskilde får insatsen utförd enligt den vårdplan som har upprättats med stöd av 11 kap. 3 § SoL och gällande författningar ska dokumenteras. Detsamma

gäller åtgärder som vidtas av SiS för att följa upp insatsen mot fastställda mål och den planering som gjorts tillsammans med den enskilde.

Av dokumentationen ska det också framgå om den enskilde har framfört några klagomål till SiS på handläggningen av ett ärende eller genomförandet av en insats och vilka åtgärder som i så fall har vidtagits av SiS.

Allmänna råd

Av dokumentationen bör det framgå

- när och på vilket sätt insatsen har följts upp,
- om SiS har använt standardiserade bedömningsmetoder som en del i uppföljningen och i så fall vilken eller vilka,
- hur den enskilde uppfattar genomförandet av insatsen i förhållande till sina behov och önskemål,
- hur SiS har bedömt den enskildes situation,
- om några behov av åtgärder har identifierats genom uppföljningen, och
- vilka uppgifter som efter en prövning enligt bestämmelserna i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) har återförts till nämnden vid uppföljningen.

Avsluta insatser

Slutanteckning

14 § Av dokumentationen ska det framgå när och av vilka skäl SiS har beslutat om utskrivning enligt 3 kap. 14 § socialtjänstförordningen (2001:937).

Allmänna råd

SiS bedömning av i vilken utsträckning målet eller målen med insatsen har uppnåtts bör sammanfattas i en slutanteckning som tillförs personakten.

8 kap. Undantagsbestämmelse

1 § Socialstyrelsen kan medge undantag för en viss verksamhet från en eller flera av bestämmelserna i 4–7 kap., om det finns särskilda skäl.

1. Denna författning träder i kraft den 1 januari 2015.
2. Genom författningen upphävs Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2006:5) om dokumentation vid handläggning av ärenden och genomförande av insatser enligt SoL, LVU, LVM och LSS.

Socialstyrelsen

TAINA BÄCKSTRÖM

Ylva Ehn

Handläggning av ärenden som gäller barn och unga

I Socialstyrelsens författningssamling (SOSFS) publiceras myndighetens föreskrifter och allmänna råd.

- Föreskrifter är bindande regler.
- Allmänna råd innehåller rekommendationer om hur en författning kan eller bör tillämpas och utesluter inte andra sätt att uppnå de mål som avses i författningen.

Socialstyrelsen ger årligen ut en förteckning över gällande föreskrifter och allmänna råd.

SOSFS kan laddas ned eller beställas via

webb: www.socialstyrelsen.se/publikationer
e-post: publikationsservice@socialstyrelsen.se
fax: 035-19 75 29

ISSN 0346-6019 Artikelnr 2014-5-20

Tryck: Edita Bobergs 2014

Socialstyrelsens allmänna råd om handläggning av ärenden som gäller barn och unga;

**SOSFS
2014:6 (S)**

Utkom från trycket
den 11 juni 2014

beslutade den 20 maj 2014.

Tillämpningsområde

I dessa allmänna råd ges rekommendationer till socialnämnden vid arbete med barn och unga enligt socialtjänstlagen (2001:453), SoL, i fråga om

- anmälan och förhandsbedömning,
- handläggning av ärenden, och
- uppföljning av öppna insatser.

Bestämmelser om socialnämndens ansvar för barn och unga vid vård utanför det egna hemmet finns i Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2012:11) om socialnämndens ansvar för barn och unga i familjehem, jourhem eller hem för vård eller boende.

Information enligt 3 kap. 1 § SoL om anmälan om missförhållanden

Socialnämnden bör se till att det på kommunens webbplats finns lättillgänglig och lättförståelig information om hur en anmälan om missförhållanden enligt 14 kap. 1 § eller 1 c § SoL kan göras såväl under som efter kontorstid.

Mottagande av anmälan om barn eller unga enligt 11 kap. 1 § SoL

När en anmälan har kommit in bör socialnämnden informera den som har gjort anmälan om att anmälan tagits emot och av vem.

Om en anmälan görs anonymt, bör nämnden be anmälaren att återkomma vid ett senare angivet tillfälle för att svara på kompletterande frågor vid behov.

Nämnden bör kontrollera med anmälaren att muntliga uppgifter som har antecknats av nämnden uppfattats korrekt.

Information om möjligheten till återkoppling enligt 14 kap. 1 b § SoL

Om anmälan gäller ett barn, bör socialnämnden informera anmälaren om möjligheten till återkoppling om huruvida en utredning har inletts, inte har inletts eller redan pågår.

Förhandsbedömning enligt 11 kap. 1 a § andra stycket SoL

Innan socialnämnden beslutar om att inte inleda en utredning bör uppgifter som finns i förekommande personakt beaktas. Även tidigare inkomna anmälningar hos den egna nämnden bör beaktas, om det är möjligt.

Underrättelse till den som berörs av en utredning enligt 11 kap. 2 § tredje stycket SoL

När den som berörs av en utredning underrättas om att en sådan har inletts bör information ges om

- anledningen till utredningen,
- vad en utredning innebär, och
- handläggarens namn och kontaktuppgifter.

Den som berörs bör även få förslag på tid för ett första samtal eller möte för att planera utredningen.

Om socialnämnden får kännedom om ett misstänkt brott mot ett barn enligt

- 3, 4 eller 6 kap. brottsbalken, eller
- lagen (1982:316) med förbud mot könsstympning av kvinnor,

och den misstänkte är en närstående, bör nämnden samråda med polis eller åklagare innan barnets vårdnadshavare underrättas om att en utredning har inletts.

Utredning om ett barns behov av skydd eller stöd enligt 11 kap. 1 och 2 §§ SoL

Utredningens inriktning

En utredning till skydd eller stöd för ett barn bör inriktas på barnets situation och behov samt på hur dess behov tillgodoses.

Socialnämndens ansvar för samverkan

Socialnämndens samverkan med andra huvudmän enligt 5 kap. 1 a § SoL under utredningen bör syfta till att dels få en god helhetsbild av barnets situation, dels samordna eventuella insatser.

Vad som bör planeras

Socialnämnden bör inleda utredningen med att planera hur den är

tänkt att bedrivas. Planeringen bör göras i nära samråd med barnet utifrån dess ålder och mognad samt med barnets vårdnadshavare.

Planeringen bör omfatta

- vad som ska klargöras i utredningen,
- hur samtal och möten ska utformas så att barnet ges goda förutsättningar att framföra sina åsikter,
- när och hur samtal och möten ska äga rum med barnet enskilt eller tillsammans med dess vårdnadshavare eller någon annan,
- när och hur enskilda eller gemensamma samtal ska äga rum med vårdnadshavaren,
- hur ett behov av tolk eller kommunikationsstöd ska tillgodoses,
- om standardiserade bedömningsmetoder ska användas och i så fall vilka,
- vilka referenspersoner och sakkunniga som behöver kontaktas samt syftet med kontakterna, och
- när utredningen beräknas vara slutförd.

Om nya eller ändrade omständigheter uppstår under utredningen, bör nämnden överväga om planeringen behöver ändras.

Hur utredningen bör genomföras

Uppgifter till utredningen bör hämtas in på ett strukturerat sätt med utgångspunkt i vetenskap och beprövad erfarenhet.

Socialnämnden bör träffa barnet såväl med som utan vårdnadshavare för att genom samtal och observationer bilda sig en uppfattning om barnets situation. Barnet bör ges möjlighet att uttrycka sin åsikt både genom att svara på frågor och berätta fritt.

När nämnden begär in uppgifter som kan vara av betydelse för utredningen bör den i möjligaste mån precisera vilken slags uppgift den önskar få del av. Om uppgifterna har lämnats muntligt, bör nämnden kontrollera med uppgiftslämnaren att uppgifterna som har antecknats av nämnden uppfattats korrekt.

Om nämnden konsulterar sakkunniga för att få hjälp med bedömningen av ett barns behov, bör en sådan begäran göras skriftligt och innehålla specificerade frågor om vad nämnden önskar få belyst eller utrett.

Uppföljning efter avslutad utredning

Socialnämnden kan, utifrån sitt ansvar enligt 5 kap. 1 § SoL, komma överens med barnet och dess vårdnadshavare eller den unge om en uppföljande kontakt, i det fall en utredning har avslutats utan beslut om insats.

I 11 kap. 4 a § SoL finns bestämmelser om att nämnden, när det gäller ett barn, i vissa fall även utan överenskommelse med barnet och dess vårdnadshavare får besluta om uppföljning.

Insatser av god kvalitet enligt 3 kap. 3 § SoL

Socialnämnden bör verka för att barnet och dess vårdnadshavare eller den unge är delaktiga vid uppföljningen av en öppen insats som har beviljats enligt 4 kap. 1 § SoL.

Uppföljningen bör göras i samråd med den som utför insatsen.

Utgångspunkten för uppföljningen bör vara målen som finns beskrivna i det underlag som ligger till grund för beslutet samt i den individuella planen enligt 2 kap. 7 § SoL eller genomförandeplanen, om sådana finns.

Nämnden bör vid uppföljningen notera om det finns behov av ändrade eller utökade insatser som kan föranleda en ny utredning enligt 11 kap. 1 § SoL.

Om genomförandet av en insats behöver förändras, bör befintliga planer för insatsen revideras. Revideringen bör göras i samråd med barnet och dess vårdnadshavare eller den unge samt med den som utför insatsen.

Polisanmälan vid misstanke om brott mot barn

Om det finns en misstanke om brott mot ett barn enligt 3, 4 eller 6 kap. brottsbalken eller lagen (1982:316) med förbud mot könsstympling av kvinnor, bör en polisanmälan skyndsamt göras, såvida det inte strider mot barnets bästa. Om det är oklart huruvida en polisanmälan ska göras, bör polis eller åklagare konsulteras.

Av en polisanmälan om ett misstänkt brott bör det om möjligt framgå

- när och var det misstänkta brottet uppges ha ägt rum,
- om barnet har uppgivit att han eller hon varit utsatt vid flera tillfällen,
- om det finns någon brottsmisstänkt,
- om nämnden har vidtagit några åtgärder med anledning av det misstänkta brottet, t.ex. en läkarundersökning eller en placering utanför det egna hemmet,
- om barnet eller dess vårdnadshavare har informerats om att en anmälan kommer att göras,
- om den brottsmisstänkte känner till att en anmälan kommer att göras,
- vem som har lämnat den information som ligger till grund för anmälan, och
- vem som har beslutat om anmälan.

En polisanmälan bör göras skriftligt på blanketten ”Anmälan om misstanke om brott riktat mot barn” (*bilagan*). I brådskande fall kan en muntlig anmälan göras som senare kompletteras med en skriftlig.

Dessa allmänna råd ersätter

- Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2003:16) om anmälan om missförhållanden enligt 14 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:453)
- Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2006:12) om handläggning och dokumentation av ärenden som rör barn och unga.

Socialstyrelsen

TAINA BÄCKSTRÖM

Monica Jacobson

ANMÄLAN
om misstanke om brott riktat mot barn¹

Datum

Sänds in till
Polismyndigheten i

Diarienummer

Kommunal nämnd (plats för stämpe)	
Handläggare	
Telefon (inkl. riktnummer)	Telfax (inkl. riktnummer)
E-postadress	

Anledning till anmälan

☐ Sexuella övergrepp	☐ Misshandel	☐ Annat brott	Ange vilket
Ange tidpunkt eller tidsperiod för det/de misstänkta brottet/-en, om möjligt			
Platsen för det/de misstänkta brottet/-en			

Misstänkt person

Efternamn, samtliga förnamn		Personnummer
Utdelningsadress		Telefon bostaden (inkl. riktnummer)
Postnummer	Postort	Mobiltelefon
Arbetsplats		Telefon arbetet (inkl. riktnummer)
Känner den misstänkte till att polisanmälan kommer att göras? ☐ Ja ☐ Nej ☐ Vet ej		
Relation till barnet		

Okänd gärningsman vid anmälningsstillfället	☐
---	--------------------------

Redogörelse för brottsmisstanken

¹ Se 12 kap. 10 § socialtjänstlagen (2001:453) och 10 kap. 21 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400).

Redogörelse för brottsmisstanken (forts.)

Övriga upplysningar

Upplysningar om barnets eller den unges förhållanden som kan vara relevanta i det aktuella fallet, t.ex. om barnet eller den unge läkarundersökts eller omhändertagits och placerats utanför det egna hemmet i samband med nu misstänkt brott. Uppgifter om tidigare anmälningar till socialtjänsten. Känner barnet eller den unge till att en polisanmälan kommer att göras? Känner vårdnadshavaren/-na till att en polisanmälan kommer att göras?

Barnets personuppgifter

Efternamn, samtliga förnamn		Personnummer
Utdelningsadress		Telefon bostaden (inkl. riktnummer)
Postnummer	Postort	Mobiltelefon
Förskola/skola		Avdelning/klass
		Telefon förskola/skola (inkl. riktnummer)

Föräldrarnas personuppgifter

Efternamn, samtliga förnamn		Personnummer
Utdelningsadress		Telefon bostaden (inkl. riktnummer)
Postnummer	Postort	Mobiltelefon
Arbetsplats		Telefon arbetet (inkl. riktnummer)
Vårdnadshavare ☐ Ja ☐ Nej		E-postadress

Föräldrarnas personuppgifter

Efternamn, samtliga förnamn		Personnummer
Utdelningsadress		Telefon bostaden (inkl. riktnummer)
Postnummer	Postort	Mobiltelefon
Arbetsplats		Telefon arbetet (inkl. riktnummer)
Vårdnadshavare ☐ Ja ☐ Nej		E-postadress

Ytterligare uppgiftslämnare

Efternamn, samtliga förnamn		Personnummer
Arbetsplats		Telefon arbetet (inkl. riktnummer)
Efternamn, samtliga förnamn		Personnummer
Arbetsplats		Telefon arbetet (inkl. riktnummer)
Efternamn, samtliga förnamn		Personnummer
Arbetsplats		Telefon arbetet (inkl. riktnummer)

Anmälares/beslutsfattarens underskrift

Namnteckning		Befattning
		Telefon (inkl. riktnummer)
Namnförtydligande		E-postadress

